

T.C.
MARDİNARTUKLU ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ANABİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

GİLELES DELEUZE'DE ANLAM ÜRETİMİ

Mutlu BIÇAK

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Yunus CENGİZ

MARDİN-2021

T.C.
MARDİNARTUKLU ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ANABİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

GİLLES DELEUZE'DE ANLAM ÜRETİMİ

Mutlu BIÇAK

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Yunus CENGİZ

MARDİN-2021

İÇİNDEKİLER

ETİK BEYAN	III
ÖZET	V
ABSTRACT	VI
KISALTMALAR LİSTESİ.....	VII
ÖNSÖZ	VIII
GİRİŞ	1
ÇALIŞMANIN KONUSU, AMACI VE ÖNEMİ.....	1
LİTERATÜR DEĞERLENDİRMESİ	6
METODOLOJİ.....	8
KAVRAMSAL ANALİZ.....	9
1. GÖSTERGELER VE GÖSTERGE TÜRLERİ	12
1.1. GÖSTERGELERİN KARAKTERİ	12
1.2. GÖSTERGELER VE ÖZ.....	16
1.3. GÖSTERGE SİSTEMİNİN ÖLÇÜTLERİ	24
1.4. GÖSTERGE TÜRLERİ	28
1.4.1.Sosyete Göstergeleri	29
1.4.2.Aşk Göstergesi	31
1.4.3.Duyumsanabilir Göstergeler	34
1.4.4.Sanat Göstergeleri	37
2. OLAY VE BİLEŞENLERİ	43
2.1.OLAYIN NEVİYATI	43
2.2. OLAYIN KONUMLANDIRILMASI	47
2.3.OLAY/ZAMAN İLİŞKİSİ VE AİON.....	49
2.4.OLAY VE TEKİLLİKLER	55
3. DİL, DİLİN İMKÂNLARI VE ANLAM ÜRETİMİ	60
3.1.DİLİN DOĞUŞU.....	62
3.2.DİZİ VE EZOTERİK SÖZCÜKLER/VALİZ SÖZCÜKLER	65
3.3. ÖNERME VE BOYUTLARI	71
3.4.FİİLİN ANLAMA KATKISI	76
3.5. PARADOKS VE ANLAMLA İLİŞKİSİ	80
3.6. ANLAM VE NÜFUZ EDİLEMEZLİĞİ	85
3.7. ANLAM ÜRETİMİ	95
SONUÇ	112
KAYNAKÇA	116

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Gilles Deleuze’de Anlam Üretimi

Mutlu BIÇAK

Mardin Artuklu Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Felsefe Anabilim Dalı

2021:130 Sayfa

Çalışmamız Gilles Deleuze’ün anlam ve anlam üretimine katkılarını ortaya çıkarmanın yanında aynı zamanda anlam üretimini Deleuzeyen bir yaklaşım ile açıklamak amacını taşımaktadır.

Çalışmamız giriş ve üç bölümden meydana gelmektedir. Giriş kısmında çalışmamızın metodolojisi ortaya konularak içerikte ele aldığımız kavramların analizi yapılmaktadır. Birinci bölümde dünyaya dahil olmamızı sağlayan, dünya ile aramızdaki yeri tutan göstergeler kavramı, gösterge türleri ve duyarlılık ilişkisi Deleuzyen bir bakış açısıyla ele alınmıştır.

İkinci bölüm anlam üretiminde önemli bir yeri olduğunu düşündüğümüz olay kavramı ve olayı oluşturan bileşenler ele alınmış, olayın neviyatı, zaman ile olan ilişkisi incelenmiş, olaya davet etmenin ve olayın anlam üretiminde başa gelen olarak önemi ortaya konmuştur. Çalışmamızın üçüncü bölümünde bir ifade aracı olarak dil, dilin imkânları ve olayın açılmasında aldığı konum itibarıyla anlam üretimi ile ilişkisi tartışılmıştır. Deleuze’ün anlam üretimine bakışı, anlamın arayış bakımından oluşa gelişi ve diğer bölümlerdeki kavramlarla anlam üretiminin ilişkisi aydınlatılmaya çalışılmıştır. Deleuze’ün anlam üretimine bakışı konusunda ulaştığımız sonuç ise; olayı açan şey neyse ve olayın açıldığı yer nereyse bedensiz organ olarak anlamın oradan doğabilme imkânlılığına sahip olabildiğidir.

Anahtar kelimeler: Deleuze, anlam, gösterge, olay, dil, zaman

ABSTRACT

Master Thesis
Meaning Generation In Gilles Deleuze
Mutlu Bıçak
Mardin Artuklu University
The Institute For Graduate Dducational Studies
Department Of Philosophy
2021: 130Page

In addition to revealing Gilles Deleuze's contributions to the production of meaning and meaning, our study aims to explain the production of meaning with a Deleuze approach.

Our study consists of an introduction and three parts. In the introduction section, the metadology of our work is revealed and the concepts we consider in the content are analyzed. In the first chapter, the concept of indicators that allow us to participate in the world, hold the place between us and the world, the types of indicators and the relationship of sensitivity are discussed from a decelerated point of view.

Chapter two the concept of an event that we think has an important place in the production of meaning, which is the main topic of our dissertation, and the components that make up the event were considered, the Nevi of the event, its position and its relationship with time were studied, the importance of inviting to the event and the event as a leading person in the production of meaning was demonstrated. In the third part of our study, the relationship between language as a means of expression, the possibilities of language and the production of meaning in terms of the position it takes in the explanation of the event is discussed. In contrast to Deleuze's theories of meaning, his view of meaning production, the arrival of meaning in terms of search, and the relationship of meaning production with the concepts mentioned in other sections have been tried to illuminate. As for Deleuze's view of the production of meaning, the conclusion we have reached is that whatever opens the event and wherever the event opens, meaning as a disembodied organ can be born from there.

Keywords: Deleuze, meaning, sign, event, language, time

KISALTMALAR LGSTESİ

- Çev. : Çeviren
s. : Sayfa
pp. : Sayfa
Ed. : Editör
SBE. : Sosyal Bilimler Enstitüsü
DTCF : Dil Tarih Coğrafya Fakültesi

ÖNSÖZ

Bu çalışma Gilles Deleuze'de anlam üretiminin izini sürerek anlam üretiminin diğer kavramlarla ilişkisini ortaya koymaya çalışmaktadır.

Olay anlamın köksap hali olarak, ağaç biçimli düşüncenin ve mantığın beklentilerinden düşünceyi kurtararak hayatı yaşama imkânını sunar. Atfetmeye, özgür düşünmeye fırsat verir. Anlam arayışın nihai hedefi olup olayla birliktedir. Göstergeler vasıtasıyla anlama yürümek ustalığa izin vermeyen çıraklığı esas alan durumdur. Deleuze bu açıdan anlamı aşkın yüzeylerde değil büsbütün hayatın içinde ve hayata ait olarak düşüncenin yüzey derinliklerinde aramaktadır. Bir şeyler öğrendiğimiz her şey olayların yaydığı göstergeler sayesinde olmaktadır. Bizi olaya davet eden, arzuyu cezbederek üretime ve arayışa davet eden göstergeler yaşamın en üst derecede olumlanmasını sağlayan şeylerdir aynı zamanda.

Deleuze düşüncenin sonsuz devinimi arzuladığını işaret etmekle aynı zamanda arayışın da hedefini açıklamaktadır. Anlam bir öz olarak üretilebildiği bütün durumlarda önermeler vasıtasıyla işaret edilmekte imlemeyle dile serilmektedir. Dil olayın ve kaosun bir uğultusu olarak ifadeyi oluşturmaktadır. Düşüncede üretilenin yansıtılması, düşüncenin dışında olanın da düşünceye daveti dilin imkanlarıyla mümkün olmaktadır. Biz de bu çalışmamızda anlam üretimini dert edinerek Deleuze açısından göstergeleri, olayları ve dili ele alarak anlam üretimini ifşa etmeye çaba gösterdik.

Çalışmam süresince her türlü desteği sağlayan Doç. Dr. Yunus Cengiz, Prof. Dr. Nesim Doru ve Dr. Öğr. Üyesi Kamuran Gökdağ'a sonsuz şükranlarımı sunuyorum. Eşim Meltem, kızım Irmak, Hasan Başar'a ve Hasan Dinçer'e de şükranlarımı sunuyorum.

Mutlu Bıçak

Haziran, 2021

Mardin

GİRİŞ

Çalışmanın Konusu, Amacı ve Önemi

Gilles Deleuze öncelikle kavram ve filozoflar üzerine bir kazı başlatarak kendi tabiriyle onlardan bir fark yaratır. Bu aslında mevcut olanları yeniden üretime alma ve başka bir ürün elde etmedir. Deleuze yola çıkmadan önce imkânına hitap eden ne varsa yeniden ele alır ve araçlarını üretir. Deleuze için felsefe; farkı yakalayan, icat eden ve üreten bir sanattır. Bu yüzden Deleuze felsefesi egzotik mekânlar ve aşkın durumlarda değil büsbütün hayatın içinde gelişmektedir.

Bütün felsefe uğraşı en temelde “*ti esti?*” (*ne anlama gelir?*) sorusuyla başlamaktadır. Bu soru sıradanlığın verastgele yaşantının çıkardığı bir sorudeğilaksine dünyayı yeni tanımaya başlayan bir çocuğun arayışındaki sorudur. *Ti esti* düşünceinin bir sorusu olarak karşımızda durur. Evreni ve imkânlarını açıklama arayışı felsefenin doğal evrenidir. Fakat felsefe açıklanmış sırlara ulaşip adlandırma, tanımlama yapmayı değil ulaşılmış olduklarından yeni bir evren üretme arzusunu taşır. Felsefenin ulaştığı, ifşa ettiği şeyler birer anlam yükü olarak düşünceinin ufkunu doldurmaktadır.

Eski Yunan felsefesinden günümüze anlam, temsili bir varlık olarak kabul edilmiştir. Kratylos diyalogundan hareketle Platon’un anlamı; temsilin uyumu ve doğrulanabilir sonuç, olarak gördüğünü ifade edebiliriz (Platon,2018). Aristoteles’in anlamı bakışı ise şeylerin kendi kategorilerindekilerle denk gelmesi olarak karşımıza çıkar (Aristoteles,2002). Felsefe tarihinde anlam konusunadeğinenilk düşünürlerden olan bir diğer filozof olan Herakleitos ise düşünceyle varlığı birleştirdiği logos kavramı dikkat çeker. Logos felsefenin alanında yaşayan en eski kavramlardan olduğu gibi değişkenve yenilenen bir bedene sahiptir. Kavram ilk olarak Herakleitos ile felsefeye dâhil edilirken, evrene müdahale eden ve ona operalık eden ilkeyi karşılayan anlama sahiptir. Herakleitos logosu evren ile özdeş tutarak aynı zamanda onu akıl ile birleştirmiştir (Çakmak, 2014: 56). Logos birçok anlamı bünyesinde barındırırken genel olarak akıl ve düşünce etrafında merkezileşmiştir. Kavram felsefe içinde derin bir yer edinerek felsefi bir temeli de teşkil etmiştir. Özellikle 20. Yüzyıla kadar Batı felsefesi logos merkezli olarak sürmüştür. Batı felsefesinin alışla gelmiş

logos merkezçiliği aklın önderliğini ele alıp bunun dışında olanların uça ve önemsiz görülmesinden dolayı Derrida tarafından soruşturulmaktadır (Küçükalp, 2020: 94: Derrida, 2012). Logos felsefenin akıl ve mantık algısını karşılayan özdeşlik ve temsiller bütünü halindedir. Yine Deleuze göre felsefe; temsili sonsuz kılmak için en büyük çabayı sarf etmiş olup bu çaba Hegel ve Leibniz felsefesinde doruğa ulaşarak, kaosu ve sonsuzu kuşatan bir temsili yaratılmıştır. Fark; temsilin kavramda özdeşlik, yüklemde karşıtlık, yargıda analogi, algıda benzerlik zincirleriyle ehlileştirilmiştir. Öte yandan ehlileştirilmemiş, düşünülmez olarak fark koordinasyonsuz ve lanetlidir (Deleuze,2017: 344). Oysa Deleuze göre; şeyler, birer temsil olmadıkları gibi şeylerin bir temsili de yoktur. Deleuze'ün anlam üretimine bakışı da temsil eleştirisinden ve farkdüşüncesinden hareketle gelişmektedir.

Anlam konusu sadece Yunan Felsefesinin değil her zaman felsefenin konusu olarak varlığını sürdürmektedir. Hume anlamı deneyimler sonucunda ulaşılan şey olarak ele alırken Locke insan zihninde sözcüklerin canlandığı ide olarak değerlendirip ayrıca anlamın zihinde oluştuğu konusunda ilk teoriyi de kurmuş olur. Kant'a baktığımızda ise anlam; insan beyninde var olan anlama yetisinin duyuşal verileri işlemeyle oluşmaktadır. Böylece Kant anlamı, akılla üretilen şey olarak zihinselci teoriye yakın düşünmektedir. Kant'a göre anlam zihinde tasarlanmış olsa da bu tasarımı aklın yetilerinden birisiyle oluşturulduğu için bir yargıdır, aynı zamanda anlam; Quid Facti? (bilgi olgusu nedir?) sorusunun ulaştığı tasarımları karşılamaktadır (Deleuze, 1995: 50).

Anlamın felsefeyi bu denli meşgul etmesi anlam hakkında kuramların gelişmesine de imkân vermiştir. Anlamı sadece dilin doğruluk değeri taşıyan önermeler üzerinden zihinde üretildiğini savunan Wittgenstein, Husserl ve Frege; Aristoteles'in kategorik temsil bakışından hareketle kuram oluşturmuşlardır. John Locke'un öncülük ettiği öznelci kuram ise daha önce bahsettiğimiz üzere anlama sadece zihinde oluşan ide olarak bakmakta olup; Locke göstergelere indirgenmiş reel bir anlam ve göstergelerin birer temsil olarak reel anlamları işaret ettiğini savunmaktadır (Altuğ, 2017: 55). Ayrıca anlamın zihnin ürünü olduğu görüşüne Chomsky de "önermelerin zihinde bulunan karmaşık idelerin içinde yer aldığı"

ifadesiyle destek vermektedir (Chomsky, 2001: 35).Anlamı varlık ile ilgili ilişki derecesinden ele alıp bu ilişkinin bireyleşme ölçütüne sahip olmadığı, anlam ve önerme türünden şeylerin bilimde gereksinim duyulan olmadıkları gerekçesiyle salt bilimsel bir bakışla gelişen *negatif anlam kuramı* ise aynı zamanda anlamın varlıklara birer temsil ilişkisi ile kavranmasına karşı çıkararak anlam olmadan da kavramanın olabileceğini, şeylerin net olarak bir karşılığının olamayacağını iddia etmektedir (Yeşil, 2019:167).

Anlam felsefe alanları içinde yoğunluklu olarak dil felsefesini meşgul etmektedir. Ancak yakın yüzyıl içinde Derrida, Deleuze veBaudrillardgibi filozoflar anlam kavramını felsefenin tüm alanlarına yaymışlardır. Klasik felsefede anlam; şeylerle birer temsil ilişkisinin ürünü olarak görülmekte ve söz ve dizgeler düzeyinde aranmaktayken, özellikle dekonstrüksiyoncu anlayışla anlam; parça- parça, parça-bütün, bütün-bütün ilişkileri de dâhil olmak üzere evrenin içinde temsilden kopmuş olarak da aranmaya başlanmıştır.

Gilles Deleuze anlamı ele aldığı, *Anlamın Mantığı* eserinde alışılmış anlam açıklamalarının aksine kendi felsefesine uygun olarak anlamın ne olduğu, nasıl üretildiği ve nerede durduğu konusuna yönelmektedir. Deleuze kendisinden önceki anlam algısının, şeylerle önermeleri, isimlerle fiilleri, işaret etmelerle ifadeleri bir araya getiren terim olduğu anlayışının aksine anlamın bir yüzey sınırı olarak, aynı zamanda içine girilmez olup kendi içindeparadokslarlageliştirilebileceğini söyler.Deleuze göre anlam; olası işaret etmelerin gerçekleştirdiği değil aksine olası işaret etmeleri gerçekleştiren effect (etki) ve aynı zamanda sonuç etkidir. Anlam çift yönlü olarak işaret etmelerden ve işaret edilenin var oluşundan bağımsızdır. Anlam ne özel ne genel ne de evrenseldir aynı zamanda olumlama ya da olumsuzlamadan da bağımsızdır. Anlamın çift yönü denitelikvenicelik olarak ortaya çıkmaktadır. Hem niceliği hem de niteliği anlamın varlığıyla ilgili değil aksine atfetmeyle ilgili bir durumdur. Deleuze anlamın dizilerde ortaya çıktığı anlayışın aksine anlamın saf olaylardan doğarak dizi, önerme ve dili oluşturduğunu işaret eder. Anlamı kendi içinde paradokslar ile ortaya çıkararak anlamın bir temsil olmadığı ya da anlamın bir temsili olmadığını ortaya koyar. Anlamın paradokslarla geliştirilmesi onun mantık

üstü oluşunu ve mantık sınırlarına hapsedilemeyecek bir effect olmasından kaynaklanmaktadır. Paradoks mantığın sınırı olduğu gibi aynı zamanda sınırı aşabilen mantıktan kurtulabilen bir kavramsallığa sahiptir. Anlamın olaylarda ve olayların sferinde yurtlanması onun mantıkla ulaşılsa bile tamamıyla açılmama durumunu doğurmaktadır. Paradoks bu açılmama durumunu kaldıran anlamı önermenin ifade edileni olarak dile taşımaktadır (Deleuze, 2015a:46-49). Deleuze anlam konusuna değindiği diğer eseri olan *Proust ve Göstergeler*'de anlam üretiminde göstergelerin önemini ortaya koyarak gösterge türleri üzerine derinlemesine gitmekte ve anlamın göstergeler ile ilişkisine işaret etmektedir. Deleuze göre öğrenmek göstergelerle ilgilidir fakat bu öğrenme belleğe kazıma değil aksine “şeyleri deşifre edilmesi gereken olarak düşünüp yorumlanması gereken göstergeler yayıyormuş gibi ele almaktır” (Deleuze, 2016:10). Göstergelerin anlam açısından önemi, göstergeler bir duyarlılığı ilk cezb eden olarak Deleuze'ün kastettiği anlamda öğrenmeyi, arayışı başlatmaktadır. Göstergeler kendi başlarına bir anlam olmanın aksine bir anlam götüren, arayışı önceleyen şeydir. Olaylar ve şeyler göstergeler yayar. Dolayısıyla da yorumlanması, sırrının ortaya çıkarılması gerekenler olarak duyarlılığı arayışa dönüştürerek kendi açılmama arzularında öne çıkarırlar. Anlam; arayışın şey ve olaylarla hemhal oluşundan açığa çıkan sır olarak karşımıza çıkmaktadır. Bizim anlama gitmemiz için yapmamız gereken göstergeleri takip etmektir (Deleuze, 2016). *Fark ve Tekrar* eseri ise bizi anlam ve temsil konusuna götürmektedir. “Anlam doğrunun koşulu olarak tanımlanırken aynı zamanda anlamın bu koşullanandan daha geniş olduğu varsayılır” (Deleuze, 2017: 209). Doğruluk önermede ifade edilenin işaret edilenle ilişkisi iken bu ilişkinin yönü nasıl olursa olsun anlam önermede yine mevcuttur. Ancak anlamın işaret edilenle ilişkisi olumlu olsa da anlam işaret ettiği şey olmadığı gibi işaret edilen şey de anlam değildir. Anlam sadece önermenin atfedileni olarak işaret edilene de atfedilendir. Anlam bu ilişkide temsil üstü bir durumda bulunmaktadır. Bir atfedilen olarak anlam ile işaret etmeler arasında bir problem oluşmaktadır. Deleuze göre zaten anlam da bu problemin kendisindedir (Deleuze, 2017: 2014). Anlamın bu problem durumunun içinden sorular vasıtasıyla elde edilmesi gerekmektedir. Burada problemler ve anlamlar önerme dışı olmakla beraber ancak soru önermeleriyle açılabilir

durumda ve idesel haldedirler. Anlamın önermelerle olaydan, problemden çıkarılması onun atfedildiği şeye indirilmesi ancak bir uzlaşımın sonucudur. Örneğin Elma ağacının adı elma ağacıdır, kendisi karbon ve su gibi bileşenlerden oluşmuş bambaşka bir şeydir. Onun adının elma ağacı olması anlamını elma yapmadığı gibi bir elma anlam olarak ağacın temsili olmayıp göstergesi durumundadır. Şimdi ortaya çıkan, şeylerin anlamları ile arasında bir temsil ilişkisinin olmayıp öncelik bakımından anlamın bir atfetme olarak şeylerle zorunlu olarak ilişkiye tabi tutulmasıdır.

Anlamın ifşa edilmesi “*arayışın*”en güçlü ve en kapsamlı şekilde sürmesini sağlayacak olan şeydir. Burada arayış hayatın olumlanması için düşüncenin yolculuğu olarak karşımıza çıkmaktadır. Anlamın ifşasının başarılması; hayatın hipotez ve teoremlerle doldurulmuş, kendi içinde *satir*(aynının tekrarı) halde sürmesinin bertaraf edilmesine imkân tanır. Olayları özgür bir üretime tabi tutarak, özgür bir yaşam ve kavramsal bir tarz yaratmaya imkân sağlar. Anlamın bilinmesi bakış açısının ve üretimin hem özgürlüğünü hem de özgünlüğünü garanti eder. Özgürlük düşüncenin evrenine ait olarak, bilmek, anlamak, hatırlamak, yaratmak gibi birçok edimi başlatarak yaşamı en üst derecede olumlar. Anlam aynı zamanda *amor fati* (yaşamın en üst derecede olumlanması) olarak özgürlüğü garanti ederek daha önce de belirttiğimiz gibi, bakış açısının ve üretimin özgünlüğünü garanti eder (Deleuze 2015a: 169). O halde üretim için öncelikle açılanılması gereken hem sürecin hem de üretime katılanların derinliklerine kadar ifşa olması gerekmektedir. Çalışmamız bu bakımdan anlam üretimindeki tüm kavram ve olayların derinlemesine bir ifşası saikinide taşımaktadır.

Biz bu çalışmamızda Gilles Deleuze’ün eserlerinden ve eserlerinde ürettiği kavramlardan hareketle, onun anlam üretimi konusuna bakışını, anlam üretiminin nasıl yapıldığını, anlamın bir temsil olmaktan ziyade üretilen olduğu kanısını ortaya koymak için çalışacak yaşamın olumlanmasında anlam üretiminin yerini araştıracağız..

Literatür Değerlendirmesi

Gilles Deleuze felsefesi özgünlüğünün yanında yeni ve yenilikçi bir felsefe olduğu için birçok duyarlılığı da cezbe etmiş durumdadır. Deleuze hakkında yapılan çalışmalara bakıldığında Todd May; *Deleuze, Bir Birey Nasıl Yaşayabilir*, eserinde Deleuzeyen bir bakışla bir hayatın nasıl yaşanabileceğinin araştırmasını yapar. Eser başladığı soru ile alışılmış ve dayatılmış yaşamların dışında bir hayat sürülebileneceğini Deleuze'ün hayat içinde dikkat çektiği, önemsenmeyen, yorumlanmayan, aktörlüğe laik görülmemeyen noktaların üzerine gidilerek farkın ve hayatın yaşanabileceğini ortaya koyar. Eser ayrıca Deleuze felsefesinin tamamıyla hayata uyarlamasının ve irdelenmesinin peşine düşer. Anna Sauvagnargues *Deleuze Ve Sanat*, eserinde Deleuze felsefesinin ve sanatla olan etkileşiminin ve Deleuze felsefesinin gelişimin izini bölümler halinde araştırmaktadır. Yazın ve sanat ilişkisini derinlemesine ele alırken göstergelerin ve kliniğin, organsızbedenin sanatla karşılıklı etkileşimini vermektedir, anlamın izni sürmede bize yol göstermektedir. Ayrıca çalışmamızda kullandığımız kaynaklardan olan eser göstergelerinin üzerimizdeki etkisini de ortaya koyar. Claire Colebrook; *Gilles Deleuze* eserinde ise Deleuze hakkında yazılan diğer eserlerde olduğu gibi sistemli ve kronolojik olarak Deleuze'ü izlemek yerine onun kavramlarından başlayarak yeni bir bakışın mümkünlüğünü ortaya koyar. Eser genel olarak Deleuze'ün üretmiş olduğu kavramların yine Deleuze tarafından yeniden üretimlerinin bir başka bakışı gerekli hale getirdiğini ortaya çıkarırken sanatın ve temsilin eleştirisini yapar.

Ülkemizde Deleuze üzerine yapılan çalışmalar da giderek artmaktadır. Sinan Kılıç; *Deleuze – Guattari Şizoanaliz – Yaratıcı Bir Fark ve Arzu Ontolojisi* eserinde erk oluşumuna neden olan tüm yapıları dert edinen şizoanalitik fark ontolojisine yönelir. Eser Deleuze'ün bozuma uğrattığı, logos, geleneksel düşünce, aşkınlık, diyalektik gibi kavramların yeni durumunu ortaya çıkarır. Düşüncenin gerçeklik arayışı olmadığını, merkezileşmiş bir düşüncenin yerine köksap biçimli düşüncenin geçişini, kökene dayanmayan içkin bir kavram ve arzunun nasıl üretildiğinin izini sürer. Eser Deleuze'ün kavramlarıyla yine onun izini sürmektedir. Genel olarak esere bakıldığında Deleuze'ün fark felsefesinin detaylı olarak

kavramsal düzeyde incelenmesi şeklindedir. Eserin bize önerdiği şizoanalitik bir ontolojiyle tekillikleri çoğaltmak ve yurtsuzlaştırmayı yaymaktır. Eser göstergeler üzerine yüzeysel bir inceleme yaparken bunu yine fark felsefesi üzerinden yapmakta ve anlam konusuna değinmemektedir.

Mehmet Altekin tarafından “Gilles Deleuze’de Sanat ve Sanatın Kavramlarla İlişkisi” ismiyle yapılan tez çalışması sanatın bir bilme ve kavrama biçimi olup olmadığını araştırır. Çalışma özellikle yazın üzerinden ilerlerken sanatın bir yansıma ya da taklidin ötesinde olduğunu vurgular. Eserde göstergelere değinilirken anlam üretimi konusunda yönelim söz konusu değildir. Deleuze üzerine Kudret Aras tarafından yapılan Gilles Deleuze Felsefesinde Özne- Oluş’un Ontolojik Tasarımı isimli doktora çalışmasında ise Deleuze’ün olay felsefesi ile kapsamlı olarak parçaladığı öznenin bireyselleşme olarak peşine düşmekte ve özne konusunda Kant, Descartes gibi filozofların özne tasarımlarının bozuluşunu ortaya çıkarmaktadır. Deleuze’ün Nietzsche’nin benigi dönüş kavramı ve zaman sentezleri üzerinden özne-oluş ve bireyleşme düşüncesini izlemektedir. Bir diğer tez ise “Felsefede ve Sanatta Temsil Sorunu – Yaşayan Bedenden Organız Bedene” adıyla basılan Cansu Öcel’e ait tezdır. Özel, bu çalışmada Ponty’nin “Yaşayan Beden” kavramı ile Deleuze’ün “Organız Beden” kavramı üzerinden nesnelliğin öznellik üzerinden nasıl kurulduğu sorunu işleyerek Marleu Ponty’nin ontolojisi ile Deleuze’ün organız beden kavramının temsil açısından durumunu ele almaktadır.

Çalışmamızla aynı doğrultuda “Gilles Deleuze’de Anlam Ontolojisi” adıyla Svitlana Nesterova tarafından hazırlanan makale çalışmasında ise Deleuze’ün anlama ve oluşumuna karşı düşünceleri ele alınmaktadır. Çalışma anlamı derinlemesine ve başarılı bir şekilde işlerken anlamın üretimi ve anlamın üretildiği kavramlara yeterince değinmemekte sadece anlam kavramına yönelmektedir. Bizim çalışmamız yapılan çalışmalardan farklı olarak göstergelere değinmekte ve Deleuze’ün gösterge kavramına bakışını ele almakta, göstergeleri gruplamış olduğu, sosyete göstergeleri, duyumsanabilir göstergeler, aşk göstergeleri, sanat göstergeleri olarak ayrı ayrı incelemekte, anlamın doğduğu olay kavramını, anlam dil ilişkisini ve anlamın üretimine imkân veren kavramlarla ilişkisini ortaya koymaktadır.

Metodoloji

“Bu o kadar güzel bir destan ki, sen de benim gibi kelimelerin artık önemli olmadığı sonucuna varırdın” (Proust, 2019: 63). Marcel Proust’un *Yakalanan Zaman* eserinde yer verdiği bu cümle Gilles Deleuze’de bir arayışın yüz yüze getirmesi, Levis Carroll da olaya davet edilerek “anlama özen göstermek” şeklinde kavramlaşır (Deleuze, 2015a: 49). Deleuze entelektüel bir arayıcı olarak anlama özen göstermektedir. Anlam her zaman felsefenin konusudur. Felsefe üreten bir bilim olarak zaten hep anlam üretmektedir.

Deleuze anlamı klasik felsefenin alışılmış aşkın ve mutlak olan yolundan ederek onun dinamik etkilerden doğan olarak, şimdiden kurtularak daima sonsuz geçmiş ve geleceğe bölünen oluşta yani aionda ve burada olarak üretildiğini ortaya koymaktadır (Deleuze, 2015a: 101). Deleuze bir anlam kuramı oluşturmanın peşine düşmez aksine derinlemesine ve arkadan dolaşan bir eleştiriyle anlamın ne olmadığını da ortaya koyar.

Deleuze düşüncesinde anlam bir temsil değildir ancak temsilin bir anlamı olmak durumundadır. Anlam sınırsız ve cisimsiz olarak üretilen şeydir. Onun temsil olmasını sağlayacak boş yüzeyde her hangi bir şey söz konusu değildir. Bu yüzden anlam belirli paradokslarla birlikte kaotik durumlardan elde edilir. Anlamın paradoksal olmasının sebebi cisimsiz varlık olarak onun mantık sınırları içinde olamayacağından kaynaklanır. Mantık sınırları içindekilerin de anlamı mevcuttur ancak mantık bir yüzey sınırında kalır. Mantığın dayandığı yüzey sınırını derinlere kadar geçen, alt-üst eden arkadan dolaşan ise paradokstur. Deleuze’ün anlamı olaylarla iç içe olarak üretebileceğimizi ortaya koyması; duyarlılığı, arayışı da ortaya çıkarmakta olup arayış *amor fati* için yol almaktadır.

Gilles Deleuze’ün anlama bakışını ve anlam üretimini ele aldığımız çalışmamızda diğer anlam kuramlarıyla kıyaslama yapıp fark ve benzerliklerini ele almaktansa onun anlam algısını ve anlam üretimi konusundaki görüşlerinin üzerine gittik. Bellibaşlı olarak klasikleşmiş anlam kuramlarının beynelmilel olması bu yönelimimizde etkili olmuştur. Deleuze’ün anlama bakışı ve bu konudaki açıklamaları zaten klasik anlam algısı ve kuramlarına genel olarak bir eleştiri

şeklinde gelişmektedir. Anlamı sınırlayan bir erke teslim eden geçmiş anlam açıklamalarının aksine o bir kuram kurma derdi gütmeksizin anlam üretimini özgür hale getirir. Ses ve sözcükler zaten kendiliğinden bir bedene bürüneceği için anlama özen verilmesi onun üzerine düşünülmesi gerektiğini vurgular.

Çalışmamızda ana kaynak olarak özellikle ve öncelikle Deleuze'ün kendi eserleri olan *Anlamın Mantiği*, *Proust ve Göstergeler*, *Fark ve Tekrar*, *Diyaloglar*, *Klinik ve Kritik*, eserleri başta olmak üzere birincil kaynaklardan faydalandık. Birincil kaynaklardan elde ettiğimiz verileri desteklemek için Deleuze ve onun felsefesi üzerine yapılmış araştırmalardan faydalandık.

Çalışmamızı üç bölüm halinde hazırlamış olmakla birlikte her bölüm ve ele alınan alt başlıklar birbiriyle ilişki halindedir. Çalışmamızın ilk bölümünde; “Bize bir şeyler öğreten her şey göstergeler yayar” sözünden hareketle gösterge ve gösterge türlerini derinlemesine ele aldık (Deleuze, 2016: 10). Göstergelerin anlamla olan ilişkisinin ve hayatımızdaki rolünün, arayışa olan etkisinin peşine düştük. İkinci bölümde Bir olay felsefesi olarak nitelediğimiz Deleuze felsefesinde olayı ve olayın anlamla olan bağı, olayın nerede konumlandığını ve olayın zamanla olan ilişkisini araştırdık. Üçüncü bölümümüzde dil ve dilin olanaklılığı ile anlamın kendisine yer bulduğu dile dayalı parçalar üzerinden bir önceki bölümle ilişkilendirerek, dilin doğuşunu, ezoterik ve valiz sözcükleri, anlamın doğrudan ilişkili olduğu, önerme, paradoks ve fiillerin ilişkisini araştırdık. Deleuze; “Anlamın ne olduğunu doğrudan anlayabilmek möbius şeridini kesip açma işlemine benzer” demektedir. (2015a: 145). Deleuze'ün bu sözünden hareket ederek anlam üretimi başlığı altında anlamı geçmiş başlıklar ile yeniden derinlemesine ele alarak anlamın ne olduğunu ve möbius şeridinin açılmış halini göz önüne alarak anlam üretiminin nasıl gerçekleştiğini açıklamaya çaba gösterdik.

Kavramsal Analiz

“Dil söylediğini ele verir, konuşanı çoğaltır (Deleuze 2015a: 314). Dilin üslenmiş olduğu açığa çıkarma, serme misyonu aslında bir özellik değil dile bir dayatmadır. Dile bu imkânı sağlayan ile ondan çıkan arasındaki tek fark kendi

parçalanmışlığıdır. Anlam açıklanmak için kendini dile dayatır, ondan önermeler halinde sınırsız şekilde çoğalır. O halde dil açığa çıkarır ifade eder. Bu ifadelerin ortaya sermek istediği şey ise ona atfedilmiş olan anlamdır. “*Var olmayan bir varlık olarak anlam*” dışı vurulan, ortaya serilmiş olandır (Nestarova, 2018: 7). Anlamın dil ile olan derin ilişkisi bu şekildedir, ifade edilmiş, arayışa konu olmuş, bir üretimden geçmiş olmak. Anlam Deleuze göre olay ile dilin sınırında kendine yurt tutmuştur. Olay yüzeyinde ve derinliklerin her katmanında kendini dayatacağı, onu ifadeye taşıyacak bir duyarlılığı beklemektedir. İfadenin hiçbir fonksiyon ya da niteliğinden etkilenmeden atfedilmiş olarak oluşa gelir. Anlamın yüzeyde yurtlanmak zorundadır çünkü şeylerin bir arzusu olarak yüzeyi işgal eder. Duyarlılığı cezbe çekmek, dile taşınmak ve dilin parçalarına atfedilmek için yüzeyde olmak zorundadır. Yüzeyde olmak farktır aynı zamanda fark derinlerde de olsa bile arayıcının duyarlılığı için çatlakların, yaraların, kırıkların yüzeyine taşınması gereklidir. Fark anlamın bulunduğu olaya sonsuz oyun imkânı tanır. Olayı özel kılan ve gerçek bir zaman taşıyacak olan şey ise farktır. Buradaki fark aynı zamanda olayın içsel farkıdır. Olayın açıklanmamış olduğu dikkate alındığında henüz olayın farkından söz etmek mümkün değildir. Olayın taşındığı zaman karşımıza aion olarak çıkmaktadır. Aion evrende bulunanların zamansal anlamda resmi iken aynı zamanda yaşama gücüdür (Topakkaya, 2012: 220). Deleuze göre aion olayların yerleşerek derinliklerinin yüzeye çıktığı, açıklanmış olduğu, atfedmelerin gerçekleştiği yerdir. Hem geçmişte hem gelecekte bir çizgi şeklinde uzanarak şeylerin ölümüne direnen, cisimlerden kurtulmuş sonuç etkilerin toplandığı yüzeydir aion. Aionun aksine devamlı olarak hareketlerin yer aldığı algıya hitap eden, zamanı geçmiş ve gelecek olarak sert iki bölüme ayırıp olayı tek seferde keskin bir parçalamayla sonlandıran Khronos vardır. Khronos oluşların zamanı olarak keskin bir şimdiyi bünyesinde bulundurur. Yaşatan, öldüren, parçalayan kuralları olan kısacası cisimlerin toplandığı zamandır (Deleuze, 2015a: 186). Khronos tarihseldir. Ölçülebilir olup kazaların zamanı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Deleuze felsefenin kavram yaratma olduğunu söyler. Kavramın agörezihinsel kaostan çıkarılmaktadır. Kavramlar da kendi içinde ilişkileri olup bu ilişkiler kavram içi düzenleme ilişkileridir. Kavramlar birbirlerine

göndermede bulunarak hem iç tutarlılıklarını hem de topolojik alanlarını sürekli canlı tutarlar (Deleuze&Guattari, 2015: 28). Bütün kavramlar üretilmiş olarak anlamın özel bir kapısını tutarlar, her kavram kendi içinde duygu ve düşünce dünyasına sahip olarak olay ve olaylardan üretilmiş bir anlamı yansıtırlar. Bu açıdan kavramlar kutular gibidir. Açılmış olay, üretilmiş anlam birlikteliğidir.

1. GÖSTERGELER VE GÖSTERGE TÜRLERİ

Deleuze; göstergelerin anlam ile olan ilişkisini ele aldığı *Proust ve Göstergeler* eserinde nesnelere, maddelere ve kişilerin yaydığı göstergelerin sistemleşerek bir birliği oluşturduğunu işaret etmektedir. Ancak sistemleşen bu göstergelerin hepsi ortak bir sistemi oluşturmayıp ayrı ayrı kendi sistemlerini oluşturmakta ve her sistem kendine ait bir dünyayı oluşturmaktadır. Göstergelerin dünyasına dahil olmak ve onları deşifre etmek için kusursuz bir arayış gerekli kılınmaktadır. Burada arayış göstergelerin bir deşifreye tabi tutularak gerçeğe olan koşudur (Deleuze, 2016). Her bir gösterge sisteminde saklı olanın deşifre edilmesi için sistemi kuran göstergenin ve arayışın belli bir durumda olması gerekmektedir. Göstergeleri deşifre etmek; anlama ulaşarak onu ortaya çıkarmanın, yeni anlamlar üretmenin, sanat oluşumunun ortaya çıkmasına imkân verir. Deleuzecü gösterge anlayışı genel olarak mevcut gösterge biliminin niteliklerinin dışına çıkarak hem üretimin hem öğrenmenin hem de bir yaşamın ifadesidir.

Deleuzecü gösterge anlayışı; yorumcu-öz-gösterge üçlemesinde birleştirilebilecek bir sistem olup göstergelerin yorumcu üzerindeki yarattığı etkilerle ele alınmaktadır. Tezimizin ana konusu olarak Deleuze'ün göstergelere bakışının açıklanması, göstergelerin deşifre edilmesi için göstergelerin nasıl bir yapıda olduğunun ortaya çıkarılması, göstergelerin kaynaklarıyla olan ilişkileri ve arayış olarak nitelediğimiz deşifre edicinin hangi seviyede olması ve nasıl bir yol izlemesi gerektiğini bu bölüm içinde ifşa etmeye çalışacağız.

1.1. Göstergelerin Karakteri

Çevremizi kuşatan ve algımıza sürekli olarak hücum eden şeylerin vermiş olduğu rahatsızlığın ortadan kaldırılması, bu şeylerin ne olduklarının açıklanabilmesi için ontolojik olarak niteleyebileceğimiz bir etki ile insanlık, dizgeleri yani dili üretmiştir. Dil bir üretim olarak kuşatılmışlığın savletini (*şiddet*) kırmanın ve varlıklar dâhil olmak üzere şeylerin anlamlarının çözülmesi için hem savunma hem de saldırı aracı halini almıştır. Anlamı çözülen şeyler birikim olarak

dilin atılımını ve genişlemesini sağlarken karşılaşmalar ise tecrübeyi yaratmıştır. Buradaki tecrübe arayışın acemilik seviyesinden kurtulup çıraklığa ulaştığı tecrübedir. Arayış sonsuz imkân arayışı olarak, yöntem ve tekniği olan sürekli strateji geliştirmeye, yeni üretimler ve yeni arayışların peşine düşen ustalık kaygısı olmayan bir süreci karşılamaktadır. Arayış bir karakter olarak, göstergeleri de karakter olarak görüp onları deşifre ederken göstergelerin imkânlarının da farkında oluşturmaktadır.

Dilin yaratımı ile birlikte bizi kuşatan şeylergösterge olarak tanımlanmışlardır. Göstergelerkaynak buldukları şeyin birer izi olarak topografik bir yapıyla, algılamı ve anlama duygusunu sürekli olarak hareket halinde tutmaktadır. Anlama ve üretme ihtiyacı doğal olarak bir hammaddeye gereksinmektedir. Anlamanın algılam ile dışarıya açılan kapısına en yakın ve ona sürekli taarruz halinde olan göstergeler içinden anlamın derinlerinde yerleşerek onu sürekli tutan üretim makinesi, üretiminde ihtiyacı olan şeylere algılamı yönlendirerek göstergeler taarruzunu parçalar ve yakaladığı göstergelerden gerekli anlam üretimini yapar. Üretilen bu anlam aynı zamanda dile kurularak dili genişleterek kendi göstergelerini de üretmeye başlar.

Sonsuz göstergeler evreni içinden anlamın dil ile olan bağı göstergelerin çözümlenmesi ve açıklamalarının nasıl olduğu, göstergeler ile şeylerin, anlamların ilişkisi ilk olarak stoacıların dikkatini çekmiştir. Stoacıların dil üzerine yaptıkları, gösteren ve gösterilen ilişkisi üzerine tartışmalarda *semiotik* kavramının yaratılmasıyla göstergeler bilimsel bir isim de kazanmış ve gösterenin bilimsel temeli atılmıştır (Rifat: 2019).

Yakınçağda J.Lock'un *İnsan Anlığı Üzerine Bir Deneme* adlı çalışması; "zihnin şeyleri kavramak ve bilgisini başkalarına iletmek için kullandığı imlerin doğasını inceleyen" bir bilim olarak göstergebilimden söz ederek göstergeleri ayrı bir disiplinin konusu olarak seçilememekte ve modern döneme taşımaktadır (Locke, 2013: 495).

Göstergeler modern döneme taşınmaya kadar genellikle dilbilim alanında sözcükler düzeyinde ele alınmıştır. Charles Sanders Peirce göstergeleri modern anlamda yeniden ele alarak göstergeleri yeniden tanımlamış ve özgün bir inceleme

alanı haline gelmesini sağlamıştır. Gösteren ve gösterilen arasındaki bağıntının yeterli olmadığını fark ederek bireysel yorumun dabu ilişkiye dâhil olması için Peirce öncelikle göstergeleri sınıflandırarak üçlükleredayalı bir gösterge dizgesi oluşturur. Peirce göstergeleri gerçek bir varlık oluşuna, nesne ilişkisine göre ve yorumcuya göre alt birimlere de ayrılan üç kısma bölmektedir (Karaman, 2017:29). Peirce; göstergebilim açısından, göstergeleri sözcükler düzeyi ve gösteren-gösterilen ilişkisinin dışına taşıyarak göstergeleri özne ve zihin ilişkileri içinde gruplandırmıştır. Tüm şeylerin ayrı ayrı gösterge kaynağı olduğunu vurgulaması ve gösterge bilimi modern temele oturması açısından Peirce önem arz etmektedir.

Göstergebilimimmodern anlamda ele alan bir diğer düşünür ise Peirce ile aynı zamanda yaşamış olan Ferdinand de Saussure'dür. Saussure dilin göstergeler dizgesi olduğunu vurgularken ona göre evren bir işaret etme evrenidir. Saussure aynı zamanda dil ve göstergelerin temsiller ilişkisi olduğunu belirtir. Göstergelerin kapsamlılığını fark ederek mevcut gösterge çalışmalarının kapsamının dar olduğu düşüncesiyle göstergelerintoplum içindeki yerini inceleyecek, dil bilimi de kapsayan bir bilim kurulmasını önermektedir. Bu bilim göstergelerin yasalarını ve işlevini bize verecektir (Rifat,2019:33).Saussure; Peirce'deki bireyselliğin aksine göstergelerin toplumsal yönüne dikkat çekmiş, ona göre "insan anlamak ve anlamlamak için göstergelere gereksinim duymaktadır", bu ilişkisellikte Saussure gösteren kısmı inceleyerek Peirce'ninsisteme dâhil ettiği yorumcuyu ilişki dışı bırakmış, salt toplumsallığa ve gösteren-gösterilen ilişkisine yönelmiştir (Önal, 2014:46).

Görüldüğü üzere modern zamanda göstergelerindil ve dil dışı olmak üzere ikigenel kısımdanoluştugu farkedilmiştir. Göstergelerin yazın alanında yeniden ele alınmasını sağlayan ise Derrida olmuştur. Derrida yapı bozumcu bakış açısıyla yazınsal gösterge bilimin doğuşuna öncülük etmiştir. Derrida kendinden önceki ses merkezli ve işaretlere dayanan gösterge algısının aksine yazıya yönelerek evrenin yazı olduğunu ileri sürmektedir. Ona göre yazı ayrı konuşma ayrı göstergelere sahip olup bizde bozum yaratan ise yazıdır (Derrida, 2014: 41).Derida anlam-işaret-düşünce ekseninin yerinetrace(iz) eksenli bir düşünmeyi önermektedir.

“İz;anlamı genel bir kökeni olarak görünmeye, işaretlenmeye kapı açan ve anlamı meydana getiren boşluktur” (Mıkıcs, 2019: 98).

Bir kuram oluşturma iddiası olmadan göstergeler üzerine değinen bir diğer çağdaş filozof ise Gilles Deleuze'dir. Deleuze göstergelere doğrudan yönelmek yerine Marcel Proust'un eserleri üzerinden yönelerek göstergeler konusunu *Proust ve Göstergeler* eserinde ele almaktadır. Gilles Deleuze göstergeler üzerinden öncelikle bir temsil eleştirisi yaparak göstergelerin ancak kendileri olduğunu vurgulamaktadır (Deleuze, 2016: 10). Göstergeler aynı zamanda Saussure'ün iddia ettiği gibi salt gösteren ve gösterilen ilişkisi içinde ortaya çıkan bir işaret etmeler bütünü de değildir. Deleuze'ün göstergelere bakışı Peirce'ün sisteme eklediği yorumcu üzerinden şekillenmekte olup, “bütün dünyaların birliği gösterge sistemi oluşturmalarında yatmakta ve deşifre, yorumlama olmadan hiçbir şey de öğrenilemez” (Deleuze, 2016: 11). Deleuze gösterge evreninde öncelikle bir arayışı, duyarlılığı vurgulayarak göstergelerin tamamıyla bireysel yanına dikkat çekmektedir. Göstergeleri duyarlılığa uğrama veyorumcudaya ortaya çıkan etkilerine göre bazı ölçütler yardımıyla gruplara ayırmaktadır. Deleuze'ün göstergeler bir temsil ve bir işaret etme olmadığı gibi aynı zamanda toplumsal da değildir. Göstergeler Deleuze açısından hem bir üretimin malzemesi hem de sonucu olarak bireysel yorumun konusudur. Deleuze göstergelerin temsil ilişkisini eleştirirken Derrida'nın *iz* kavramına yakın olarak konulara sinyaller olarak bakmaktadır. Şeylerden kaynak bulan sinyallerdir ancak şeylerin birer temsili değildirler. Şeylerin birer izi olarak göstergeler bizi kaynağına yaklaştırır kaynağın açılmasına, bilinmesine imkân tanır.

Deleuze'e göre düşüncede bir şiddet vardır bu şiddet gerçeği aramaya zorlamakta arayışı başlatmaktadır. Arayışın başlatılması doğal olarak göstergelerle bir karşılaşmayı da doğurmaktadır. Göstergelerle karşılaşma ve arayış bizi göstergelerin kaynağına gitmeye, kaynağı deşifre etmeye zorlamaktadır. Göstergelerin deşifre edilmesi için götürdüğü kaynağın da deşifre edilmesi anlamın ortaya çıkarılması gerekmektedir. Deleuze göre anlamla göstergenin birleştiği ve açılmasını sağlayan, göstergeyi nesneden ayıran şey göstergenin doğduğu

özlerdir. Özler maddelerde canlanarak göstergeleri doğurur ve ontik bir açılma arzusuyla göstergeler yaymaktadır (Deleuze, 2016: 48). Göstergelerin yapısının ortaya çıkarılması ve kurdukları sistemde çiraklığın onlardan bir deşifre ile üretim yapması için göstergeler ve öz ilişkisinin de ele alınması gerekmektedir.

1.2. Göstergeler ve Öz

Çalışmamızın bu kısmında duyarlılık, gösterge ve öz ilişkisini ele alarak Deleuze'ün anlam üretiminde bu kavramları nasıl ele aldığını ortaya çıkarmaya çalışacak, göstergeler ve özün ilişkisinin deşifre edilmesinin anlamın ortaya çıkarılmasını bakımından önemini de araştıracağız.

İnsanın bütün yapma ve etmeleri açık ya da gizli öğrenmeler sayesinde olmaktadır. Oluşa getirmiş olduğu davranışların arkasında onu bu davranışa iten bazı sebepler bulunur. Bunlardan biri öğrenmiş olduklarının yarattığı itici güç, ikincisi ise yeni öğrenileceklerin vazgeçilmez bilinme isteğinin zihinde oluşturduğu güç. Zihinde oluşan bu güç temel yönlendirici olarak isimlenen duyarlılıktır. Duyarlılık; göstergelere karşı eğilimi ifade edip, göstergeleri yakalayan ve onlarla yürüme durumudur. Duyarlılık aynı zamanda alttan alta dünyanın yüzeyini oluşturan göstergelerin bizdeki merdiveni, zihindeki kapısıdır (Altuğ, 2016:44). Bizi göstergelere ve onların arayışına iten ve bağlı buldukları bir özü de arayışa çıkaran bu duyarlılıktır. Duyarlılık özü aramaktadır çünkü onun aradığı şey öz; gösterge ve anlamın birliğidir (Deleuze, 2016: 439).

Göstergelere karşı duyarlı olmak aynı zamanda göstergelerinde duyarlılığı cezbe etmek için oluş sergilediği ikili bir durumu ortaya koymaktadır. Göstergeler de kendine yönelecek bir duyarlılığı beklemekte ona sırlarını sunmak için yayılmaktadır. Peki, bizi kaynağına götürmek ve bir sırrın ifşasına araç olmak isteyen gösterge nedir?

Göstergeler düzlemin derinliklerinde ve üzerinde bir nesne ve ya bir şeye bağlı olarak yayılan çeşitli izler, sinyallerdir. Bir öze bağlı bulunan kendi zamansal süresince ve deşifre edilecekleri ana kadar varlık gösteren birçok sinyal vardır. Bu

sinyaller kendilerine yönelecek bir duyarlılığa esas olana kadar farkedilmemiş göstergeler olarak kalmaktadır. Henüz fark edilmemiş ancak oluşa gelmiş durumdadırlar. Başka bir açıdan söylenecek olursa bugöstergeler yorumun malzemesi olmamış, var olan ancak duyarlılığı cezbe etmemiş olanlardır. Göstergelerin varlığı maddi olarak bir öze bağlı olmak zorundadır. Deleuze bu durum için; “Göstergelerin maddi anlamı ideal bir öz olmadan hiçbir şeydir” (Deleuze, 2016a: 18) diyerek göstergelerin bir öze bağlılığının önemine vurgu yapar. Göstergelerin maddi anlamı şeylerin sadece somut şeylere işaret etmesi ve somut şeylerin bağlı olduğu işaretlerden doğan ve şeylerle anlam arasında özden yoksun olarak ideal bir eşitlik kurmuş durumlardır. Öz; gösterge ile mananın ilişkisini belirleyip, göstergeye sarılan, özne ve şeylerin içinde, bireyselleştirici olan, yani gösterge ile mananın bir nevi birlikteliğidir (Deleuze, 2016a: 51). Özler öznenin kalbinde yer alan hakiki monadlar olarak öznenin nihai niteliğini yansıtan şeylerdir (Deleuze, 2016a: 44). Deleuze’ e göre manevi göstergeler özlerden kaynak bulurlar. Göstergeye mana katan şey bu bağlılıktır. Onu oluşturabilen şeyler özdür. Göstergeler özün varlık gösterdikleri anda ontolojik olarak öze birlikte varlık bulurlar. Göstergeler varlık buldukları andan itibaren bütün etrafa görünmektedir, bir gösterge birden ve ansızın sadece bir şeye beliren değildir. O sürekli dağılım gösteren bir şey olmaya devam etmektedir. Bir gösterge deşifre edildiğinde ve yorumlandığında bir bilgiye dönüşmektedir. Göstergenin yorumlanması duyarlılığın sonucunda oluşan bir durumdur. Bu bir nevi göstergeden ürün elde etme yani öze yaklaşma onu deşifre etme yüzeye çıkarmadır. Fakat bu ürün durağan bir ürün olarak karşımıza çıkmaz, yeniden bir oluş ile kendine yakın ya da bağlı özlere göndermelerde bulunan, onları da yüzeye çekmeye zorlayan bir ürün olarak var olur. Gösterge aksi durumda sadece sinyal göstergeleri, başka bir deyiş ile özün statik enerjisi gibi ham durumda olmaya devam etmektedir. Kendini açacak, yakalayacak, takip edecek bir duyarlılığı beklemeye devam etmektedir. Gerçek anlamda bir göstergeden bahsetmek için göstergenin deşifre edilmiş yani farkına varılmış olması, yorumlanma aşamasına gelmiş olması gerekmektedir. Bir göstergenin varlığı ancak deşifre edilip yorum sayesinde bir öğrenme sağladığında anlam kazanmış olur. Görüldüğü üzere bir birim öğrenme için bir göstergenin varlığı zorunludur.

Hattademeliyiz ki öğrenmelerimiz ancak göstergelerin sayesinde oluşan bir eylemdir fakat burada göstergeleri deşifre edecek ve yorumlayacak organizmanın bir gösterge sürecini sağlayacak tüm süreçler için gerekli şartları sağladığını varsaydığımızı belirtmemiz gerekmektedir. Deleuze; göstergeler ile gerçekleşen bir çıraklığın bize öğrenme sağladığını işaret etmektedir. Aynı zamanda; göstergelere karşı duyarlı olmak, dünyayı deşifre edilmesi gereken bir şey olarak görmenin bir yetenek olduğunu ifade etmektedir (Deleuze, 2016a: 30). Çıraklık bir arzuyu taşımak olarak ortaya bir eser koymak ve somutlaştırmaktan ziyade sonsuz imkânların takip edildiği ve bu imkânların öz ile ilişkisinin ortaya konulduğu bir süreç olarak vardır. Deleuze'ün burada çıraklığı esas alması Heidegger'in kaygı fenomenini; bütüne yönelik, arayıp tarayan ve bakışı buna göre belirleyen, bir hal olarak bir şeyin içinde olma tanımlamasıyla da yakından ilişkilidir (Heidegger, 2019: 292). Çıraklık bir hal olarak aynı zamanda bir kaygının olduğu arayışın yolunun belirmeye başladığı bir durumu ifade etmektedir. Acemiliğin vazgeçme, imkânları kaçırma ve duyarlılığı sonlandırabilecek arzularının, ustalığın ise tek bir imkânı yücelterek tek ve somut bir esere müptelalığının aksine çıraklık; göstergeler içinde arzunun yolcuğunu, imkânlar ve ufukların dolaşılmasını tanımlar. Göstergelere karşı duyarlı olmanın, onlara ihtimam göstermenin bir yetenek olarak tanımlanması da çıraklığın aynı zamanda bir yeteneğin koşusu olmasından kaynaklanmaktadır. Yine Deleuze'ün bahsettiğimiz ifadesinden yola çıkıldığında göstergelerin belirtimiz gibi bir duyarlılık sonucunda ve bir deşifre; yorum çıkarma işleminin sayesinde işe yarar olduklarını göstermektedir.

Göstergelere karşı duyarsız oluş göstergelerin varlığını yoksamasa da onların veri sağlayıcı yanının, bilgi ve öğrenme oluşturucu potansiyelinin fark edilinceye kadar devam ettiğini ortaya koymaktadır. Fakat belirtilmesi gereken bir diğer husus göstergelerin kendi başlarına ve ölümsüz olarak varlık göstermediği gerçeğidir. Bir göstergenin bütün oluşunu gerçekleştiren şeyin öz olduğu düşünüldüğünde özü yansıtan şeyde oluşan her türlü arzu, değişim, deformasyon göstergeyi de bir değişime tabii tutmaktadır. Bu değişim aslında yüzeyin ve özlerin bulunduğu derinlerin değişimidir. Bizi derinlere götüren duyarlılığımızda oluşan bir değişiklik bizi bu derinlikten, derinlerdeki özlerin yaymış olduğu göstergelerin fark edilmesini, yorumlanmasını etkileyebilir. Göstergelerin yorumlanışında ve irdelenişinde izlenen

yolun hatalı olması gerçeğe olan bağının ve gerçekle ilişkisinin anlaşılabilmesi bizi derinlerden uzaklaştıran şeylerdir. Bir göstergenin sadece maddi yanına odaklanmak, onun sağladığı heyecanla manevi yanını, özün vereceği imkânları kaçırmak da hem boşa harcanan zamanı hem de anlamın kaçırılmasına neden olmaktadır. Göstergeler bize bir gerçeği sunmazlar ancak belleğimiz onu bir gerçekle bağdaştırma birleştirme ve onu şeyleştirme eğilimindedir. Göstergenin bir şey ile bağdaştırılması; şeyin öncesi ile şeylik durumu ve sonrası göstergede değişiklik oluşturmuş olur. Fakat bu değişim göstergelerin ortaya çıkardıkları duyguya göre doğan bir değişikliktir. Maddi şeylerle bağlanan ya da sadece maddi yanı deşifre edilmiş göstergeler, düşünceyi harekete geçirmedikleri gibi sadece duyuşal işaretler olarak kalmakta ideal bir öz üretmekten de yoksun kalarak manevi bir anlamdan da yoksun kalmaktadır. Öz olmadığı için aynı zamanda anlam üretimi de kaçırılmıştır (Dejanovic, 2014: 48). İlerde de bahsedeceğimiz gibi göstergenin türlere ayrıldığı nokta da buradan başlamaktadır. Göstergede oluşacak değişimin bir bozulma olarak düşünmesi ve göstergenin özne verisi gibi düşünülmesi göstergenin yanlış algılanmasına sebep olur. Özün varlığı özneye bağlı olmanın aksine bir özneyi oluşturan özdür. Göstergelerin asıl kaynağını da öz sağlamaktadır. Biz bir özü deşifre ettiğimizde artık ikili bir durumu ortaya koymuş oluruz. Bunlardan biri yakalanan gösterge ve özün varlığı diğeri ise zihnimizde gösterge sayesinde oluşturmuş olduğumuz öze ait gerçekliklerdir. Belleğimizin somut olan şeylere bir yatkınlığı söz konusudur. Bellek maddi olanları barındırmak ve onlara karşılık birer işareti belirleyerek kendinde tutar. Ancak maddi olmayan şeylere karşılık bellek zorlu bir süreçten kaçınarak onları işaretlerle kaydetmek yerine kavramlaştırma gibi süreçleri seçer. Deleuze'ün bahsettiği yetenek durumunun ortaya çıktığı ikinci kısım da burada ortaya çıkar. Belleğin kavramlaştırma ya da somut olmayanlara dair süreçlerini bu yetenek ifade eder. Öz arayışında yeteneğin olmadığı bellek sadece somut süreçleri tercih eder. Aklımız göstergeleri ifşa ettiğinde özün bir tanımını yapıp sadece öze ait bir birikim oluşturmaz, ifşa edilmiş göstergeden, zihin kendi derinliğinde bir üretim yaparak bir tanımlamada bulunur. Deleuze göre öz; görülen şey olmaktan ve dünyayı birleştiren idealliklerden ziyade evrenin has özelliklerini gören; derin, indirgenmez bir bakış açısının olduğunu belirtmekte fayda vardır. Deleuze'ün bahsini ettiği yetenek

durumu bir kez daha burada ortaya çıkmaktadır, akıl göstergeleri ifşa edip özünü kavradığında artık dünyaları deşifre etmede bir adım daha atmış olmaktadır. Bu süreç, her gösterge aynı görünse bile özünün aynı olabileceği ve farklı durumları ortaya koyabileceği ihtimalini hep canlı tutar, sürekli başa dönerek her göstergedearayışı bir paradoks halinde gerçekleştirmektedir. Göstergelerin zihin üzerinde paradoks oluşturan gücü de buradan kaynaklanmaktadır. Bu gücün varlığını; “Göstergeler akıl, bellek, imgelemi zorlayarak düşünceyi harekete geçirir ve onu, özü düşünmeye zorlar” (Deleuze, 2016a: 94) ifadesi ile tanımlayan Deleuze; göstergenin bir işlevini de ortaya koymaktadır. Bu ifade göstergenin kendi başına bir itici güç olarak belleği hem öze hem de evreni bilmeye zorladığını ortaya koymaktadır çünkü duyarlılık bir yeteneğin yansıması olarak göstergelere karşı gelişmiş bir durumdur. Duyarlılığın göstergeleri takip ettiği gibi göstergelerin de duyarlılığı cezbeden ve döngü oluşturan yanı mevcuttur. Ayrıcadikkat edilmesi gereken diğer durum ise Deleuze’ün göstergeleri birer temsil unsuru olarak görmediğidir. Göstergeler türleri ne olursa olsun bir şeyin kopyası, taklidi olmanın aksine o şeye göndermelerde bulunan, düşünceye varlığı veren değil düşünceyi arayışa çıkaran gerçeklerdir. Göstergeler temsiller gibi bir şeyi yansıtmaktan ziyade çeşitli bağlamlar oluşturarak düşünceyi zorladığı gibi bir özden doğarak da düşünceyi harekete geçirir (Uysal, 2017:237).

Bizi düşünceye sevk eden göstergelerdir, göstergeler bu noktada karşılaşmanın bir nesnesi durumundadırlar. Düşünce edimi olasılıklardan doğmayıp göstergeyi; yeni oluşlarkurup, geliştirip dönüştürerek bir gerçek yaratmış olur. Bu bir nevi göstergelerin aynı zamanda evrensel bir misyonu ifa ettiğini de ortaya koymaktadır. Göstergenin bu evrensel misyonu bilme, oluş ve yaratmaların bir ifşa durumundan elde edilen yani göstergenin yakalanarak bir özegtürmesi, yakalanan özdençıraklığın, özün imkânını şeye çevirip ürünleştirmesi ile birinci itici gücün; öğrenilenlerin, yeni arzuyu doğurarak çıraklığın başka bir boyutunun oluşmasını sağlamaktadır.

Göstergeler her ne kadar bir zihinsel yetinin varlığında ortaya çıkmış olsa da her gösterge kendini her zihne açmaz. Göstergenin bütün sınırlarını hazır her zihne

açmış olduğunu var saydığımızda bütün bilmelerin bu gün tükenmiş olması gibi bir durum ortaya çıkar aynı zamanda bir bellek bütün bilmeleri başarmış ve her şeyi bir şekilde kendinde bulundurmış olurdu. Deleuze'ün bu durum için göstergelerin öncelikle bir duyarlılığı şart koştuğunu daha önce de belirtmiştik (Deleuze, 2016a: 95). Göstergelerin ifşa edilmesi onlarla bir dostluğu ve onlara karşı bir çıraklığı gerekli kılmaktadır. Çünkü bir göstergenin barındırmış olduğu derinlik tek bir veri sağlayacak kadar yüzeysel değildir. Göstergelerin logostan farkı da burada yatmaktadır. Göstergenin derinliği aynı zamanda onu ifşa edenin ifşa durumundan da derindir. Bu derinlik göstergenin yüzey derinliği olduğu için, bir paradoksu, bıkkınlığı, kırıklığı, zamanı ve defalarca denenmeyi gerekli kılar. Göstergenin açılması, sırrının ortaya çıkarılması bir niyetin tek başına başaracağı bir durum değildir. Göstergeyi deşifre etmeye çalışırken göstergenin de bu çabaya cevap vermesini sağlamak gerekmektedir. Bu ancak istemli bir çabanın sonucunda mümkündür. İstemli bir çaba da ancak dostluk ile mümkün olacak bir durumdur. Göstergenin sıralarını açmasını beklemek ise yine dostluğun başka bir boyutu olarak duyarlılık içinde göstergenin takibinin yapılmasını öncelemektedir.

Göstergenin ortaya çıkarılışı tabi olarak bir çıraklığına uğraşdır. Bir yüzey derinliğini keşfetmek, paradokslar çıkarmak, farklı oluşları ortaya koymak ancak bir çırağın uğraşdır. Özellikle gösterge ile yaşanmış bir hayal kırıklığı, belleğin nesnel-telafi edici çağrısı ve göstergenin derinliği içinde, gösterge ile zihnin yeni oluşlar yaratmasını ve dostluğunu doğurur. Gösterge ile kazanılmış bir ustalıktan ise Deleuze açısından söz etmek mümkün değildir. Gösterge ile usta bir süreçten bahsetmek göstergenin ve zihnin bir birine üretim imkânı sağlamadığı durumu ifade etmektedir. Ustanın göstergeden elde edeceği yeni bir şeyden söz edilemez. Bu anlayışla göstergeler ele alındığında; gösterge kendi başına bir özneye işaret eder ve ifşa edildiği anda göstergenin işlevi son bularak her gösterge temsile dönüşür, Saussure'ün iddia ettiği toplumsal bir uzlaşım sonucunda üretilmiş salt temsil ögesi halini alır (Kılıç, 2013: 22).

Deleuze açısından her gösterge kendini her deşifre ediciye açmaz, buna sebep ise göstergelerin her zaman örtük olması, nesnelere, zamana sarılmış olarak bitmeyen

bir deneme sürecini ve duyarlılığı esas almasıdır. Bu duyarlılık sadece göstergelere karşı geliştirilen bir duyarlılık olmayıp bir sürecin ortaya çıktığı tüm yüzeye olan duyarlılıktır. Göstergeler bazen yüzeyde saklanır, dönüşür, uzaklaşır ya da zaman ve nesnelere gibi şeylerle iç içe geçerek bir sarmal oluştururlar. Tüm bu sarmalda bir göstergenin takibi bahsettiğimiz gibi her zihin için mümkün değildir. Bir gösterge gerçek ile iç içe geçmiş olabilir fakat bu gerçeklik göstergenin işaret ettiği bir özün ya da nesnenin gerçekliğinden ziyade göstergenin ifşa edildiği sürecin gerçekliğidir.

Göstergeler kaynak bulduğu ya da işaret ettiği özden saf bir mana kazanırlar. Öz; gösterge için toparlayıcı ve kaynak sağlayıcı bellek gibi onu mana ile bir arada tutar ve göstergelerin sanallaşmasını, engelleyerek saf oluşunu sağlar. Özün mantık dışı ve mantık üstü oluşunun yanında öznellik durumlarını aştığı durumlar vardır. Özün kendisine bir özneyi şart koşması, gösterge ve nesnenin birlikte oluşunu sağlar. Bu birlik oluş asla bir birinin yerine temsil oluş değil birlikte oluş ve bir biri içine batışık oluş durumudur. Bu ise göstergenin salt ve saf olarak nesneye indirgenmesine ve nesnede yok oluşuna mani olmuş olur. Özlerin gizemli yapısını ve derinliklerindeki sırları bize düşündüren ve bu sırları açığa çıkarttıran, mana ile buluşturan özün kendisine sarıldığı, göstergelerdir (Deleuze, 2016a: 40). Göstergeler belleğimiz üzerinde bir baskı kurarak bizi bir arayışa, bir edimselliğe iterler bu edimsellik aklımızın bir gerçek arayışı olarak varlık gösterir. Aklımızın ifşa etme, arzu ve arayışlarının göstergeler ile olan münasebeti bize gerçeği vermektedir. Göstergeler ifşa edildiklerinde nesnelere karışarak zamansallaşmış olurlar, bu zamansallaşma göstergenin sırrının ortaya koyularak bellek için kullanabilir ve başka bir arayışa taban oluşturabilir olma durumudur. Göstergenin götürdüğü yer artık bellek için bir menzile haline gelir ve göstergenin burada bağlı olduğu öz artık bilince uğramış olarak arayışın menzilini oluşturur. Bu durum hem zamanın yakalandığı hem de göstergenin nesneyle bir oluş yakaladığı zamansal bir gerçekliği de oluşturmaktadır.

Deleuze'e göre göstergeler kendi başlarına varlık göstermedikleri gibi onların hangi nesneyle batışık olduğu ve hangi öze ait olduğunu çözmek ise birden bire çözülecek bir durum değildir. Göstergeler kendilerini ortaya çıkarmak için öncelikle

bir fark edilişi, deşifreyi, algıyı, akli ve diğere süreçleri şart koşar. Aklin göstergeleri nesneleştirme gibi doğal bir eğilimi vardır. Akıl göstergeleri doğrudan mantık eksenine indirmeye ve onu bir nesneye atfetmeyi bir temsil yaratmayı tercih eder. Fakat göstergeler açısından bakıldığında aklin bu durumu göstergelerin derinliğini yoksamaktadır. Aklin bu tutumunda algının da akıl gibi nesnelliğe olan eğilimi vardır. Akıl gibi algı da bir nesneye bağlı kalmak ve bir nesneden orijin almak ister. Bu ise mantık üstü olan ve derinlerde bulunan özlere ait göstergelerin deşifresini özel bir yeteneğe bırakmaktadır. Algının nesnelere gelen göstergelere takılması ve sadece gerçek olanın gözlemlenmesine olan bağılılığı ve aklin sadece nesnelğin ifade edilmesine olan tutkusu derinlerin göstergelerinin değil sadece nesnel olan göstergelerin, nesnelere bulunan göstergelerin öğrenme sağlanmasıyla dünyayı deşifre etmekten ziyade dünyayı tanımlamak hatasına düşer (Deleuze, 2016a: 32-33). Göstergelerin mantıklı atfetmelerden uzak özgürlükçü yani dünyayı deşifre edilecek şey olarak görmeye imkân vermenin yanında bu imkânın özgürlüğünü de garanti etmeleridir.

Deleuze'ün görüldüğü üzere göstergeye bakışı; onun işlenebilir ve üretilebilir oluşuyla ilgilidir. Öğrenmeler Deleuze açısından bir gösterge yorumundan vukuu bulur. Gösterge öğrenmenin bir bakıma ilk malzemesi durumundadır. Öğrenmeye Plâtoncular gibi bir hatırlama eylemi olmaktan ziyade göstergelerin işlenmesinden elde edilen ve bir oluş olarak bakmaktadır. Göstergelerin kendilerine özgü ve farklı dünyalara ait olan yapısı öğrenmeleri de çeşitlendiren ve bitimsizleştiren bir oluş arz eder. Deleuze'e göre bir şey, öğrendiğimiz her şey göstergeler yaymakta, doğal olarak öğrenmelerimiz de bu göstergeler sayesinde başlangıç bulmaktadır (Deleuze, 2016a: 10). Göstergeler bu bakımdan ele alındığında oluşlar ve düzlemin bulunduğu dünyaların vazgeçilmez ve verili şifrelerini oluşturmaktadırlar.

Göstergeler; apeyron dâhil olmak üzere tüm şeylerin özlerinin içinde yatan bilinme ya da açılma arzusunun birer işareti, sinyali olarak vardırırlar. Deleuze; Saussure'ün sadece insana dair olan gösterge algısının tersine tüm şeylerin göstergeler sistemine dâhil olduğu varsayımı üzerinden göstergeleri açıklamaktadır. Bu bakımdan göstergelerle yolculuğu, dostluğu, arayışı ve duyarlılığı esas alır.

Deleuze'e göre bir bakıma dünya içinde dünya ile ilişkimiz göstergeler sayesinde olmaktadır. Bu bakımdan tüm şey durumları dâhil olmak üzere dünya ile bağ yeteneğin imkânınca meydana gelmektedir. Yetenek özleri ortaya çıkarmada bir makine gibi arayışı ve arzuyu kullanır ve göstergelerin kaynağı olan özlere ulaşmayı amaçlar. Özler sadece göstergelerin bağlı olduğu son kaynaklar olmaktan ziyade neviyatı fark etmeksizin belleğin kendine yurt edinerek yeni arayışını kurduğu birer menzili de teşkil etmektedir. Deleuze göre öz bir şeyin doğası olan, metafizik bir öz değildir. Öz bireyselleştirici olan ve gösterge yayan şeyin içindeki nihai noktadır. Bu da farkı işaret etmektedir. Bir şeye farkı kazandıran şey ise anlamdır. Öz ile anlam birliktedir ve göstergenin manevi yanını oluşturan kendini nihai olarak sanatta dışa vuran monadlardır (Deleuze, 2016a). O halde arayışın yolu sanat üzerindedir ve çıracılık, anlamı özden elde eden bir makinedir.

1.3.Gösterge Sisteminin Ölçütleri

Deleuze; *Proust ve Göstergeler*'de Proust'tan hareket alarak göstergeleri bir bütün olarak ele almak yerine onları zaman üzerinde ait oldukları yüzeye denk geldikleri duruma göre kavramsallaştırarak açıklamaktadır. Göstergeler Deleuze açısından kaynaklandıkları şeylere göre çeşitlenip farklılık oluşturmaktadırlar. Maddi şeylerden kaynaklandıkları gibi soyut olan şeylerden de kaynaklanabilen göstergeler kaynaklarına yani özlere ulaştıkları anda bir tarihsellik yani zaman üzerinde bir yer kazanırlar. Göstergelerin bu karakter özelliklerinin belirlenmesi, arayışın nihai anlama ulaşmasında zaman kayıplarından ve hayal kırıklığından kaçınabilmesi için bu başlık altında Deleuze'ün geliştirmiş olduğu göstergeler tabii tutulabileceği ölçüt sistemini inceleyerek çıracılığın arayışında anlama ulaşmasının uygun yollarını ortaya çıkarmaya çalışacağız.

Bir göstergenin kaynağını keşfeden çıracılık onu sadece belleğin köşesine itmekten ziyade onu araçsallaştırarak yakın olduğu özlere yanına ya da farklı olduğu özlere karşısına yerleştirip bir sistem dairesi kurma arzusunu taşır. Bu durum aynı zamanda göstergelerden öğrenme oluşturma arzusunun sonucu gibi durmaktadır. Göstergelerin çıracılık tarafından sistemleştirme çabası göstergelerin çıracılığın yolculuk hattı olan zaman üzerinde karşılıklar bularak, birbirlerini etkileyerek,

kesişerek, gerçeğin sistemini oluşturarak ve karmaşıklaşarak yeniden varlık göstermesini sağlar. Bir bakıma bu sistemleştirme ile göstergeler ırakta yarattıkları etkiye göre çırağın belleğinde de uygun yerler edinmeye devam ederler (Aroles&McLean, 2017). Bu durum göstergelerin kendiliğinden de bir sistem oluşturduğunu ve sisteme dâhil olduğunu ortaya koyar. Gösterenin sistemi aynı zamanda gösterge ile olan arayışın yani ona olan duyarlılığın her ne kadarkaotik, rastgele ve istem dışına dâhil süreçlerin bütünü olsa dabir evrenin bütünüdür. Göstergeler sistemi farklı bakış aıllarının ve ölçütlerin bir birleşimidir bu yüzden gösterge sisteminin yapısı çoğulcu bir özellik gösterir. Göstergelerin bir sistem oluşturmuş olması ve onunbusistemininfarka taşınması için ölçütlerin bulunmasını sağlayan temel şey bakış açısıdır. Göstergeler arasındaki ilişkiler de fark ile belirlendiği için farkın varlığını ortaya çıkaracak olan da aynı zamanda bu bakış açısıdır(Kılıç, 2013: 21). Bakış açısının çoğulculuğu sistemi ve ölçütler düzlemini şart koşan gösterge dışı unsurdur. ltler bakış açısının kaotik sistemleri içinde göstergelerin zden uzaklaşmasını ve bellek içinde özlerini kaybetmesini sağlayan şeydir. zlerin ve göstergelerinin bir birinden koparılması gstergelerinboşlukta ve boş olmasına sebep olmaktadır. Boşlukta kalmış bir gösterenin zden kopuk olarak hiçbir özelliği yoktur. Tüm arayış srecinikayıp zaman olarak nitelediği gibi hayal kırıklığını da meydana getirdiği gayet açıktır. Gösterge sistemindeki ölçütlerin en temel işlevi doğal olarak hayal kırıklığını en az düzeye taşımadır. Bakış açısının çokluğu hayal kırıklığını kaçınılmaz kılarken göstergeleri bir ölçüt ile ayırmak nihai aımlamalara imkân verip hayal kırıklığını azaltır. Ölçüt aynı zamanda göstergeleri özelliklerine göre çıraklığın yolculuğunda uygun yere ve arayışın uygun zamanına denk getirerek zaman kaybını da azaltan yapıdadır.

Deleuze gösterge sisteminde yedi ölçütten bahseder fakat bu ölçütlerden iki tanesinin sonuçları geliştirilmemiş olmasına rağmen zaman ve anlam ile olan ilişkiyi verdikleri için tezimizin bütününde işleyeceğiz. Deleuze göre geliştirilen diğer beş ölçüt ise şunlardır:

1)Göstergelerin içinde somutlaştığı madde: Arayışta her gösterge coşku, sevinç üzüntü gibi bir hissi tetiklemedir. Bu hisler aynı zamanda anlamın nihaiarayışını

da belirleyen hislerdir. Özellikle sosyete göstergelerinin takibinde çıraklık anlamı göstergeleri yayan sanat olmayan maddelerle birlikte olduğunu düşünmekte anlamla maddeyi birleştirmektedir. Bu durum göstergenin kaynak bulunduğu maddeyle aynı anlamı işaret ettiği yanılgısının yanında göstergenin maddenin başka bir özelliğini işaret etmesi durumunun ihmalini doğurur (Aroles&McLean,2017:180). Fakat yine de madde göstergeye bir dayatmada bulunur bu dayatma göstergenin yapısını belirleyen bir dayatmadır. Madde ile göstergenin sarmaşıklığı göstergeye bir şekil kazandırır fakat bu dayatma aynı zamanda göstergenin de güç kaynağıdır. Göstergeler maddi bağıntılarıyla nesneleşirler. Örneğin kokular ile maddeler arasındaki sarmaşıklık bu durumu açıklayan durumdadır. Koku duyarlılığı cezp edip maddeye doğru bir yolculuğa çıkarır, madde ile koku arasındaki bu bağ kokunun değişimini engelleyen dayatmada bulunur. Koku kendi başına maddeden bağımsız olarak ortaya çıkmadığı gibi kendi başına bir değişimi de oluşa getirmez. Koku ile maddenin bu bağ gücükokuyu da nesneleştirerek madde ile birleşmesini ve kokunun göstergeleşmesinin yanında somut göstergelerin madde ile bir eşitleşme içinde olduğunu ortaya çıkarır. (Deleuze, 2016a: 81). Göstergeler madde ile ilişkili olsa da yakalanması gereken göstergenin anlamının madde olmadığıdır.

2) Bir şeyin gösterge olarak yayıldığı ve kavrandığı tarz: Göstergeler bir nesneye bağlı durumdadır, yorumlandığında bizi bir öze yaklaştırır ya da öze götürür fakat bu eylemi yapacak olan edim bir kaynak bulmalıdır. Bu edimin kaynaklandığı yerde ortaya çıkan durum, hayal kırıklığı, haz ya da başka bir düşünsel baskı durumu göstergeye ritim kazandırır. Göstergenin duyarlılıkta meydana getirdiği bu değişim gösterge ile öz arasındaki arayışın tarzını belirler. Bu tarz aynı zamanda bakış açısının belirlenmesine ve göstergenin özünün kategorik olarak yerleştirildiği yeribelirler. Somut bir göstergeden kaynaklanan hayal kırıklığı bu göstergenin ölçütünü değiştirebildiği gibi göstergenin özünün aranacağı kategorik yeri de belirler(Deleuze, 2016a: 81).

3) Göstergenin bellek üzerindeki etkisi: Göstergeler duygu sistemimiz üzerinde bir üretimi de gerçekleştirir. Türlerine göre, baskı, gerginlik, ıstırap, sevinç, hayal kırıklığı ve haz gibi göstergelerden vukuu bulan duygularımız karşılıklı olarak

göstergelerin şeklini belirlerler. Sevinç veren bir gösterge belleğimiz ve duyarlılığımız sevinçlerin olduğu göstergelerin düzlemine çekerkenacıların kaynak bulduğu göstergeler de kaçma ve belleğin yoksama, unutmaya eğilimlerini etkinleştirir (Deleuze, 2016a: 81).

4) Göstergenin anlam ile olan ilişkisi: Göstergeler türlerine göre bir anlam üretirler bazı göstergeler doğrudan bir öze göndermede bulunamadıkları ve hayattan kopuk oldukları için çıraklığa anlamı arayışında zamanı kaybettirirken, bazı göstergelerin aldatıcılığı ve acıları doğuran yanı anlam arayışının şiddetini etkilemektedir. Manevi bir derinliği yansıtan göstergeler de çıraklığa hem manevi bir doyum, hem anlamın ifşası, hem de üretim doyumunu sağladığı için kendine has dünyayı şart koşar ve kendi düzlemini oluşturur. Göstergelerin öz ile olan bağının hangi tarz ile belirlendiğini de ortaya koyan bu durum ifşa edilmiş göstergelerin kendi içinde sistemleşmesini sağlar. (Deleuze, 2016a: 82). Çıraklık arayışında göstergelerle olan yolculuğunda elde ettiği anlamlara göre göstergeleri takip eder.

5) Göstergiyi yorumlayanın temel yetisi: Göstergelerin yorumlayan yeti göstergeyi belirleyen başka bir unsurdur. Aklın işaret ettiği ve saf düşüncenin işaret ettiği gösterge türleri bulunmaktadır. Aklın ifşa etme ve tanımlamaya olan eğilimi somut bir dayanak arayışıyla göstergeleri maddeyle birleştirme eğilimindedir. Göstergeler maddeyle birleşseler de asıl kaynaklarını özden alırlar. Öze ulaştırmayan ve maddenin ilk algılanışına yani maddi göstergelere takılan yeti, göstergelerin çoğulcu yapısını dikkate almadığı için sadece maddi yanından dolayı göstergenin anlamla olan birliğini ihmal edecek ve arayışı hayal kırıklığına uğratacaktır. Bu açıdan göstergeleri yorumlama yetisi aynı zamanda fark duyarlılığını da gerekli kılmaktadır. (Deleuze, 2016a: 81).

Deleuze'ün belirmiş olduğu bu ölçütlere göre göstergeler kendi dünyalarını oluştururlar ve kendi dünyaları içinde bir birlerine göndermelerde bulunurlar. Göstergelerin bu dünyası bir birinden kopuk ve uzak olmayıp düzlem üzerinde ve düzlemin derinliklerindeki girişik olarak bulunmaktadır Göstergelerin dünyasından söz edildiğinde Heidegger'e de başvurmakta fayda vardır. Göstergeler Heidegger'in *Dasein* kavramıyla da yakından ilişkili gibi durmaktadır. Göstergeler dünyada ve

kendi dünyalarına sahip olarak bir içeriklik içindedir. Göstergeler dünyanın içinde ama kendi özel varoluşlarıyla birliktedirler. Heidegger *Varlık ve Zaman* eserinde bilmeyi Dasein'in bir modusu olarak tanımlamaktadır (Heidegger,2019: 105). Göstergeler de nihai olarak bir özü ve kaynaklarının neviyatını açınladıkları, bir anlam üretimine işaret ettikleri için dünyanın mottosu gibidirler. Dünya içinin derinlikleri ve ya köşelerinde birer duyarlılık avcısı olarak göstergeler hem dünya hem de dünya dışına gönderimde bulunabilen bir aşkınlığa da sahip gibidir. Fakat göstergelerin tüm süreçler ve tüm açıklanmalarının ve buluşmalarının üssü olan zihin dünya içinde olarak durmaktadır.

Göstergelerin belirlenmesinde Deleuze'ün öne sürdüğü ölçütlere bakıldığında bu ölçütlerin göstergeler ile üretime girdikleri makine olarak zihin arasında en kısa ve en reel yolun yakalanması ve dünyaya ait gerçekliğin ortaya çıkarılmasını işaret etmektedirler. Gösterge sisteminin ölçütler vasıtasıyla farka taşınması ve bu sayede göstergelerin derin dünyalarının ortaya çıkarılması onun türlenmesini sağlamaktadır. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi bu türlenme bir ayırım değil aksine göstergeler dünyasına hızlı ve duyarlı bir yolculuğu sağlamak üretimi gerçekleştirmek için kısa yol mahiyetindedir.

1.4.Gösterge Türleri

Deleuze göre öğrenmeler göstergelerle ilgilidir fakat bu öğrenmeler soyut olarak ortaya çıkan şeyler değil zamana dayalı bir çıraklığın konusu olarak ortaya çıkan şeylerdir. Göstergeler ile geçirilen bir zaman olmadan öğrenmeler olamaz. Ona göre bir şeyler öğreten her şey bize göstergeler yaymaktadır, öğrenmelerde bu göstergelerin yorumları olarakoluşa gelirler. Bütün dünyaların birliği oluşturduğu gösterge sisteminde yatmaktadır. Fakat bütün olarak birlik kurmuş bir düzlemden söz etmek göstergeler açısından varsayım olarak kalmaktadır çünkü sistemler üzerinde yapılan deşifre ve yorumlamalar bize oluşları vermektedir. Ayrıca göstergelerin aynı olamamalar, şeylerin aynı şekilde gösterge yayamamaları, deşifreye aynı şekilde uğrayıp sırlarını aynı şekilde açıklamamaları onları türleştirdiği gibi dünyaların birliğini de varsayımda bırakır. Bütün göstergeler kendileridir ve kendilerine ait

dünyanın maddesini oluştururlar. Bu sayede göstergeler kendine ait dünyaların varlığını şart koşar ve birlikler dünyasını bozuma uğratırlar (Deleuze, 2016a: 11-12).

Deleuze göstergeler üzerine incelemelerinde göstergelerin birlikte olmayıp kendilerine has dünyalar oluşturmasını, belirlediği beş ölçütün sonuçlarına ve göstergeler tarafından canlandırılan duygulara göre onları türlere ayırmıştır. Göstergelerin türlere ayrılması aynı zamanda sadece verdikleri duygulara bağlı kalmayıp göstergelerin bağlı oldukları şeylere göre de şekillenmiştir. Göstergeleri türlerine ayırmak oluşların dünyasında bir birliğin olmadığını ortaya koymuştur. Ayrıca Deleuze açısından özdeşleşmiş ve birliktelik kurmuş şeyler ancak alışkanlıklarımız ürünü olup dünya hakkında da bir şeyler vermez, sürekli değişen ve yeni oluşlar oluşturan dünya ancak fark oluşturabilen ve ayrı ayrı öznellik kazanmış şeyler sayesinde sırlarını açabilir (Aras, 2013: 84). Bu yüzden göstergeler de tekilleşmiş ve özdeşleşmiş olmayıp türleşmiş ve ayrılmışlardır. Göstergelerin türleşmesi tarafımızdan sırları çözümlenip yorumlandığında, yorumun dışında kalanların da farklılığını ortaya koymuştur. Her gösterge türü ayrı bir oluşun dünyasını şart koşmakta ve yeniden oluşturmaktadır. Deleuze oluşlarına, durumlarına göre gösterge türlerini şöyle isimlendirmiştir: Sosyete göstergeleri, aşk göstergeleri, duyumsanabilir göstergeler ve sanat göstergeleri (Deleuze, 2016a: 81-82-83).

1.4.1.Sosyete Göstergeleri

Deleuze sosyete göstergelerinin boşlukta durduklarını ve boşlukta ilerlemek için maddi göstergelere dönüştüklerini belirtir. Sosyete göstergelerinin maddi oluşu onların sürekli değişen, kaybolan, bir yerde ve zamanda yeniden ortaya çıkan özellikte olduklarını da ortaya çıkarır. Bu göstergeler belleğimizde daha çok yer işgal ederler. Fark edilmenin dışında maddi olan özellikleri sayesinde sürekli bir gösterge bombardımanı şeklinde yayılırlar. Sosyete göstergelerinin yayılış tarzı sürekli bir heyecan ve coşku şeklinde olduğundan dolayı düşünce ve eylemi yerinden etmeye ve onların yerini alarak kendini onlar üzerinde yeniden kurma ve yeniden ortaya çıkma sürecini hedefler. Duyarlılığa uğramış olsalar da bir anlam arayışını, sürekli değişimlerinden dolayı harekete geçiremezler, zihin sürekli bu göstergeleri

yorumlamaya çalışmasına rağmen yine boşlukta kalır boşuna meşgul olur (Dejanoviç, 2014: 42).Sosyete göstergelerinin maddi şeyler üzerinden bir öze bağlı olmaksızın yayılmaları onların gönderilerinin boş olmasına sebep olur. İşgal ettiği her madde üzerinde başka bir yayılım göstererek döngüsel bir değişkenliğe kapılmış haldedir. Sosyete göstergelerini örnekleyerek açımlayacak olursak selamı bir sosyete göstergesi olarak örnek verebiliriz. Bir içerikten ve bir şekilden yoksundur fakat çok değişik şekillerde kendini ortaya koyar ve başka şeylerin yerini alır ama manevi bir yük taşımaz. Selam bir sosyete göstergesi olarak değişir ve eylemin formunu değiştirir kendini başka durumlarda yeniden ortaya koyar. Elin altına götürülüp çapraz tutulmasının yerine geçip orada kurulması, bir selam durumu iken başın eğilmesinin de bazen yerine geçerek onu yerinden eder ve orada kurularak kendini ortaya koyar, bazı durumlarda da sözlü ifade bir selam olur hatta sözlü ifadenin de değiştiği ve başka kavramlar üzerinden selam olduğunu da görürüz. Otomobil kornasına basıp kısa ses çıkarmak bir selam olur, yazın üzerinden bir ileti yollamak bir selam olarak ortaya çıkabildiği gibi bir şeye karşı sadece bir duruşun bile yerine geçerek o durumu selam olarak yerinden eder. Görüldüğü üzere sosyete göstergesi olarak selam birçok eylemi yerinden edip onların formuna girmeye çalışmakta, farklı yerlerde farklı olarak oluşa gelmektedir. Sosyete göstergelerinin belleğimize ve düşüncelerime taarruz ettiği temel davranış şekli böyle olmaktadır. Sosyete göstergelerinin bellek ve düşünce üzerine olan bu taarruzunun sebebi ise sosyete göstergelerini yorumlayan ve geliştiren temel yetinin akıl olmasından kaynaklanmaktadır. Aklın maddeye olan tutkusu bu göstergelerin de madde üzerinden değişken ve boş olarak sürekli hareket halinde olmasını sağlamaktadır.

Sosyete göstergeleri zamanın boşa harcanan kısmını oluştururlar. Sadece bir sosyete göstergesi olarak selamı örnek aldığımızda bile onu derinlemesine ele alıp yüzeyinin altına inemediğimizi görürüz. Sosyete göstergeleri bu derinlikten yoksun olarak var oldukları için onun ile derinlemesine bir uğraş, çıraklığın değil acemiliğin göstergesidir. Zamanın kaçırılmasına sebep olan şey ise bu acemiliktir. Kendisi olmayan bir göstergenin peşine düşmek ve onu yorumlamaya çalışmak başlı başına bir kayıptır. Aklın onunla uğraşı elzem bir kazanım sağlamadığı gibi zamanın yakalanmasını da engeller ve zaten boş olan göstergelerin zamansal bir boşluğu da

yaratmasını sağlar. Gösterge türlerinin hepsi bizi kaynağına götürür (Deleuze, 2016a, 84-85). Bu götürüş iki yönlü olarak devam eder. Kaynağına ulaştıran gösterge onu fark eden yorumlayan özneye de bizim ulaşmamızı sağlar. Bu ulaştırma sürecinde zamanın çizgilerine ulaşırız. İşte bu çizgilere ulaşıldığında sosyete göstergelerinin boş olduğu gibi ulaşılan zaman çizgisinin de boş olduğu, sosyete göstergelerine kapılanın çıraklıktan çok acemilik eşiğinde olduğunu fark ederiz. Çünkü sosyete göstergeleri bir yüzey göstergesi olup kendi derinliği olmayan göstergelerdir. Sosyete göstergeleri dünyaya dâhil olan şeyler konusunda kazanım değil açılım sağlar, anlamı doğrudan veremediği gibi bir anlam arayışını da harekete geçirmez(Dejanovic, 2014: 42).Onun maddeye tutunuşu ve eylemleri yerinden edişi bir derinlik araştırıcısını kandıran ve acemileştiren bir durumdur. Bu göstergenin bize zamanı boşlaması ondan elde edilecek ve zamanı yakalayacak bir şey olmadığını, eylemi ve düşüncüyü harekete geçirmek yerine onların yerini tutan yapısı pişmanlık ve kayıp duygularını doğurur. Sosyete göstergesinin değişken olan yanından dolayı da bir anlam ifade etmemesi ve üretimde kullanılamaması arayışın değil kaygısızlığın doğmasını sağlar.

1.4.2.Aşk Göstergesi

Göstergelerin soyut bir nesne karşılığı olmaktan ziyade fark ediş ve bakış açısının uğraş konusudur. Zihnin bir yöne doğru duyarlı ve yatkın olduğu gibi göstergelerin de bir yöne doğru yatkın olma özelliği vardır. Bu yatkın oluş göstergelerin olduğu gibi gösterge gruplarının da kendine has oluşumunu sağlar. Göstergelerin yatkınlık alanlarından biri de aşk alanı yani “aşk göstergesi” olma durumudur. Sosyete göstergelerinin çok sesli, ukala ve çığırtkanlığının aksine sessiz ve sakin bir mecrada gelişen, bireyselleştirici etkiye sahip aşk göstergeleri, bu alana duyarlılığı olanı cezpt eder. Fakat bu sosyete göstergelerinde olduğu gibi boş bir fark edilişin aksine geç bir fark edilişin ürünüdür.

Aşk oluştuğunda bizi haberdar eden ya da oluşmak için bizden onay alan bir oluş değildir. Bu sebepten aşk göstergeleri sonranın bir göstergesidir. Aşk artık sevilmiş bir şeyin deşifre edilmesini, yorumlanmasını, anlaşılmasını şart koşar. O

bizim tercihimizi beklemediği gibi nesneye bağlanışı konusunda da bizi beklememiştir. Aşk göstergeleri artık bir seven ve sevilen oluşunu kurmuş, seven kişinin bütün duyarlılıklarını kendine bükmüş durumdadır. Seven kendi içinde kurduğu bütün hayallerin ortağı olarak sevileni görmek ister. Ondaki bütün göstergeleri önceleri bir aşk olarak yorumlar. Bu yüzden sevilene kimsenin dokunmasını, kimsenin yaklaşmasını istemez. Sevilenin bütün göstergelerini yorumlayarak kendine ait dünyasını ortaya çıkarmak ve bütün göstergelerle sevileni bireyleştirip tekilleştirmek ister (Dejanovic, 2014: 45). Bir anlamda onun bütün göstergelerinin ve var oluşunun kendisinin sebebi ya da kendisine ait olduğunu düşünür. Sevilenden gelen bütün göstergeler bencil olarak yorumlanır. İstenilen sadece sevilenin sevene açıldığı bir oluşun var olmasıdır. Fakat zihin belli bir süre sonra; aşkı fark ettiği gibi yine sonradan sevilenin sevene ait göstergelerinin herkes tarafından yorumlanabileceğini ya da sevilenin kendi göstergelerini başkalarına da sunduğu endişesini taşımaya başlar. Bu seviyede aşk göstergeleri kendini kıskançlık duyguları üzerinden yeniden kurgular. Deleuze bu noktada kıskançlığı irdeleyerek kıskançlığın aşktan daha derin olduğundan bahseder ve kıskançlığın artık aşk göstergeleri açısından vazgeçilemeyen gaye olduğunu belirtir (Deleuze, 2016: 24). Aşk göstergeleri sevilenin bize sunduğu gibi açıldıkları ilk başlardan sonra zamanla kıskançlığın göstergeler üzerindeki baskıcı yorumunun da etkisiyle artık sevilenin bize sunmadığı ya da sunmak istemediği yanlarında ortaya koymaya başlar (Aroles&mcLean, 2017:180). Bu bakımdan aşk göstergeleri aldaticılık noktasında sosyete göstergeleriyle birleşmiş olur. Fakat sosyete göstergelerinin aksine aşk göstergeleri düşüncenin ve edimin yerine geçmez. Sadece ilk başlarda sevenden gizlenen ve gösterge kaynaklarını saklayan bir yapısı vardır.

Aşk göstergelerini zaman çizgisi açısından ele aldığımızda üçlü bir çizgiyi karşımıza çıkarır. Bunlardan birincisi; aşkın ve sevilenin tarafımızdan fark edildiği zamandır. İkincisi; sevilenin göstergelerinin yorumlandığı başka bir deyişle sevilen zamandır. Üçüncüsü ise göstergelerin gerçekliği aktardığı, hazzın ya da hayal kırıklığının yayıldığı zamandır. Aşk göstergelerinin ikinci zamanında artık sevilen kişinin tüm özellikleri ortaya çıkmış ve açınlanmış olduğundan seven artık her gösterenin yorumcusu halini almıştır. Fakat bu yorumlar derinlerden gelen bir

korkuyu da yanında getirmektedir. Tekrarkorkusu. Tekrar korkusu aşk göstergelerinde hayal kırıklıklarının yönlendirmiş olduğu bir ruh ile yorumları etkiler. Sevilenin bize sunduğu evrenin ortaya çıkışı, geçmişte yaşanan aşk kayıpları ve doğru yorumlanamamış yalanların artık ıstıraba ve hayal kırıklığına dönüştüğü nokta, sevenin artık sevilenden bağımsız olarak bir yorum sistemi kurmasına sebep olur. Seven artık kaçınma içerisindedir. Sevenin kaçındığı şey göstergelerin ifade ettiği gerçekler değil geçmişte yaşadığı hayal kırıklıklarının korkusudur.

Aşk göstergelerinin ikinci zamanı çoğunlukla bireyselleşmenin ya da bir yok oluşun meydana geldiği zamandır. Fakat buradaki yok oluş aşkın yok oluşundan ziyade sevenin göstergeler içinde kendi yok oluşudur. Bu yok oluşun içinde seven aynı zamanda aşkın da tükenmekte olduğunu bu zamanda fark eder. Çünkü bu ruhu daha önce de yaşamış ve bunu yine sonradan olarak bilmektedir. Seven bu zamanda hayal kırıklığından kaçmak için bütün göstergeleri sevilenin en güzel hali olarak yorumlamayı seçtiği gibi katı bir kaybetme korkusu ile göstergeleri yok sayıp kendi göstergelerini yansıtarak, sevenin ona inandığı bir durum ortaya çıkartır. Aynı bedende hayal edilen duyguların kolektif göstergeleri, arzuyu bölmeye başlar ve onu alıp götürür. Artık neşe süresi bozulmaya başladığından neşeyi bozan göstergeler yorumlanmaktan imtina edilir. Arzu göstergeler üzerinden içsel bir yön değiştirir. Deleuze bu durumda; ıstıraba sebep olan bütün yorumların, seveni artık eril bir duruma taşıdığını, sevenin eşcinsel bir hal aldığını belirtir (Deleuze, 2016a:15). Seven sevilenden gelen aşk göstergelerinin acı verici yanından usanmış ve sevmenin nedeninin sevilende olmadığını acı bir şekilde anlamıştır. Aşk anlayışı ve aşk göstergelerine olan bakışı değişmeye başlar. Seven artık sevilene açılmanın, ifade etmenin boşluğunu görmüş sevileni kendi benliği içine katma arzusu ve mantık üstü bir kavrayış ile kendini sevmeye başlar. Bu tıpkı eskilerde olduğu gibi kendini yeniden tekrarlayan aşk göstergesi durumudur. Eskiden de yaşanmış, öznel yeni bir dizi oluşumu.

Aşk göstergelerinin üçüncü zamanı hazzın ya da hayal kırıklığının yayıldığı zamandır. Aşk göstergeleri çoğunlukla ıstırap çektiren ve hayal kırıklığının yaşandığı

zamanı şart koşar. Aşk göstergelerinin kayıp bir zamanı ortaya çıkardığı yer de burasıdır. Aşk göstergeleri kendi oluşunu hazırlarken bir çift yaşam olarak yok oluşunu da birlikte büyötmektedir. Bu yok oluşun fark edildiğı ikinci zamanla sonuçlarının ortaya çıktığı üçüncü zaman, acının ıstırabın zamanıdır. Bu merhalede bütün duygulanımlar karışmaktadır. Bir yanda eşcinsel bir bencillik ve kıskançlık, benliğin zarar gören yani, eskinin kendini tekrarı ve diğeryanda kayıp zaman.

Aşk göstergeleri ıstırabı ve hayal kırıklığını yaşatmış olsa da sosyete göstergeleri gibi boş olarak gelip geçmez. Onun bize yaşattığı, acı ve ıstırap, bir arayışı sürekli canlı tutar. Tekrarlara düşüş bir kurtuluş çizgisini şart koşar. Akıl bu noktada her ne kadar zamanı kaybetmiş olsa da göstergelerden bir öğrenme sağlar. Her ne kadar hayal kırıklığı yaşasa da aşk göstergelerini biteviye aldığı kişiyi unuttur ve yeniden bu tekrarı şart koşar (Deleuze, 2016a: 28). İşte aklın bir öğrenme ve unutma sağladığı bu noktada gerçek haz ve gerçek bir sevme edimi başlar. Aşk göstergelerinin yalın ve yoğun olarak ama sevilenin bilinmediğı mantık üstü bir düzlem. Kayıp zamanın ödünlenmeye çalışıldığı aşk göstergelerinin hayal kırıklığı olmadan yorumlandığı bir düzlemdir bu. Bu düzlemde artık arzulama boyut değiştirmiş, sevilenden gelecek göstergelerin yalan ve yanlış yorumları değil yalın aşk göstergelerinin haz sağladığı, kendini sevme, üstün olma ve yorumda yetkin olma istenci. Akıl kendi arzulamasını elde etmiş ve kendi aşk göstergelerini yaratıp yalın olarak yorumladığı ikiz eşcinsel durumu, Narcissus durumunu yaratmıştır (Deleuze, 1995: 42).

Aşk göstergeleri ile yolculuk doğulu bilge deyişiyile bir Kafdağı yolculuğunu esas alan şeydir. En başında duyarlılığın getirdiğı göstergenin peşinde geçen yorumlama ve deşifre süreci, en sonunda ise göstergenin işaretle götürdüğü ve yaklaştığı şeyin kendi özü olduğunun fark edilmesi.

1.4.3.Duyumsanabilir Göstergeler

Göstergeler çeşitlerine göre belli duygulanımları yaratmamızı sağlarlar daha doğrusu bu duyguları doğrudan yaratan şey göstergelerdir. Aşk göstergesinin yarattığı acı ıstırap, sosyete göstergesinin yarattığı öfke ve saldırgan duygular gibi

duyumsanabilir göstergeler de sevinci yaratır. Duyumsamaya ait nitelik ve izlenimlerimiz sevinçler sunmanın yanında, göstergenin kaynaklandığı bir nesnenin dışında başka bir nesneye aitmiş gibi görünürler. Duyumsanabilir göstergeler başlangıçta sağladığı devasa neşenin peşinden bir zihinsel yükümlülüğü de yanında getirir. Göstergenin yorumlanması ve ait olduğu nesnenin kavranması zorunluluğudur bu. Fakat bu noktada göstergenin verdiği sevinci tercih edip çoğunlukla yükümlü olduğumuz arayış kısmından feragat ederiz. Her ne kadar uygun bir açıklamayı yapmış olsak da izlenimlerimizin eksiklikten kaynaklanan kaçış eğilimi duyumsanabilir göstergelerin verdiği büyük sevinçlerin ve dolaysız hazların yaşanmasına engel olmaz. Bu göstergeler sayesinde büyük kahkahalarımızı atar ve neşelerimizi en derinden yaşarız. Duyumsanabilir göstergeler maddi ve olumlu göstergelerdir (Deleuze, 2016a:18). Sosyete göstergeleri gibi etrafımızda çok olan bu göstergeler, maddi boyutlarından dolayı bir yok oluşu ve bozulmayı da barındırmaktadırlar. İstem dışı belleğimiz etkileyerek eski ve yeni duygularımızı ortak faaliyete geçirip, yeniden yaşatan ve bir etki sağlayan güç ile bazen sevinç duygusunu dönüştürerek acı bir hisse çevirebilmektedir.

Duyumsanabilir göstergelerin doğurduğu sevinçler bellek üzerinde etki yaratacak göstergeleri çağrıştırıp kayıp zamanın varlığını gün yüzüne çıkarırlar. Bu noktada kayıp zamanı yeniden doğurmayı başardıkları için duyumsanabilir göstergeler bize zamanı tam ortasından yakalama fırsatı sunarlar. Boşa harcadığımız zamanın ortaya çıkışı aynı anda fark edişi doğurduğu için zamanın bir duyumsanabilir gösterge maddesi ve nesnesi ile bir şekilde bağlanması diğer göstergelerle ve zaman ile karmaşayı yaşatarak kaos içinden zamanı yeniden yakalatmış olur. Proust'un *Yakalanan Zaman* kitabında kahramanın eski arkadaşıyla yeniden tanıştırıldığında geçen zamanın değişime uğrattığı arkadaşının mavi gözlerinden arkadaşlık dönemlerine gitmesi ve eskiyle şimdinin arasında zamanı birleştirmesi bu yakalamaya örnek oluşturmaktadır (Proust, 2019: 247). Duyumsanabilir göstergelerin nesnel olarak fark edilen yanı göstergenin işaret ettiği ya da kavradığı şey ile onu karıştırmamıza sebep olur. Bu durum göstergenin anlam ve gerçek ile oluşan bağını kopararak aslında gerçek ve sınırsız bir hazzı

kaçırmamızı da sağlar bundan dolayıdır ki duyumsanabilir göstergeler neşeyi ve sevinci doğurduğu gibi ansızın aşk göstergeleri gibi bir eyvahi da doğurur.

Duyumsanabilir göstergelerin nesnelğe kaçışı algılarımızın sadece duyumsanabilir olanlara yatkınlığı ve aklımızın da nesnelğe olan tutkusundan kaynaklanmaktadır. Duyumsanabilir göstergelerin ait olduğu temel yeti akıldır. Akıl bizi nesnelere ile bir alışverişe iter. Göstergelerin tüm sırlarını bilmek isterken hepsinin bir nesnel objeye, maddeye sarılı olmasını nesnel kalmalarını ister. Göstergelerin ışıltısını kaçırarak akıl duyumsanabilir göstergelerin de üzerimizde gerçek bir yaratıcı olmasını engellemiş olur. Maddeleştirilmiş ve maddi olmuş göstergelerin bir yaratım sunması, keşfe dönüşmesi aklın bu çabasıyla uzaklaştırılmış olur. Bu yüzden duyumsanabilir göstergeler akıl için bir tuzak haline dönüşmektedir. Onlar bütün anlamlarını kaynak buldukları nesnelere gömmüş gibi görünürler (Deleuze, 2016a: 34). Bizler bu tuzak içinde öze yaklaşır etraftan dolaşır ama asla ona ulaşamayız. Bu bakımdan aşk, sosyete ve duyumsanabilir göstergeler gerçek birer hayal kırıcıdır. Duyumsadığımız her şey, sevdiğimiz şekiller, hayal ettiğimiz şeylerin sonucu bile hep bir madde olarak karşımızda durur.

Duyumsadığımız göstergeler büyük neşeleri getirmiş olsalar da neşe ve hazzın daimiliği söz konusu değildir. Bir yırtılmayı ve bir hayal kırıklığını bir noktada karşımıza çıkarırlar. Duyumsanabilir göstergeler istem dışı belleğimiz bizi bu kırılma çizgiye götürmektedir. Göstergeni üzerimizdeki arayış baskısı, istem dışının her şeye sahipmiş gibi duran yapısı ve zaman çizgisinin boşlanması başlı başına kırıcıdır. İstem dışının arzuları göstergenin maddileşmesini özden kopmasını sağlar. İstem dışı maddeye ulaştığında, aradığı şeyin madde olmadığını çok geç ve aşk göstergelerinde olduğu gibi akılda bunu sonradan anlamış olur. Bu merhalede aklın boşa geçen zamandan kurtulma arzusu zamanı yakalama ve kayıp zamanı yeniden isteme ve işleme arzusu duyumsanabilir göstergeleri yorumlarken sanata yakın olarak imge ve figürlerle yorumlama eğilimini gösterir artık duyumsanabilir göstergeler bizi sanata yaklaştıran göstergeler olarak doğmaktadır (Dejanovic, 2014: 46). Fakat hâlâ nesnelere birleştiren istem dışından ve arzudan gelen nesnelere toparlayıcı yapısından dolayı hayatingöstergeleridir. Daraltır, nesneleştirir ve

maddidirler. Duyumsanabilir göstergeler gerçekliği daraltırlar çünkü hâlâ özü sarmış ve özü veren göstergeler değildirler. Tek bir durum ya da şeye göndermede bulunmazlar. Etrafında dolaştırdığı şey öz olsa da özü çıkarabilecek sırrını ifşa edecek düzeyde göstergeler değildirler. Algı ve duyarlılığımız bir noktaya doğru çekmeyi başarırlar ve duyarlılığımızın evreninde daraltmış olurlar. Öze yaklaştırmasına rağmen gerçeği sunamaması duyumsanabilir göstergelerin de bu noktada bir bozulmaya uğramasına sebep olur çünkü duyarlılık ve bellek bir gerçeğin peşindedir ve ona kati surette ulaşmayı arzular. Onun deşifre çabasını bir gösterge üzerinde durduracak olan şey gerçeğe yani öze ulaşması manevi olarak hazı yakalamasına bağlıdır. Duyumsanabilir göstergelerin manevi olana yaklaşması onu hale maddilikten sıyırılmış değildir. Maddi kalışı da duyumsanabilir göstergelerin özün sırrına ulaşmasını engelleyen başka bir boyutudur. Hem duyarlılığın evreniyle algıyı daraltan hem de maddi olmaktan sıyrılamayan duyumsanabilir göstergeler özün sırrına ulaşamadığı için akıl bu göstergeyi kaynak bulduğu nesneye atfederek onun nesnelleşmesine sebep olur.

Duyumsanabilir göstergeler zamanı tam olarak yakalamamızı sağlamasa da en azından bir kısmını yakalamamızı sağlar. Duyumları cezb ettikleri için nihai bir anlam da sunmazlar. Duyumsanabilir göstergeler daha çok geçmiş ile şimdi arasında kurulan bir bağ doğurur. Anılarımızı harekete geçiren, geçmiş ile şimdi arasında bellekte bir yol kuran göstergelerdir. Bu göstergeler şeylerle ya da olaylarla anıları birleştirerek zamanı somut bir şey ya da imge üzerinde birleştirirler. Sevinci yaşatmasının yanında acıyı da doğurması şimdi ile belleğin anıları arasında bağ kurmasından kaynaklanmaktadır. Duyumları cezp etmesi, anıları, zamanı, şeyleri ve imgeleri birleştirmesi duyumsanabilir göstergelerin sanata da yaklaşmasını sağlamaktadır. Ayrıca duyumsamanın bellekle olan ilişkisi Plâtoncu bir öğrenmeyi de işaret etmektedir.

1.4.4.Sanat Göstergeleri

Deleuze; aşk, sosyete ve duyumsanabilir göstergelerin maddi göstergeler olduğunu söyler (Deleuze, 2016: 18).Maddi göstergeler maddi olan ile karışık

oldukları, ideal bir öze gönderme yapmadıkları için çoğunlukla devamsız ve boşurlar. Sürekli bir geçiş ve dönüşüm halinde devam ederler. Ancak sanat; göstergelerin evini ve kendine ait oldukları dünyayı oluşturur. Sanat; göstergeleri maddilikten arındırarak ideal olan öz ile saf olarak buluşturur. Sanat; göstergelere öz ile bağ ve bir ideallik kazandırdığı gibi diğer göstergeleri de etkiler. Sanat göstergelerinin aydınlattığı her bir imge, her bir metafor bir tat veren olarak duyarlılığın yolculuğunu belirler ve canlı tutar. Diğer göstergeleri de duyarlılığın makinesinde üretime sokarak tadı yani kavramsal bir üretimi doğurur (Cengiz, 2018: 98). Duyumsanabilir göstergelerin örtük olarak gönderme yaptıkları özler aslında sanatın içinde bulunduğu özler olarak karşımıza çıkmaktadır. Sanat olmasa ideal bir özün varlığı anlaşılmasız bütün göstergeler yorumda kalırdı. Sanat karanlık ve iç gözlemde içerilmiş bir bağlamı, yeniden üretimle ve yüzey durumlarıyla bir genişlik olarak bize sunar (Dilthey, 2017: 38). Göstergelerin bir anlaşılma arzusu olarak kendilerini sanata yakınsamaları öze olan ihtiyaçlarından kaynaklanmaktadır. Gerçeklik sanat gösterilerinde aklın bir baskısı olmaktan çok kendiliğinden olarak ortaya çıkar. Bu yüzden sanat göstergeleri derinliği oluşturmaktadır. Bu derinlik havada olan bir derinlik değil aksine yüzeyde ve yüzeyin her iki yönünde de ortaya çıkan içi sır dolu derinliktir. Sanat göstergeleri de bu derinliği kendilerine şart koşar ve bütün güçlerini dolu olan bu derinlikten almaktadırlar. Sanat göstergeleri kendinden emin göstergeler olarak varlık bulurlar, yorumlanacak nesnelere, gösterilecek şeyin ve gözlemi üzerine çekecek şeyin sırrına sahiptirler. Asılı ya da aşkın olmayışı, derinde ve bayağı olarak yüzeyde durmayışı sanat göstergesine doğal olarak bu özgüveni katmaktadır. O sadece isteyen ve arzularının, peşine düşenin, çırak olmayı göze alıp dostluğu arzularının göstergesidir. Bir anlamda elit bir göstergedir.

Sanat bir amacın varlığını kendinde taşır bunun içindir ki bir dostluğu arzularını kendine çeker. Sanat hayatla birleşip hayatı derinleştirmek, kapalı dünyasındaki sırları salmak için hayatla birleşiktir (Deleuze, 2016a: 37). Sanat göstergeleri hayatla sarmaşık iç içe girişiktir. Diğer göstergelerde olduğu gibi asıl kaynağı belirsiz ve salt yoruma muhtaç değildir. Sanat göstergesi samimi ve gerçekle birliktedir. Öz ile bulunur. Hayata sarılı ve hayatta canlı olarak varlık göstermesi ona

bir üstünlük olarak döner, maddeden sıyrılmış gerçeği kendine dost edilmiş bir üstünlüktür bu. Sanat maddeye bağlı kalmadan madde içindeki esrarı ortaya çıkarır bu başlıca sanata bir hareket verir ve sanat göstergeleri bu sayede saf ve kararlılığı kazanmış olur. Deleuzeyen sanat anlayışı sanata hayatı düzenleme görevi atfeder ve sanat bir varlığa geçişi sağlar. Yalın bir gerçeklik ona bağlı onunla bitişik olarak durur. Busanat göstergelerinin gerçek etkiler yaratmasının güç kaynağıdır (Sauvagnargues, 2010: 30).

Sanat göstergeleri ve sanat dünyası, oluş içinde farklılaşma ve fark yaratma hatta bu farklılığı ortaya serpmeye yetisinden de güç bulur (Altekin, 2019: 25).Sanat göstergeleri sanatın içindeki özleri doğrudan ortaya koyarlar. Fakat bu ortaya koyma her ne kadar rastgele bir durummuş gibi görünse de Dilthey'in belirttiği sanatın kuralların dışında olmadığı ilkesine bağlı olarak devam eder (Dilthey, 2017: 96). Sanatta iki temel olarak göstergeler ve özler bir birleri arasında kendi kurallarını ortaya koyarlar. Sanattaki olayın serbestliği de öz ve göstergenin arasındaki bağ kuralının esneyebilme ve gizlenip açılabilme durumundan kaynaklanmaktadır.

Sanat göstergeleri özün karakterini çokluk ve farklılaşma içinde ortaya koyar. Bu farklılaşma özün farklılaşması değil özün sanat içindeki yansıma yani sanat nevinden kaynaklanan farklılaşmadır. Bir özün göstergesi; yazında, resimde, sinemada ve mimaride farklı şekillerde ortaya çıkmaktadır. Deleuze sanat göstergelerinde sadece yazını ele almaz fakat yazın sanatının fazlasıyla üzerine gider. Yazında kullanılan sözcükler, cümleler özleri ve ideleri açıklarlar (Deleuze, 2016: 43). Göstergenin oluşu ne şekilde olur ise olsun kendini ortaya koyan ses, yazın ya da imgelerden bağımsızca kendi gerçekliğinin gücünü bu özlerden alır. Göstergenin farklılığı ve içimizdeki farklılık ancak sanatla oluşan bir farklılık olarak karşımıza çıkmaktadır. Deleuze göre sanat etkiler yaratır. Sanatın imgeleri duyumsallığı ve duygulanımı sürekli canlı tutar. Sanata ait olanların etkisinde olan düşüncenin çeşitli kaotik ve farkları etkisiyle duyarlılığını da sağlayan sanattır. Bu etkiler; ortayakoyduklarımız ve hayatı yansıttıkları, sanatın yüzey içindeki saklı küplerinden açıklamada buldukları ölçüde değerlendirilir. Sanatın kutularından bağımsız olan

her şey bir sosyete göstergesi gibi boş ve manasız olarak kalmak durumundadır. Çünkü göstergeleri düşünceyle buluşturan ve duyarlılığı harekete geçiren sanattır.

Sanat göstergelerinin ifadesi doğal olarak saklı bir dünyanın ifadesidir. Fakat bu ifadeler ifade ettikleri dünya değildir. Monet'in *Piknik* tablosu empresyonizmin ilk örneklerinden biridir. Tabloda kırdan ve ağaç gölgesinde piknik yapan insanlar resmedilmiştir. Tablo hayatın içinden her hangi bir kesit sunar ama hayatın içinde herhangi bir yer değildir. Bir durumun temsili olmadığı gibi bir durumun fotoğrafı da değildir. Tablo piknik ismi ile hayatın bir kesitini sunarken her izleyicinin bir anlam üretmesini sağlamaktadır. Başka bir söyleyişle tablo; kimsenin gitmediği bir piknik durumundan herkes için olay barındırmaktadır. Burada tabloya bakanların izleyici olarak nitelenmesinin ise özel bir sebebi vardır. Sanat kendisi olay olan içinde olay barındırır. O halde sanattan anlam üretecek olan arayış ancak ondaki izleri takip etmelidir. Sanat; sanatçının ya da başka bir şeyin temsilcisi değil aynı zamanda bir üretim makinesi olarak göstergelerin imgelerin, figür ve zamanın birleştirilmiş sentezi olarak sürekli üretim halindedir. Sanat her bir duyarlılıkta farkve duygulanım üretir, temsilden ise uzaklaşır.

Sanatın güç kazanımı sentezleme özgünlüğünden vukuu bulmaktadır. Sanat göstergeleri özü taşıyamaz doğrudan ortaya çıkardığı yeni; görme, duyma, duygu yolları sayesinde öze götürür (Cross, 2017:177). Öz kendi evreninin başlangıcı olarak göstergeleri üretirler. Bir sanat eserinin yaşlanmadığı gibi özlere yaşlanmazlar, onlar sürekli olarak kendisi, sürekli olarak sanatın evi konumundadırlar. Sanat içindeki maddeleri maddelikten arındırdığı gibi, bir gösterge dünyası olarak sanatöz tarafından bireyselleştirilir ve tekilleştirir.

Özler sanatla ortaya çıktıklarında kendilerinin kurduğu bir zamanı da ortaya çıkarır. Sanatsal göstergelerin zamanı diyeceğimiz bu zaman ebedi olarak yakalanan bir zamandır. Burada zamanı yakalanır kılan şey bilinçtir. İster bilincin diğer süreci olsun isterse anlık bilinç olsun özler zamanla birleştirilerek sonsuz hareket veren bilince taşınmıştır. Boşa giden ve kayıp zamana karşı, kendini sürekli olarak kendi olarak tekrarlayan sanatsal bir zamandır. İstem dışına taşınan ya da bilincin dışına bir şekilde yerleşen özleri ise üzerindeki göstergeleri çözecek doğasını keşfedecek

gücümüzün olmaması sebebiyle kaçırmış oluruz. Fakat bu kaçırma yok olan bir kaçırma olmanın aksine değişik süreçlerde yüzeye çıkan ve hareketli yapısından dolayı belirsiz zamanlarda yüzeyi gerebilen özlerdir.

Bilincin ve bilincin ansak alanında hareket eden sanat göstergelerine sarıldığımızda bize saf gerçekliği verdiği için doğal olarak sanat öncelenir. Kendi saf özlerini açıklamamıza izin verir. Fakat istem dışının içinde kalan özlerle de belirsiz ve karanlık yakınılıkları olabildiği için bu özleri doğrudan değil ikincil olarak imgeler ile yüzeye çeken de sanat göstergeleridir. Ansak alanda ve bilincin dışında bitimsiz hareketlerinden dolayı bir şekilde maddilikten arınmış özler bizim doğrudan ulaşacağımız özler değildir. Sanat sayesinde çeşitli çağrışım ve bilinç kaosu durumuyulan sanat eseri içinde bulunan göstergelerin gizli işaretlerinin yakalanmasıyla bu özlerin incelenme ve ayıklanmasıyla mümkündür. Ansak alanda ve bilinç dışında tanımadığımız özler de taşınır. Bu özlerin tanımak sanatın da üzerinde bir paradoksu gerekli kılabilir. Sanat ancak yakaladığı göstergelerden açılmayabildiğini bize sunduğu için istem dışımız üzerinde bir kısırlık olgusunu yaşar. Bu noktada sanat göstergelerinin yaptığı bir çıkış vardır. Sanat derinlerin özleri ve göstergelerini yakalamak, ifşa etmek için diğer gösterge türlerini de kullanır onları da bünyesinde işler. Sanat göstergelerin hayatı önceleme de bu şekilde doğar.

Sanat göstergeleri saf düşüncenin bir yetisidir (Deleuze, 2016: 83). Göstergeye şart koşulanı ortaya çıkarmanın ve bu ortaya çıkarılanın da en yalın halini ancak saf düşünce mümkün kılmaktadır. Sanat saf düşünce ile şeylere yalın bir hal katar ve onları özlere dönüştürür, hem gerçeği hem de elde etmek istediği ürünü ortaya çıkarır.

Sanat göstergeleri elit göstergelerdir. Saf düşüncüyü olduğu gibi saf bir arayışı ve bakış açısını da gerekli kılmaktadır. Sanat göstergeleri diğer bütün göstergelerin manipüle edilmişliğinin aksine onları da sakinleştiren sabitleştiren ve hayatın içine taşıyan gizil güçleri taşır. Sanat göstergeleri ileri düzey bir sorgulamayı ve zihin organizasyonunu gerekli kılar ve harekete geçirir. Saf düşünceyle özgür bir ortamın yaratılış temelini atmış olur. Sanat göstergeleri kendini, bakış açısı olmayandan her şeyi gizler, saf bir yorumu ve gerçek bir anlamı bu şekilde korumuş olur.

Sanat göstergelerini genel olarak bir cümlede Deleuze açısından ele aldığımızda sanat göstergeleri elektromanyetik bir etki ile birliktedir. Bundan dolayı birliktelikler kurar, harekete geçirir, yansıtır ve çarpar (Sauvagnargues, 2010: 203).

Göstergelerin farklı sistemleri olsa da birlikte bir dünyayı oluştururlar. Bütün gösterge türleri sanat içinde kendine yer bularak sanatın bir etki olmasını sağlarlar. Sanat göstergeleri tek başına bir eseri işgal eden değil aksine diğer bütün göstergeleri baskınlığı ile dönüştüren ve bir arada toplayan yapıdadır. O halde sanat göstergelerin birliği, en temel dünyasıdır (Sauvagnargues, 2010). Sanat etki yaratma gücünü ise bir arada topladığı göstergelere kazandırdığı duyarlılıktan, nihai bir anlama olan yakınlığından almaktadır. Göstergeler ile şeylerin arasındaki ilişkinin ise mantıksal bir yanı mevcut değildir. Anlam göstergelerde verilen bir şey değildir (Semetsky, 2010). Ancak sanat göstergelerinde bulunan öz bir etki ile anlam ve göstergeyi, göstergenin özelliğine göre sanatta birleştirir.

2.OLAY VE BĞLEŞENLERĞ

Deleuze açısından anlam kavramını ele aldığımızda ister istemez bir kavram daha anlamla birlikte kendini göstermektedir. Bu kavram; anlamın bir parıltı olarak doğduğu olay kavramıdır. Olay başa gelen olarak içinde çeşitli ilişkileri buldurmaktadır. Bu ilişkilerin ortaya çıkarılması olayın parıltısı olarak anlamın aydınlatılmasını sağlayacaktır. Tezimizin bu kısmında olay kavramını ve olayla birlikte olay-zaman, olay ve tekillik ilişkisini ele alarak olay üzerinden anlam kavramının izini süreceğiz.

2.1.Olayın Neviyatı

Zamanın çizgisi üzerinde parıltılar, gürültüler, kırılmalar, ışımalar ve mantık üstü şeylerle karşılaşırız. Karşılaştığımız bu durumları; bu gürültüdür, bu ışıktır, bu kırılmadır diye tanımlayıp geçmek yerine; bu şeylerin kaynağına inerek onları ortaya çıkaran şey ve sebepleri ifşa etmeyi üstlenmiş aktör olarak dünyaya katılırız. Katılmış olduğumuz bu dünyada takip ettiğimiz şeyler ile aramızdaki süreçte gerçek bir dünyayı oluşturan, bizi ona ait kılan ve onu bizde oluşturan şeyler vardır. Bu gürültüleri, kırılmaları, ışımaları, parıltıları oluşturan şeylere kavramsal olarak isim koyarız. Bütün bu oluşlar kendilerini ortaya koydukları gibi başka şeylerde ve bizde de bir şeyleri ortaya koyarlar. Bu parıltılardan ve diğer durumlardan kavranması, istenmesi ve temsil edilmesi gereken şey ise olaydır (Deleuze, 2015a: 169).

Olaylar anlam arayışında çıraklığın en temel tutkusu durumundadır. Olaylar her ne kadar beklenmedik, bilinmez, tahmin edilmez bir tekillik olsa da doğduğunda kendisi bir gösterge yaydığı gibi şeylerin da gösterge yaymasını sağlar. Olay varlıkları uykularından uyandırarak hayatın içine taşır, anlam üretimine kadar, anlamın ortaya çıkması ise yeniden bir olaya gönderme yapar. Doğal olarak çırak anlam arayışına dönüşen yolculuğunda aynı zamanda olayları beklemeyi tercih eder. Olayı açıklamak ve kavram karakterini ortaya çıkarmak anlamın da ortaya çıkarılmasını, özlerin yakalanmasını sağlayacağından dolayı bu kısımda, olay kavramının üzerine gideceğiz.

Olaylar arayış sürecinde başa gelen ve bizde değişimler ve oluşumlar yaratan şey değil başa gelenler içinde bize kalan ve bize kendine has şekillerde işaret yollayan şeydir. Bizi arayıcı kılan şey ise Badiou'nun "olaya sadık kalmak" olarak belirttiği, bir olayın bilince yani farka taşınarak bilinci etkilemesi ve bilincin ona bir isim koyarak olayın içindeki içkin hakikatin peşine düşmesidir. Olaylar evreni içinde bir özneyi etkileyip kendi evrenindekilerden koparak farka uğramasıyla hem özneyi hem de kendisini varlığa taşıyıp aktörleştirir (Badiou, 2004: 52).

Olayların parıltılara sahip olması ve işaret yollayabilmesi onun göstergeler ile de ilişkisini ortaya koyar. Olaylardan bize gelen şeyler aslında birer göstergedir. Fakat olayın kendi başına bir nesneye ve öze bağlılığı söz konusu değildir. Olayın nesnelerin ve özün şey durumlarından ve onların hareketlerinden kaynaklanan bir yapısı olduğundan dolayı olaylar da bir yansıtma yoluyla parıltılar ve işaretler yayar. İşte bu işaretler olayın taşıdığı göstergeler olup bizim de olayı fark etmemizi sağlayan parıltılardır. Olayın bahsettiğimiz yapısından dolayı sahip olduğu parıltılar sosyete göstergeleri ile derinlerde bağlı gibidir. Takip ettiğimiz parıltıların davranışları bizi bir nesneye ya da öze götürmez ve bizi bir şeye bağlamaz. Bu bakımdan olayın tüm yansımaları aslında birer sosyete yansıması sayılabilir.

Olayın sosyete göstergelerinde olduğu gibi bağımsız olan bir yanı vardır, olay ortaya çıktığında şey durumlarının sınırlamalarından bağımsız, bizsiz ve bizden önce doğması, bir şeye ait olmayan yapısı aslında olayı maruz kalınan şey haline getirmektedir. Fakat bu maruz kalınan şey; olan değil oluşan şeydir (Deleuze, 2015a: 171).Badiou'nun(2004: 52)öznenin olaydan önce olmadığını vurgulaması ve farka taşınan olay hakkında Deleuze'ün "yaram benden önce de vardı ben onu ete kemiğe büründürmek için doğdum" demesi de bu maruz kalmada bilincin yeni bir olay içinde yeniden var olduğunu ortaya koyar (Deleuze, 2015a: 168). Olayla birlikte bilincin de yeniden doğduğunu burada söylemekte fayda vardır. Olay yapısı itibari ile bir tekliği temsil etmediği gibi bir başlangıcı ve bir sonu da belirtmemektedir. Bir olay oluştuğunda aslında olaya ait bir dünya da oluşmuş olur. Onun yaydığı parıltıların bizi götüreceği şey başka başka olayların ve başka başka zamanların olayı ve yeniden yeniden oluşan kolektif olayların parıltılarıdır. Başka bir deyiş ile bir olay

parıltısında gizlenmiş ya da bizi bekleyen sayısız olay saklıdır. Fakat bir olayın başka olaylar içinde tabiri güç olan ilişkiler bütünü oluşturması, bağlanması, bağdaşması ve ayrılması olayın ontolojik yazgıya sahip olduğu fikrini doğurmaktadır. Olaylar bir bakıma tam olarak bir birlerinin nedeni sayılamazlar çünkü bir olay tüm olaylar dizgesi boyunca aynı şekilde devam etmez ve aynı kökten doğmuş gibi parıltılarını sonuna kadar sürdürmez. Her olay bir parıltıdan doğmuş olsa da ilk parıltının sonucu ya da bir sonraki parıltının götürdüğü olayın sebebi değildir. Olayların bu yönü olay parıltılarının diğerlerini aydınlatan bir fenermişçesine oluşmasını sağlar. Aynı zamanda birçok olay birlikte yaşanabilir durumdadır.

Deleuze felsefesinde yer alan organsız beden durumuna göre olaylar salt bedenine başına gelen değil organlarında ayrı ayrı başına gelendir (Holland, 2013: 75). Örneğin sağlık bir olay olarak ele alındığında hasta olmanın bir sonucu olarak doğmamaktadır aynı zamanda bunun tersi de geçerlidir. Bir organın hastalık durumu bir olay olarak ele alındığında bütün organların ya da bedenin hasta olduğu yüzeyi doğurmaz. Baş ağrısı bir olay durumu olduğunda pekâlâ ağız ya da başka bir organ haz içinde olabilir. Cinsel bir olayın olduğu noktada diğer organlar başka olayların içinde başka arzuları sergiliyor olabilir. Bu durum açıkça olayın aslında bedenin başına gelen tek bir şey olmadığını da ortaya koymaktadır. Olayın yasadışı budur ve olay kaostan başa kalan şey olarak doğmaktadır.

Başta gelmelerden kalan bir kaotik sonuç olarak ortaya çıkan olay sadece bizim yani bedenin kavradığı, uğradığı şey değildir. Olay aynı zamanda her şeyin etki altında kaldığı şeyden kalan olarak da karşımıza çıkar fakat bu bir etki ya da tepki sonucu olarak doğmuş bir şey şeklinde ifade edilmemelidir. Olay kendiliğinden doğabilen bir yapıya sahiptir. Örneğin müzik; başka yüzlerde saklı şeylerin sesli hal aldığı bir şeydir. Burada saklı şeyleri sesli hale getiren bir etki olarak müzik doğmaz, sessizlikte gömülü şeylerin ses bulduğu anda ortaya çıkan şey bir olay olarak karşımıza çıkmaktadır. Sanatın da yaptığı gibi yüzeyin altında olan ve aleni olmayanın ortaya koyulması değil yüzeyin kapılarının aralandığında ortaya fırlayan şeylik durumu bir olay olma durumudur. Burada yüzeyin kapılarını açmak ve derinleri ortaya çıkarmak bir olay etkisi olarak var olmaz ve olayı etkileyen şey

olarak doğmaz. Nedensellik sayılabilecek düzeyde bir etki içinde varlık bulmaz. Şeyler bir bireyselleşme ve oluşum etkisini ortaya koyduğunda bir olay olarak ele alınabilir olur, bir nesne olarak ele alınma durumu burada asla söz konusu olmadığı gibi mümkün de değildir. Müziğin doğurduğu şey yani tını bir nesne olarak ele alınmaz bir sonuç etki olarak olayı oluşturur ve olay olarak değer kazanır. Olay bu noktada şeylerin başına atfedilen ve onlarla ilişkiye giren, onları yeniden yeniden doğuran, fark edilen duruma taşıyan durumlardır (Deleuze, 2015a: 188). Bu yüzden olay başa gelen kaza olmayıp başa gelende bizi bekleyen olarak nitelik kazanmaktadır (Deleuze, 2015a: 169).

Olaylar her ne kadar dışsal bir şeymiş algılandıkça da saf olarak ifadeye ortaya çıkarlar. Biz de bir istenç ve değişim meydana getirip kendisini cisimsiz ve kişisiz olarak bizde kolektifleşmek için bizi beklerler (Deleuze, 2015a: 168). Bu bekleyiş aslında bir fark edilme bekleyişi bir sonuç etki doğurma ve başa gelenden sağaltılmış saflığa ulaşma durumudur. Olay başa geldiğinde saf bir ifade edilişi kazanmak için özgürlüğü şart koşar çünkü olay istencin bir metasıdır aynı zamanda onun saflığını ortaya koyan şey özgür bir istençtir. Olay kendi saf oluşunda bir aktörlüğü arar ve onunla gerçekleşmeyi başarır. Onu yüzeye çeken ve onu oluşunun doğduğu boşluktan biçimle özdeşleştiren ve onu ete kemiğe büründürerek kendi zamanı üzerine yayan şey çıraklıktır. Olayın aktörü olan çıraklık olayı bir kavrama ya da karara bağlamak için önermelerle kuşatan, olayı fark edendir (Badiou, 2004:14). Olay burada işaret edilen ete kemiğe bürünmüş olan şey değil aktörce ifade edilen ya da ifade edilebilir nesne halini alır (Deleuze, 2015a: 157). Burada olayın nesneleşmesi madde olarak nesneleşme değil sanatsal olan bir nesneleşmedir (Sauvagnargues, 2010).

Olayın doğması ve etkiler yayabilmesi için boşluğa, olay alanına ihtiyacı vardır ve olay yayıldığı bu alanın üstünde ifade edildiğinde önem kazanır. Olay bu boşluğu doldurur ve boşluğa bir anlam kazandırır (Parks, 2016). İfadeye yani dile taşınmamış olayın varlığı ya da yokluğu konusunda uğraş ise olayın herhangi bir izi duyumsanmadığı için yanıltıcıdır. Bu halde olay bir işaret etmenin ya da durumun nesnesi değil ifadenin nesnesi ve ifadenin aynı zamanda kendisidir. Yani olay ifade

edilen ifadede yurtlanır. İfadeler açısından olay düşünülduğünde, olay bir fark edilişin nesnesidir. Bu durumda olayı fark ettiren olaya götüren şeyin göstergeler olduğunu ortaya koymaktadır. Göstergeler olayla birlikte ve olay içinde çeşitli birliktelikler kurarak olayın anlam derinliğini ve yüzey genişliğini etkileyebilir durumdadırlar (Sayın, 2004: 96). Badiou'nun belirttiği; olayın konumunu, durumunu ve derinliğini bize veren, olaylaştıran bağlantıyı da çözmemizi sağlayan, onu adlandırmamızı ve evreninin belirlenmesini sağlayan şeyin de aslında göstergeler olduğunu fark etmek zor değildir (Badiou, 2004:74).

Olayın daha önce şeylerin ve şeylerin hareketlerinden doğduğunu belirtmiştik. Olay her ne kadar şeyler ve şey durumlarından doğsa da şeylere taraf olan bir durum sergilemez. Olay her zaman olan ve olmak üzere olan şey olarak kendine tarafsız ve kimsesiz bir alanı varsayar ve orada kendini üretir (Badiou, 2007). Bu üretilişte asla vukuu bulduğu şeyi öncelemek onu yansıtmak ya da onu yüzeye taşımak söz konusu olmadığı gibi olay ancak kendini yüzeye taşımaktadır. Olayın yeri yüzeydir ve olay kendini yüzeyde örgütleyen yüzeyde parıldayan, çatırdayan ve şeyleri nispeten kuşatan bir hale gelir. Saf olarak olayın yeri yüzeydir. Olay ürettiği her şeyi yüzeyde üretir ve yüzeyin üzerine kurularak içeriğini doldurur. Deleuze açısından bu noktada olayın ontolojik bir hali vardır. Fakat bu hal tam olarak bir ontolojik yan değildir olayın maddesel bir yanı yoktur ancak doğuşu için gereken boşluğun olması gerekmektedir. Yine olayla ortaya çıkanların ontolojik yansıması olay ile ontolojiyi düzlemselleştirmektedir.

2.2. Olayın Konumlandırılması

Her gerçekleşme bir olay, aynı zamanda da her olay bir ifade edilendir (Deleuze, 2015a: 132). Gerçekleşmeler ve ifade etmeler kendine bir zamanı şart koşmaktadır. Dolayısıyla bu noktada olay, zamansal kapsayışı kendine şart koşmaktadır. Bu zamansal kapsayış ile birlikte ortaya çıkan bir diğer şey ise mekân beklentisidir. Bir olay kendi zamanında ortaya çıktığında aynı zamanda bir mekânı da gereksinim olarak beklentiye dayatır. Peki, nasıl olurda olayı bir zaman ve mekâna konumlandırırız? Olayın vatlıkların örtüsünü kaldırdığını daha önce de

belirtmiştik bu belirtmeye paralel olarak olaydan elde edeceğimiz ise anlam üretimidir. Olayı üretimin nesnesi haline getirmek için bu başlık altında olayı ortaya çıktığı zaman ve yer açısından ele alacağız.

Deleuze; *Fark ve Tekrar* eserinde Hume'un; Tekrar'ın tekrarlayan şeyde bir şey değiştirmediyini ancak onu kavrayan zihinde bir şeyleri değiştirdiğinden bahseder (Deleuze, 2017: 105). Olaylar açısından bakıldığında bir olay ve eklentileri sürekli olarak kendini tekrarlayan ve bu şekilde bir süreci yaratan durumdadır. Her tekrarlamaştaki olay bir öncekinden farklı ve bir önceki ile farklı bir noktayı işaret eder. İşte olayın sürekli var olan bu doğumu olayın zamanını doğurur. Olayların saf merkezindeki bu tekrarların yaratmış olduğu bu düzlemde zaman noktasal olarak tekrarlarla çizilmiş bir çizgi olarak kurulur. Olayların içinde bu çizgiyi fark eden ve onun fark eşiğindeki halini kavrayan şey ise zihindir. Zamanı doğurarak zamansallığı ortaya çıkarıp zihne bağışlayan ve Dasein'in birer kipi olarak hem zamanı hem de olayların ardındaki ufku meydana çıkaran şey olayların tekrarıdır (Heidegger, 2019: 454). Zihin olayı yakaladığında aynı zamanda olayın bu süreçlerinde yakalamış olmaktadır. Olaylar hem kendi evreninde hem de zihnin içinde paralel olarak aynı zamanı oluşturur. Zihin bu etkinlikler içinde bir yalınlamaya giderek hem saf olayı hem de saf olayın tekrarlarla bıraktığı iz olan zamanı elde eder. Olayın her bir izi şimdi olarak nitelendiğimiz her tekrarın anlık noktasını oluşturur. Bu anlık nokta her bir olayın ve her bir tekrarın kendine has olan şimdisi olarak karşımıza çıkar. Zihnin bu yalıtma ve damıtma işleminden kalanlar belleğin birer aracı olarak depolanır ve bellek bu damıtılanları sonsuz bir şekilde bir birine bağlayarak zamanı şimdiden başlayarak sürekli ikiye böler. Bu bölme işlemi zamanı bir bütün olarak geçmiş ve gelecek diye nitelendirdiğimiz şimdinin öncesi ve sonrası olarak paylaşır. Bu süreçte olay hem olmuş, hem olacak olan bir şey gibi tasarlanır. Gelecek aslında şimdilerin ve tüm süreçlerin bir sentezi olarak alışkanlığın ürünü şeklindedir. Bellek ve zihin geçmiş tüm temasalarını bir senteze tabi tutarak sınırsız tekrarı var sayar ve geleceği yaratmış olan alışkanlığı üretir (Deleuze, 2017:110).

Olayların mekânsal konumlandırması ise tamamıyla belleğin bir işlevi olarak karşımıza çıkar. Zihin sürekli olarak geçmişte verili olanlarla şimdiki birleştirerek kendi içinde bütünsel bir süreci önceler. Hem zamansal hem de zihnin içinde bulunduğu bu süreç bellekte bir çizgi haline dönüştürülerek sarmallaştırılır. Olayın yarattığı zaman ile zihnin içinde bulunduğu mekân bir sarmala dâhil edilerek olay-mekân konumlandırması yapılır. Bu konumlandırma belleğin bir işlevi olarak zihni zorlamasından doğar. Her değişim ve her bir olay zihnin mekânında zamanla buluşturularak konumlandırma gerçekleşmiş olur. Zaman ve mekân konumlanması yapılmadığında kayıp zamandan, kaçırılan zamandan bahsetmek mümkündür. Konumlandırmanın amacı burada karşımıza; zamanı yakalama ve olayların ufkunun yakalanma arzusu olarak çıkar(Bergson, 2015: 69).

Her olay için bir şimdi ve geçmiş bulunur, başka bir deyişle her olay kendi zaman ve mekânını zihinde doğurur. Başlangıçta olayın bir mekâna ya da zaman ait olma gibi bir kaygısı söz konusu değilken olayları zamanla buluşturan ve konumlayan şey zihindir. Zihnin bu konumlandırmadaki genel yargısı ise olaylara bir isim ve zaman atfederken bunu takvimleştirmesi ve süreç zamanı yaratmasıdır.

Zihnin olayları bir konumlandırma isteğinin bulunması tamamıyla onun bir üretken makine olarak farka taşınan şeyi yakalaması vekendi üretim malzemesi yapmak için taşıdığı arzudan kaynak bulmaktadır (Zourabichvili, 2011). Zihnin amacı olayları durdurmak ya da bitirmek değil aksine harekettin özünü damıtmak ve harekete artık kendisi yön vermek istemesindedir. Zihnin hareketi son bulmuş ya da sonlanmış şeyler için yaptığı tek eylem onu ölüm ile nitelendirmesi ve başka olaylar ile ölmüş hareketi örtmesidir.

2.3.Olay/Zaman iliğisi ve Aion

Zaman bütün evrenin içinde ve aynı zamanda bütün evreni kapladığını düşündüğümüz şey olarak; olaylarda, oluşlarda ve tüm şey durumlarında rahatlıkla ona atıflarda bulunmamıza rağmen oldukça içine girilmesi zor olan şeydir. Zaman tek tek varlıkların içinde olduğu gibi aynı anda varlıkların içinde olduğu durumu da kapsayan başka boyut olarak vardır.

Felsefenin konusu olarak zaman; ilk çağlardan beri canlılığını koruyan ve birçok filozofun hakkında düşüncelerini söylemiş olduğu şeydir. Örneğin Elealı düşünürler zamanı gerçeklikten yoksun, zihindeki bir fikir olduğunu savunurlardı (Bardon, 2019). Timaeus'da da ifade ettiği şekliyle Platon zamanı şeylerle birlikte yaratılmış ve yine uzamda olan varlıklarla da korunan, yaratılmış olarak işaret etmekte ve zaman gök cisimlerinin hareketleri ile özdeşleşmiş bir değişimi işaret etmektedir. (Platon, 2015: 47). Platon için zaman, idealar dünyasının bir yansıması olarak varlığın ayrı ayrı kavranmasından meydana gelmiştir (Cevizci, 1999: 942). Zaman kapsayıcı olarak varlıkların hepsini kapsar ve sonsuz olarak her şeyi içinde taşımaktadır. Aristoteles zamanı hareketle birlikte doğan şey olarak düşünmüş ve onun devingenliğine vurgu yapmıştır (Aristoteles: 2019). Aristoteles'e göre zaman ve hareket sürekli olarak vardır. Hareket zaman birlikteliğinde hareketi şimdi ile böldüğümüzde doğal olarak zamanı da bölmüş oluruz. Hareketi daima sürekli olarak bir şimdiye bölme eğilimi güderiz bu sonsuz şimdiye bölme zamanı da böldüğü için her hareket zamanda bir olay olarak varlık gösterir. Hareketleri şimdi ile bölmek bir sabitlemedir. Bu sabitleme olayları zaman üzerinde taşır. Aristoteles'in bu bakış açısında bir durum göze çarpmaktadır. Hareketi şimdiye sabitleme sürekli olarak devam eder, sürekli olarak sabitlenen şeyin ise zamanın kendisi olamayacağıdır (Ross, 2017: 148). Agustinus ise zamanı tanımlarken zihni de ele alarak içine girilmesinin zorluğundan bahisle zamanı; geçmişin şimdisi, şimdinin anlık görüşü, geleceğin beklentisinin meydana geldiği şimdi olarak üç parçaya ayırır (Oktav&Taslaman,2017:722). Zaman zihnin içinde gelişen şeylerin üzerinde olarak karşımıza çıkmaktadır. Algılama ve bellek bir beklenti yaratmaktadır. Beklenti ile bellek arasında da doğal olarak bir fark bulunmaktadır. Augustinus'a göre zamansal etki olarak geçmiş ve geleceği oluşturan bu beklenti ile belleğin arasındaki farktır (Bardon,2019). Kant ise zamanın tüm sezgilerin temelinde, ardışık, salt bir boyuta sahip, kökensel açıdan sınırsız, apriori olarak verili olan olduğunu söyler. Şeyler sonsuz zaman bölümleridir ve zamana nesnel geçerliliği şeyler verirler. Ancak zaman bu şeylere de bağlı değildir (Kant, 2011: 77-79).

Deleuze'ün zamana bakışından bahsetmeden önce Bergson'un zaman algısından da bahsetmek gereklidir. Deleuze'ün zaman algısı üzerinde Bergson son

derece etkili olabilmiş bir isim olarak karşımıza çıkar (Sutton&Jones, 2013: 103). Bergson zaman yayılmakta olan bir bütün olarak bakar ve bunu süre olarak kavramlaştırır. Geçmiş sanal bir depo olarak tüm belleğimizin kapsandığı ve olayların bir deposu olarak vardır. Bergson'un zaman anlayışına göre sürekli olarak zamanı ölçmek için onu mekân ile birleştirme çabası güderiz. İmgeler ve olaylar vasıtasıyla zamanı mekâna sabitleyerek yeni geçmişler biriktiririz. Bu geçmiş sürekli olarak gelecekte sabitleme yoluyla parçalar koparmaktadır (Sutton&Jones, 2013: 106). Bergson zamanın olaylar ile mekâna sabitlenmesi, zamanın, içsel bir etkinliğin olayı olduğunu gösterir. Bizim zaman algımız belleğin geçmişten getirdiği şeylerden doğmaktadır. Her bir sabitleme bir süre oluşturur, olaylar bir süredir ve zamanın devingenliği ancak bu süre parçacıklarıyla mümkündür. Bergson'a göre zaman uzayan bir çizgi değil sabitlenmiş sürelerin çoğulluklarından müteşekkil bir bütündür.

Deleuze'un zaman algısı da Bergson'un süre kavramından hareketle gelişir. Deleuze her bir sürenin oluşunun karşısına farkı koyar ve her süre karşımıza fark olarak çıkar. Deleuze'un zaman algısının arkasında aynı zamanda Platon'un ifade ettiği zaman ve şeylerin aynı anda var olduğu görüşü de bulunmaktadır. Fakat Deleuze zamana; Platon gibi yaratılmış bir çizgisel olarak bakmanın aksine, Spinozacı bir anlayıştan da hareketle düşünceyi ve şeyleri sürekli hareketlendiren parçalayan ve olaylar ile sürekli yeniden oluşa gelen şey olarak temas eder. Zaman olaylarla doğan ve şeylerle temas eden şeydir. Zaman düşünceyi kat eden, düşüncenin düşünülmezi olan içsel bir sınırdır (Deleuze, 2000: 56). Deleuze; içsel bir sınırı dışa vurmak ve onu düşünceye taşımak için olaylar ile zamanı birleştirme yoluna gider. Olay başa gelende bizi bekleyen şey olarak içsel zamanla etkileşime geçerek döngüsünü genişletir. Deleuze olay ve zaman ilişkisini, zamanın iki boyutu üzerinde yani olay zaman (Aion) ve nesne zaman (Khronos) kavramlarının derinliklerinde bu ilişkinin temellerini kurar. Bu ilişkide khronos ve aion oluş bakımından karşıt iki boyut olarak karşımıza çıkar.

Khronos Deleuze göre geçmiş ve geleceği yoksayarak zamanın şimdi ile dolmuş halidir. Geçmiş ve gelecek zamanın iki boyutu olarak vardır fakat khronos bu

iki boyutu cisimler ve karışımları ile keserek hep şimdileştirir (Çalıcı, 2020: 68). Khronos zaman olarak var olmayı önceler ve bu cisimsel var olmadır. Bu bakımdan oluşlar khronosa ait olarak meydana gelir. Ona göre geçmiş ve geleceğe göreli olarak bir şimdi bulunur, geçmiş ve gelecek daha ziyade bir etkilenme iken bunun karşısında bütün karışımların ölçülü hale getirildiği, etkilerin sınırlarının belirlendiği kaza durumları olan şimdi bulunur. Aynı zamanda khronos cisimlerin yaratılışlarını da ifade eder veher ne kadar kaotik olarak görülsede; etki, etkilenme ve cisim-sonuç olarak bir kuralın oluştuğu şimdiyi ifade etmektedir (Deleuze, 2015a: 183-186). Cisimlerin her birinin şimdideki varlığı ve şeylerin zamanı olarak khronos zamanın iki boyutu arasında sürekli olarak bir var olma kesiti uygulayarak geçmişi ve geleceği parçalayan canavar halindedir. Belirli bir uzam ve süreyi tutarak şimdiyi şeylerin zamanını oluşturur (Deleuze, 2015a: 183). Burada khronos Platon'un işaret ettiği şekliyle oluşların zamanıdır. Oluşlar bir nesne ve cisimler ile varlık gösterdiğine göre khronosun hitap etmediği bir nokta kalmaktadır. Bu nokta ise algının dışında kalan aklın, düşüncenin üzerine serileceği zamandır. Düşüncenin üzerine serileceği bu zamana; olayları bir diğerine bağlamadığı, hareketi tek şimdi üzerinde sabitlediği için khronos asla hizmet etmemektedir (Serttek, 2013: 53).

Olaylar zaman çizgisi üzerinde her iki yönde, yani hem geçmiş hem de gelecek arasından bitimsiz olarak hareket etmektedir (Deleuze, 2015a: 82). Olayların bu düz çizgisi üzerinde; onların neden sonuçlar ilişkisi içine sokulduğu, çarpıtıldığı ve bu sayede zihin tarafından kavranılır hale getirildiği bir süreç daha bulunur (Beckett, 2012: 74). Bu süreç olayın biraz geçmişi, biraz geleceği olarak tabir edebileceğimiz zamandır. O olayın titreşimlerinin hissedildiği, gürültülerinin fark edildiği süreçtir. Aiondur. Aion bir bakıma olayların toplandığı yerdir, bu yere olayları toplayan ise sınırı bulunmayan geçmiş ve gelecektir. Aion olaylar ile kendini hissettiren bir çizgi olarak; olayların alttan alta var olduğu, gerçekleştiği, içten içe olduğu yerdir (Deleuze, 2015a: 72). Olaylar derinlerde ya da yüksekliklerden doğup geldiğinde onun bir zaman çizgisi üzerine düşmesi gerekmektedir. Bu gelme esnasında geçmişe düşecek olaylar asla bilinemeyeceği ve kendini devam ettiremeyeceği gibi geleceğe düştüğünde farka gelememe durumu vardır. Bu noktada olayın onu hem geçmişe hem de geleceğe taşıyacak zaman üzerinde bir harekete sahip ve bitimsiz bir araca

ihtiyaç duyduğu ortadır. Olayın her iki zamanı birden şart koşan ve arzulayan yapısı, onu işleyecek ve tarih üzerine düşürecek şey olan aiona ihtiyaç duyar. Daha önce bahsettiğimiz gibi bu noktada aionun da olayları düşüreceği bir şimdide ihtiyaç vardır. Bu khronosun şimdinden farklı olarak aionun uzayıp giden khronos üzerinde açtığı gediklerin oluşturduğu şimdidir. Deleuze göre anların ardışıklığı bu noktada zamanı kurduğu gibi aynı zamanda onu silmektedir. Zaman yalnızca anların tekrarladığı kökensel bir sentezde kurularak bir birinden bağımsız anları kendi içinde bürer bu bürme aionun şimdisini oluşturmaktadır. Bürülen anlar geçmiş bürülmekte olanlar aionun şimdisi, bürülecek olanlar ise gelecek olarak zaman çizgisini oluşturmuş olur. Aionun zamanı yani kendi şimdisi ile geçmiş ve geleceği kurduğu zaman sentezi oluşmuş olur (Deleuze,2017: 106). Aionun zamanı geçmiş ve gelecek olarak böldüğü nokta yani aionun şimdisi khronosun oluşların, yıkılışların, parçalanmaların gerçekleştiği şimdinden farklı olarak olaylara müdahale etmeyen, yüzeysel, şeffaf bir kalıcılığın sağlandığı, zamanın yakalandığı bir şimdideyi oluşturur (Deleuze,2015a: 189). Aion olayla iletişime girdiği noktada onu işleyerek ve dönüştürerek bir olay üzerinde hem geçmişini hem de geleceğini oluşturmaktadır. Bir olay için aion süreç taşıyıcısı ve bu taşıma sırasında olay işleyici bir makine olarak yer almaktadır.

Aion olayın algıya taşındığı kavrandığı süreci oluşturmakla birlikte asla bir şimdi ya da olayın şimdisi değildir. Aion her iki zaman üzerinde varsayıldığında; şimdi dediğimiz ve zamanı bölen kısım eksik olarak görünmektedir. Ancak bu eksik görünüş aionun her iki zaman arasındaki hareketli yüzeyi oluşturmasından doğmaktadır. Zamanı oluş ve parçalanmalarla bölen bir şimdideyi ortaya çıkaracak ise khronos olarak ortaya çıkmaktadır. Khronos burada aiondan farklı olarak geçmişin ve geleceğin birlikte katlandığı, olayların cisimlerle buluştuğu ve zamansallaştığı, karışımın sağlandığı süreç olarak karşımıza çıkar. Khronos bir bakıma kazadır yani olayların şeylerin başına geldiği an, kaotik yıkıcı şimdideyi oluşturur. Khronos olaylar açısından var olmanın fark edildiği derin bir noktayı öncelemektedir. Khronos bir bakıma aionun yüzeye çıkardığı derinlerin, cisimlerle buluştuğu, maddeleştirdiği, kısa ve bitimli, kendi içinde derinliği döngüsel şeyi oluşturarak zaman içindeki şimdideyi yaratır. Khronos ne geçmiş ne de gelecek üzerinde hareket eder, sadece aion üzerinde

taşınmakta ve şimdiki aion üzerinde oluşturmaktadır. Bir bakıma aion zamanı hep şimdiler halinde parçalandığı ve onu parçalayan khronosu da üzerinde taşır. Bu sayede şimdinin bir yutucu ve yok edici olarak geçmişi ve geleceği yok etmesine bağımsız bir bölüm haline getirmesine izin vermez. Aion ve khronos karşıtlığı; yok etmeye karşı yakalama savaşı olarak sürer.

Aion zamanın iki bölümü üzerinde sınırsız bir çizgi olarak uzamaktadır. Fakat bu çizgi zaman gibi bir gelecek ve bir geçmiş olarak kalmaz, aksine hareketli bir yüzeyi ortaya çıkarır. Zamana gerçeklik katan, olayları taşıyan, titreşen bir yüzey olarak olaylar ile zamanı ve derinleri bağlayan şeydir. Aionun çizgisi sürekli kendi yönünü değiştirmektedir. Derinleri saf olayını geleceğe bağlarken bu hareket sayesinde de geleceğin olayını geçmişe bağlamaktadır. Olaylara sınır çizmek ve olayları örgülemek bu haliyle aiona düşmektedir. Olayları taşımak kendi titreşimleriyle olayları derinlere bağlamak derinlerdekileri olaya bağlamak ve harekete geçirmek bunun yanında olayların şeylerin başına gelmesini sağlanması aionun hareketli yüzeyinden kaynaklanmaktadır. Aionun hareketli ve derinlerle yüksekleri kendine çekip karıştıran titreşimli yapısı göstergelerinde kendi üzerinde toplanmasını ve farka taşınmasını sağlar. Göstergelerin zamansal sürecinde tanılandığı yer aionun kendi çizgisidir. Göstergelere hayat veren onu derinlerden çeken ve algımızın içinde taşıyan şey de aiondur. Aion zamanın içinde ve üzerinde zamanı gerçeğe getiren, onu işleyen ve bizi zamanla ve olaylar birleştiren daha önce de belirttiğimiz gibi bir karma makinesi olarak bulunmaktadır. Dünyalar ve olaylar, fark edilmeler ve oluşlar aion üzerinde gerçekleşerek zamanın iki yönü ile bağ kurmuş olur.

Olayların ve zamanın ilişkisi daha çok önceden bahsi geçen aktörlük süreci ile ilgilidir. Olaylardan anlamı çıkaran olayları bir sabitleme ve konumlamaya tabi tutarak kendi üretimini ortaya koyan aktördür. Olayın zamansal olarak bölünmesi de aktörün olayı en doğru şekilde ele alması ve işlenecek bir ürün olarak ondan damıtacağı şeyin en saf olması arzusudur. Aşkınsal çemberin tamamını kaplayan olarak khronos içinde meydana gelmiş tüm oluşların ve olayların kendi devingenliğinden doğan şimdi ve anlar hepsi birer olay izi ve olay taşıyıcısı olarak

anlamın da içinde olduğu bağımsız sferler gibidir. Aktör bu sferler üzerinde arzuyu birer makine halinde işleterek olayları, anlamları ve dili tüm bu etkinliklerinden cisimleştirir.

Olay zaman ilişkisi olayın aynı zamanda bir anlam olması ve anlamın belirlenmesi ile doğrudan ilgilidir. Anlam aynı zamanda aiondur çünkü olayın içine olay doğduğunda kendiliğinden yerleşir, aion ile birlikte zamanın üzerinde dolaşır. Olayın zamana taşınması aion sayesinde olduğu için olaylardan dili olanaklı kılan aion, anlamın da ifşa olmasını sağlar. Olay hem olay hem anlam olarak açılır ondan ifşa edilişi sağlayan, ondan dili olanaklı kılan aion ise khronosun aksine anlam ile birlikte (Deleuze, 2015a: 188).

Deleuze genel olarak zamanı yalın olarak ele almaktadır. Genel bir zaman yanılığına sebep olan gece, gündüz ve Plâtoncu gökcisimsel hareketleri reddederek zamanı bize düşündüren aiondur. Aion ise birer oyun olan olaylarla çevrilidir. Aionun yüzey çizgisi üzerinde derinlerden gelen ve yüzeye çıkıp serbest ve bireysel göçebe olarak dolaşan ama kişisiz şeyler bulunur (Deleuze, 2015a: 160). Bu şeyler olaylar içinde ve göstergeler üzerinde özü işaret eden, öze yaklaştıran ve aionla ilişkisini koparmayan ayrı bir kavram olan tekilliklerdir. Olayların aionun ilişkisini daha derinlemesine ele alıp anlamın doğuşunu daha açık serebilmemiz için tekillikleri de derinlemesine ayrı bir başlık olarak incelemek gerekmektedir.

2.4.Olay ve Tekillikler

Göstergelerde ve olaylarda olduğu gibi tekillikleri de oluşa getiren içindeki bütünlüğü ve içine girilmezliğidir. Tekillikler bir bütünsel yapı olarak başka yasalara ya da başka düzenleyicilere bağlı olmaksızın, dağınık, dengesiz ve rastgele bir dışsal durumda kendi iç bütünlüklerini asla kaybetmeyen idesel şeylerdir. Bir araya toplanıp dağılabilmek, tek başına oluşlar yaratabilmek ve oluşları bir yerde toplayabilme durumları sadece tekilliğin kendi yaptığı şeyler olup kendi içine girilmezliğini ve özerkliğini asla etkilemez.

Olaylar ile tekilliklerin ilişkisini tartışacağımız bu bölümde birer anlam üreticisi olarak tekilliklerin bu üretime nasıl dâhil olduklarının olay birlikteliği ile ele alacağız.

Deleuze “tekillikler için başka yasaların ona etki etmeksizin, aşkınsal ve idesel olayları temsil ettiğini” söyler (Deleuze, 2015a: 71). İdesel olay tekilliklerin bireyselden uzak, bireysel etkilere kapalı, ifade edeninden ve özelliklerinden etkilenmeyen kendi başlarına birey öncesi ve kişiselden uzak kalan şeyler olmasını sağlar. Tekilliklerin de bireysel olmaya ve bireyselliğe dadanımı olmayan bir yapısı bulunmaktadır. Tekillikler yapılar içinde ya da şey durumlarında küme halde de bulunabilirler, her olay ya da dizi bu küme içinde bir tekillik karşılık gelirken aynı zamanda tekillik idesel bir olay dizisinin yani saf olaydan doğacak olayların da özünü oluştururlar. Tekillikler göstergelerde olduğu gibi birbirlerine yakın ilişkiler bütünü içinde ama içeriksel olarak kendisi olarak oluşa gelebilirler. Tekilliklerin hareketli ve kendine bağlı yapısı onu sıradan olmaktan çıkararak yapısına has olmasına sağlar. Olaylar kusursuz, yalın ve idesel olarak yüzeysel bir örgütlenmeyle tekillik ve anlam birliğini işaret etmektedir. Anlam ve tekilliklerin dağılımdaki ilişkisi varlığın çok anlamlılığına da zemin hazırlamaktadır. İdesel olayların bir birlerine yaklaşan ve birbirlerini etkileyen, doğuran yapısı tekillik kümelerini oluşturur. Bu kümeler her bir olay ve her bir dizideki problemi oluştururlar. Deleuze de olayların kendi koşullarında kendi problem çözümleri üzerinde örgütlendiğinde yani tekillik kazandığında ancak olaylardan söz edebileceğimizi söylemektedir (Deleuze, 2015a: 72). Tekillik bir bakıma bir özellik kazanma, kendi kimliğini oluşturma başka bir ifadeyle farkı yaratmadır. Farka taşınan olay başlı başına bir tekillik olmuş olmaktadır. İsimler ve adlanmış nesnelere birer tekillik halini almışlardır. Olayı idesel tekillik yapan ve olayı ikiye bölen de bu tekil olma durumudur bu bakımdan olaylar; tekillik kazanmış olan yani idesel saf olaylar ve sonuç olaylar olarak ikiye bölünür. Saf olay olmaları bakımından tekillikler bir bakıma anlam sayılmaktadır. Sonuç olay farkı doğuran ve diğer olaylara karşı olarak konumlanabilmiş olaydır. Bu noktada olayı yaratan fark durumu bir tekillik olarak olayı özelleştirir. Olaya bir isim kazandırır. Bahar geldiğinde doğadaki yeşillenme bir olay olarak daha önceki kahverengi veya başka duruma karşı olay olarak isimlenir. O değişime isim veren ve

o ismi tekilleştiren şey tabi olarak fark durumunun doğmasıdır. Topolojik olarak dağılmış olaylar içinde olaya tekilliği kazandıran ve olayı sonuç olay olarak nitelendiren şey aynı zamanda anlamdır. Anlamı bir belirlenim halinde kuşatan durum, tekillik kazanmış olaydır. Bir bakıma bütün olay kümelerinin sebebi temelde bir olay olan tekilliktir. Tekillikler de bağımsız olayları, tekillik kümelerini yani saf olayları oluştururlar. Tekillikler, zamanı sürekli bölen ve ona hareket ve oluşlar ile bağ kazandıran Aion üzerinde yer almakta ve onda doğarak yayılmaktadır. Tekillik olarak bütün idesel olaylar geçmişte ya da gelecek üzerinde değil aion üzerinde, kendi çözüm ve problemlerini kendi koşullarında oluştururlar.

Tekillik ve olay ilişkisini daha iyi açıklamak için satrancı ele alalım. Satranç tahtasında bulunan her kare ve her hareket bir tekilliği oluşturmaktadır. Her karenin akıbeti rastlantısal olarak belirir ve rastlantısal olarak bir başka hamlenin kendi içerisine içerildiği hal alır. Karelerin içinde bütün oyunun içerildiği gibi hamleler içinde de bütün oyun içerilir. Birhamle rastlantısal olarak kendi dışındaki olayları başlatır veya bitirir. Oyun rastlantısal olan bir hal almış bireysellikten bireyden ve öznelikten uzak olarak devam eder. Hamleler bir başka hamleyi, kareler bir başka kareyi yaklaştırır, uzaklaştırır ilişkiye sokar ve aion üzerine denk gelen bir süreç içinde şeylere içerir. Tekillikler bu bakıma oyunun kendisidir, oyun ise kaostur, içindeki her tekillik rastlantısal olarak ilişkisel düzeye taşınır ve oyun içinde tekilleşirler. Fakat bu kaotik oyun Tanrı'nın ya da bireyin oynadığı oyun değildir. Bu ancak düşüncenin oynadığı fakat düşünülmemiş bir oyun yani rastlantının tekilleşmesi, tekilliklere bağlanmasıdır.

Tekillikler dağılımlar halinde saf düşüncede yayılır, dağılırlar, düşüncüyü dallandırıp, uzatıp, genişletip, göçebeleştirirler (Deleuze, 2015a; 79). Tekilliklerin içine girilmezliği ve kendisi oluşu bizi onları birer öz gibi düşünme yanılığısına düşürebilir. Öz ile tekillik arasındaki temel fark özün bireysel ve bireyselleştirici yanı ve bireyleri oluşturan bir yapısı vardır. Buna karşılık tekillik ise daha önce belirttiğimiz gibi ne birey ne bireysellik ne de özün zamanı doğurduğu gibi zamanla doğrudan ilişkilidir. Tekillik zamanın üstünde aion da kendine yer bulmaktadır. Öz maddelerde canlanır ve kendini maddeler üzerinde manevileştirir maddeyi inceltir ve

biçimlendirir fakat tekillik ancak ve ancak kendisidir. Bir maddeye ya da bir yüzeye yapışık olarak bulunmamaktadır. Tüm farklara rağmen sanatsal özler de tekillik sayılmaktadır. Çünkü sanatsal özlerde ortaya çıkış bireysel olarak rastgele ortaya çıktığından başka bir şeyin varlığını da inceleyemez. O ancak tekillik gibi kendisi olarak kendisine içerilmiş başka bağıntıların saklandığı, düşünümlemenin ve istem dışının yani düşünülmemiş düşüncenin konusu olan bir özdür. Bu bakımdan sanatsal öz ile tekillik bir olmaya yakın ve aynışekildedurmaktadır.

Tekilliklerin idesel olduklarından daha önce bahsetmiştik. İdealar somut tümeller olarak bulunmaktadırlar. Fakat bu tümeller bir şeyin tümeli değil içerik olarak şeylerin tümelidir. Bu tümellikler içinde bireysiz ve birey öncesi olarak bulunan şey ise tekilliklerdir (Deleuze, 2017: 238). İdelerin kompleks yapısı içinde bulunan şeyleri diferansiyel ilişkiler içerisinde aion üzerine indirgeyen şey de tekilliklerdir. İdealar arasında tekilliklerin diferansiyel ilişkileri buradaki şeyleri olaylaştırır, saflaştırır, problem durumları ve çözümler olarak tekil durumları düşünceye indirirler. Düşünce ancak ideaların tekillikler tarafından dağıtıldığı, yakınsandığı, toplandığı ve daha başka ilişkilerle virtüelleştirdiği zaman idesel şeyi kavramış olur.

Deleuze açısından tekillikler; problemin diferansiyel bağlarının çözümünden doğan saf olaylar olarak özetlenebilir ancak her tekillik kendisi her problemin çözümü ise bireyden ve bireysellikten uzaktır. Düşüncenin henüz işlemediği düşünülmediği idesel durumlardır. Onun saf olay oluşu ve aionu esas alan yapısı aynı zamanda sanatsal öz ile aynılaşmaya; göstergeler ile de bağdaşım kururmaktadır. Saf olaylar ve olayların çözümleri de göstergeler yayar. İdeal durumlarında gösterge ortaya çıkmaya bile aion üzerine değen şeylerin bir göstergesi vardır. Tekilliklerde hem zamanı hem olayı hem de kaos içermeyle bir gösterge yayılma durumuna yol açmaktadır.

Tekillikler virtüeller olarak düşünceye taşındığında bu taşınımı sağlayan şey problem ve problem durumlarıdır (Crane, 2011). Problemler de önermeler üzerinde diziletiğinde düşüncenin işlengeci haline gelirler. Tekilliklerin düşüncede işlenmesi için tek tek kavramsallaşmış olması yani gerçek bir varlık kazanarak dile taşınmış

olması gerekmektedir. Olayların ve tekilliklerin birer ifade edilen olarak dünyadan ve göstergelerin düzleminden taşınmasını sağlayan ve açılmadığı yeni bir düzlemi de oluşturan dildir.

Tekilliğin anlam açısından en önemli boyutu tekillikler sıradanlığın ve sıradan olayların üstünde bir dil oluşturmaya izin verirler. Bu üst dil aşkınsal ve derinlerde saklı gerçek olayların anlamlarını sıradan olaylardan vekaosun dış halkasındaki küçük anlamlardan ayırır. Tekillikler aynı zamanda kaosun uç noktalarının da düşünceye taşınımı sağlayan kavramsallıklar olarak kaosu açar ve dilin zeminini hazırlar (Serttek,2013: 36). Tekillikler kendi başlarına bir merkez oluşturup anlamın üst bir dil ile bu merkezde yakalanmasını sağlayan şeylerdir. Deleuze'ün verdiği Âdem örneği üzerinden gidersek tekilliğin sağladığı şey Âdem'in elmayı yedikten sonra ortaya çıkan şeyi değil Âdem'in elmayı yediği ortamın sırrını verendir. Tekillik günahı değil kaosun en merkezini açılar (Deleuze, 2015a:133).

Deleuze *Anlamın Mantiği* kitabında tekilliklerden bahsederken tekilliklerden bahsederken tekilliklerin; yüzeye dadanık olup yüzeyde örgütlendiğini söyler bu yüzey örgütlenmesi sayesinde bilinç bir üretimin peşine düşmektedir. Ayrıca tekilliklerin hareketli olan yapısı onun düşüncenin dışında olmadığını, üretimde salt bir olayı işaret etmediğini aksine birden çok olay ve hareketi kuşatarak onlarla birleşip ayrılma neticesinde yüzeyi hareketlendirdiği, farkların dağılımını sağladığını söyler. Anlamın da yüzeyde bulunması bu hareketlenmede anlam ve tekillik ilişkisini açıkça ortaya koymaktadır. Ayrıca Deleuze'ün işaret ettiği bir diğer husus ise tekilliğin nesne ve düşünce bağı olmanın aksine düşüncenin özgürlüğüdür. Tekilliği tekillik yapan şey onun temsilin dışında olmasıdır. Bireysellikten ve bireyden uzak olarak düşünceyi üretime zorlayıp bireyselliğin oluşumuna yön verirler.

3. DİL, DİLİN İMKÂN LARI VE ANLAM ÜRETİMİ

Deleuze; felsefesinde, diğer filozoflardan farklı olarak kavramlar ya da şeyleri tanımlama yoluna gitmemektedir. Karşılaştığı ve ortaya koyduğu her bir oluş ya da durum için tanımın sığılığında kurtularak o şeyin olanaklarından ve evreninden, o şeyi de olanaklı kılan şeylerin peşine düşer. Deleuze felsefesinin temasını tanımlardan kaçıp tek bir kalıba sığmazlığı olduğu gibi onun felsefesindeki sürekli çizginin olmayışı oluşturmaktadır. Deleuze bir çözüm sunmaz aksine çözüm üzerinden problem çıkarmak ve durumları ve şeyleri yurtsuzlaştırma onun felsefesini teşkil eder. Tezimizin bu kısmında arayışın hem ürünü hem de rehberi olarak Deleuze açısından dilin izini sürerek onu açıklamaya çalışacak ayrıca dilin sahip olduğu imkânlar ile anlam ve anlam üretimi arasındaki ilişkinin arayıcı olarak aydınlatılmasına çalışacağız. Anlam ve dil ilişkisini aydınlatmak için öncelikle dilin ne olduğu ve nasıl doğduğunu araştırarak; valiz sözcükler, önermeler, fiiller, paradokslar başlıkları altında dilin imkânlarını ortaya çıkarıp anlam ve anlam üretimi çerçevesinde değerlendireceğiz.

Deleuze *Anlamın Mantığı* eserinde dil hakkında konuşurken kendi felsefesine esas olarak dili olanaklı kılan şeyden ve dilin olanaklarından bahseder, dilin yapısı dilbilimsel açıdan onun felsefesinde yer bulmaz. Deleuze için zihnin tüm yüzeylerinde olup bitenden ve tüm şeyler hakkında haber verme olasılığı olan olarak dile baktığımızda; öncelikle onu olası hale getiren şeyin olay olduğunu görürüz. Fakat bu olanaklılık orijin olan bir olanaklılık değildir. Yani olay dili başlatan, ilk kez ortaya çıkaran şey değildir. Deleuze burada dili açıklarken ortadan başlamaktadır. “Dili olanaklı yapmak; seslerin ve şeylerin işitsel niteliklerini, cisimlerin gürültü patırtılarını onların bir birleriyle etkilenme ve etkileme durumlarının karışmasını sağlamaktır” (Deleuze, 2015a: 203). Felsefi anlamda dili ve imkânlarını ortaya koyarken, şeylerden bağımsız olarak ve şeylerin kendi başlarına bağlı olduğu edimsel bir oluş olarak dilden söz etmektedir.

Palmer; “Dilin nesne olarak her şeyi kuşattığı, temsil ettiğini söylemektedir” (Palmer, 2015:289). Palmer’in bu ifadesi aslında Palmer’in ortaya attığı bir iddia değil geçmişi Platon’a dayanan bir temsiller iddiasının sonucudur. Deleuze Palmer’in

aksine dilin bir temsil olamayacağını ortaya koyar. Deleuze, Saussurecü işaretler evrenli dil algısının da karşısında durmaktadır. Saussurecü dil bir iletişimsel ve toplumsal araç olarak işaretler bütünüdür. Temsil anlayışlı ve işaret anlayışlı dil Deleuze açısından; yapı olmak için değil boyun eğdirmek için yapılmış iktidar aracıdır. (Deleuze&Parnet, 2016b: 138). Dili bir temsil olarak düşündüğümüzde dil salt araçsallık kazanmakla beraber temsilin başka bir doğa veâlemi gerektirdiğinden dolayı dil henüz belirlenmemiş yapı ya da yapıların sıradan parçası haline dönüşmektedir. Deleuze açısından dil olanaklı kılınandır doğal olarak ortada temsil edilecek bir şey olmadığı için dil bir temsil olmaktan çıkmaktadır. Deleuze göre aynı zamanda Heidegger'in "hakkında konuştuğumuz şey yani dil; hakkında konuştuğumuz için bizden önce vardır" sözünden hareketle ortaya atabileceğimiz dilin içine doğmuşluğumuz ya da dilin bizden önce varlığı, verilmişliği görüşünün tersine, dil bize olaylar üzerinden sürekli olarak yeniden verilen ve her olayda yeniden olanaklı kılınan olarak vardır (aktaran, Arslan, 2002: 34). Önceden verilmiş ve şeylerle ilişkiye girip karşılıklı bağdaşım kurmuşluk dilin canlılığını ve imkânlarını kısıtlayan bir durumdur. Bu dili temsilleştiren bir durumdur aynı zamanda. Deleuze dili olanaklı kılmaktan bahsederken dilin sürekli canlılığını ve her olayda vukuu bulan imkânlarını işaret etmekte, verilmiş ve bitmiş dil anlayışına katılmamaktadır.

Deleuze açısından dil oluşla bağlantılıdır. Dili ortaya koymak ve sınırlarını belirlemek için Stoacılar gibi paradokslar kullanılmalıdır çünkü dil bir kapsama sahip olarak kalmanın aksine kapsamı sürekli değişen bir yapıdadır. Bu kapsamların sınırları ve imkânları ancak paradokslarla çıkartılabilir.

Dilin ve ilişkilerinin daha derinlemesine incelenmesi vederinliklerinin yüzeye çekilebilmesi için öncelikle dilin en temelinden, dilin doğuşundan başlayarak yüzeyi kat etmek gerekmektedir. Anlamın dildeki serüvenini anlamak öncelikle dili açıklamaya bağlıdır.

3.1.Dilin Doğuşu

Deleuze dili açılmak üzere seslerin ve şeylerin gürültü patırtılarından olanaklı hale geldiğini söyler. Peki, nasıl olurda bu karışım olayından dili elde ederiz? Bu bölümde dil olay ilişkisini ele alıp; anlamın ifşası için dilin nasıl doğduğunu Deleuze açısından ortaya çıkarmaya çalışacağız.

Dil olaya ait bir şey olarak vardır ve olaya dadanıktır. Deleuze göre “Saf olaylar dili temellendirirler” (Deleuze, 2015a:187). İlk bakışta olaydan türeyen dilin olaya ait olması gerektiği ön plana çıkabilir burada dil bir temsil olarak olayı yansıtan değil olay ile birlikte meydana gelen sesler ve gürültülerden doğarak karşımıza çıkar. Deleuzeyen bakışla dil; olay açısından düşünüldüğünde, dış dünyadaki seslerin ve gürültülerin yansıması ve temsili olmanın aksine düşüncenin içindeki ses ve gürültülerden olanak bulmaktadır.

Sesler gürültülerden doğarak bir çember halinde olayın etrafına yerleşmektedir. Olayı saran bu hareketli yapı, derinliklerin uğultusunun kendisinden kopmasını sağlayarak kaostan uzaklaşır. Döngü olayın seslerini kendinde toplayarak bir yüzey oluşturur. Yüzeyde toplanan sesler kendilerini bir örgütlenmeye tabi tutacak olan etkiyi beklemektedirler. Deleuze göre sesler olayın etrafında toplandığında ontolojik bir şekilde anlam da olayın kaosundan sıyrılır, kendisini açığa çıkarmak için sesleri örgütleyerek dili oluştur. Sesler anlamın etkisiyle dili kurup birer anlam parçaları olarak dünyaya dâhil olurlar. Dili canlı hale getiren ve canlılığını da kendinden alan bu döngü sürekli olarak bir açılma serilme arzusunu taşır. Bu arzu kendini ifadeye ortaya koyar. Dil olayların üzerinde doğan ve onları taşıyan bir şey olarak özgürleştiğinde olayı açmış ve olayla birlikte olanaklı hale gelmiş olur. Dil seslerin örgütlenişi onları olarak birer temsil olmaktan ileriye taşıyarak hem onların özgür olay ifadesi olmasını hem de olayın katışıksız kendisini dışa vurmasını sağlar. Göstergeler açısından düşünüldüğünde dil bir iz ve her şeyin kendisini onda dışa vurma arzusunun taşıdığı düzlemler dünyasını karakterize eder.

Dilbilimsel açıdan bakıldığında dil sadece belirli davranışların ve belirli yüklerin üzerine yüklendiği, göstergelerden müteşekkil bir dizge ve araç olarak varlık göstermektedir. Ancak bu açıdan dil sadece edilgen hareketli canlı olarak

varlık göstermektedir. O sadece üzerine yükleneni taşıyacak şekilde köleleştirilmiştir. Kendisi dışında bir irade tarafından belirli kısımlara ayrılmış, sınırlandırılmış ve yalıtılmıştır. Neticede bir tanım kazanarak olay olma ve olay yaratma özelliğini kaybetmiştir. Yani dilbilimsel açıdan dil özgür olmayan bir canlı durumundadır. Dilbilim dili figürlere indirgemiş sadece belirli figürlerin belirli karmaşık yapıları örnelemesi gerektiğini kabul etmiştir. Dil bilimin felsefeden farklı olarak mantığı örnelemesi ve kavramlara atfetmeyi hedeflediği hareketsiz canlı anlayışı dili derinden etkiler ve dil artık salt mantıkta kurulan ve mantıkla yaşayan kaotik olma özelliğini kaybetmiş bir iktidar aracı haline gelmiştir (Deleuze&Parnet, 2016b: 30).

Felsefenin konusu olarak dil başlı başına özgür bir düzlemi ifade eder. O kavramların üretildiği bir şey iken aynı zamanda kavramları da üzerinde tutan ve üreten bir şeydir. Deleuze felsefesinde dil arzunun bir dışa vurum aracı olarak görünmektedir. Bir rizom olarak sınırsız evreni olan arzu; bütün dışavurumlarını kendisine tek dost olan dil ile sağlamaktadır. Arzunun varlığı bir dışavurumu, derinlerden yüzeğe uğramayı yani ifadeyi gerektirmektedir. Olaylar ile dilin ilişkisi de bu noktada başlamaktadır. Olay dilin kendisi ya da dile ait bir şey değildir fakat o dilin önermelerinde var olan şeydir. Olay sesleri cisimlerden ayırarak ifade için özgürleştirip dili olanaklı hale getirir, gürültülere bir intizam kazandırarak dili olanaklı kılar (Deleuze, 2015a: 203). İfade edilen şeyin olay olması dil ile olayın birlikteliğini şart koşmaktadır. Fakat bu birliktelik dili doğuran değildir. Dili olanaklı kılan şeydir. Dil olaylar arasında var olan iletişim ilişkisini esas alarak devam eder, böylece dil olay için içsel bir yapı kazanıp aynı zamanda olayda ifade edileni dışsallaştırır.

Dili gürültü olmaktan çıkararak; onu bir olayda meydana getiren, bir im sistemi ve dünyaya ait sese dönüştüren şey ifade edici bir nedenselliktir Deleuze göre. Bu nedensellik zorunlu bir nedensellik olmaktan ziyade özgür bir nedensellik olarak belirtilir. Olayı ifade eden, nesneleştiren vekendisini ifadeye açarak önermede taşınan, dil halini alan şey anlamdır. Olaydan olanak bularak doğan dil aşkınsalalanda değil içkin bir derinlikte, aktüel ve virtüel yüzeyden yayılmaktadır.

Olay ve diliğin yüzeydekendini gösterir. Bu sayede dil hem yüzeyi hem de derinliği kendi içinde barındırır.

Olayın ve dilin birer yüzey hattı olmasını sağlayan şey de aionun olayı sürekli olarak bölmesinden ve diğer olaylarla iletişime geçmesini sağlamasından kaynaklanmaktadır. Aionun olayla olan ilişkisi aynı zamanda dilin de oluşum zamanını ortaya çıkarmaktadır. Olaylar aionüzerinde iletişime girdikleri için bir karşılaşma yüzeyini oluşturur, dil de bu karşılaşma da her iki tarafa saçılarak kullanım alanına ve toplumsala yayılmaktadır(Deleuze, 2015a: 52- 157).

Deleuze için dil aynı zamanda toplumsaldır ve toplumsalın da bir parçasıdır. Fakat Deleuze; toplumsal olarak dilin kullanımını ön plana çıkarır. Toplumsalın içindeki tüm baskıların içinden sıyrılmının bir kaçışı olarak dilde minörleşmeyi ele alır. Minörleşme en yalın açıklamasıyla büyük bir dilin küçültülmesidir. Baskın olan bir dilin minörleştirilmesi (Deleuze, 2007), onun minör kullanımı bütün bir dilin toplumsallığından kaynaklanan saltık düşünceden kaçışa imkân verir (Sutton&Jones, 2014:72). Minör dil, majör dilin aksine dayatılan değil kurulan bir dil halindedir. Bu minör dil yalın ve saf düşüncenin ve yahut özgür düşüncenin ifşası, ifadesi olarak doğar. Minörleşmiş bir dil toplumsalın ya da genelin tanımını olmak yerine artık özgür ve tekil olanın üretimidir. Tekil olan ise minör bir dilde o dilin karakteristik sesleri ve imlemelerini belirleyerek dizilerle veterimlerleilişkidurumuna taşır. Majör bir dil aynı zamanda bireyselleşmiş bir dil halini alır. O dilin sorunları artık siyasaldan arınmış ve bireyler arası duruma inmiş olur aksine minör fazlasıyla siyasal ve toplumsaldır (Deleuze&Guattari, 2015b: 46). Deleuze açısından minörleşme belli edebiyatı, belli yazarları ve kullanımı işaret etmenin aksine kolektif biçimde politik bir alanı karakterize eder ayrıca sınırları yurtsuzluğuyla zorlayarak deneyimle anlamın sınırlarını dolaşmaya imkân verir (Burrougs, vd.:2016).

Anlamlar kapsamlı ve diferansiyel sistemlerle dile taşınır. Anlam kolektif olarak ifadeye kurulur. Dilin majör sistemdeki anlamlarıysa tekillikten uzak ve bireysel olarak olaylardan nispeten kopmuş ve yalıtık halde problematik alandan uzaklaşmış durumdadır (Deleuze, 2015a: 126).Deleuze'ün dilin kullanımına önem vermesinin sebeplerinden biri de minör dilin tekil ve özgür düşüncüyü ifade ederek

baskıdan ve genelden uzaklaşmış olmasıdır. Minör dil gerçeği ifade eden kendi toplumsal koşullarına bağlanmış olarak vardır. O aynı zamanda özgün olan bir yolu ve kullanımı sunar. Minörleşme aynı zamanda majörün yerinden edilmesi anlamına da gelir. Majör içindeki tüm genelleşmeler artık minör içinde bir anlam ifade etmez. Bütün kurallar ve sözcükler dilin içinde yeniden kurulur yeniden anlamlanır ya da başka bir deyişle sözcükler toplumsal kalıplarından sıyrılarak yalınlaşmış olur. Majör içinde ek olan ya da basit anlamlar taşıyan sözcelem ve sesler artık önemli birer hal kazanmış olur. Bu durum; “majör kullanımda olup biten bir binanın varlığı için zorunlu olmayan bodrum katı oluşturan şey, minör kullanımda aydınlık içinde ve majör için hiç bir önem arz etmeyen şey; minörde herkesi ilgilendiren bir niteliğe ulaşır” (Deleuze&Guattari, 2015b: 47). Deleuze’ün bu tespiti aslında dili yerinden etme, yeniden yurtlandırma, sınırları ve yüzeyleri dolaştırmaktır.

Deleuze felsefesinde dilin olay ile bağından, nasıl olanaklı kılındığından ve kullanımından bahsederken yüzey haline gelen dilin içinde olanları da derinlemesine incelemek gerekmektedir. Çünkü bize anlamı verecek olan şey tek başına olay olmadığı gibi aynı zamanda tek başına dil de değildir. Dil olanaklı hale getirilirken sadece ses ve sözcükler birer yalın sinyal ya da yalın semiyolojik şeyler halinde olanaklı olmazlar. Düzlemi oluşturacak bütün ve bir yığın halinde olanaklı olurlar. Olanaklı dilin içine yani yüzeyine bakıldığında onu bütünleyen zamana taşıyan ve ifade edilebilir kılan şeylerle de karşı karşıyayızdır. Bu şeyler valiz sözcükler, önermeler, fiil ve paradokslar gibi olayın dilde ifade edenleri ve anlamın kaynakları olarak derinleri ve yüzeyleri kat eden aynı zamanda olanaklılığı doğuranlardır.

3.2.Dizi ve Ezoterik Sözcükler/Valiz Sözcükler

Anlam; Deleuze açısından ontolojik bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır (Nesterova, 2018; 87). Dil üzerinde anlamı takip ettiğimizde iç içe girişik ve karşılıklı değişkenlere sebep olan anlam-dil birlikteliği karşımıza çıkar. Dilin bütün imkânlarını kendisini açıklamak için hareketlendiren anlam aynı şekilde dilinde hareketli yapısından etkilenerek diziler, valiz sözcükler ve ezoterik sözcükler üzerinde kendini sınırsız formlarda açığa vurur. Dizilerin valiz sözcüklerin ve

ezoterik sözcüklerin dilin birer imkânı olarak açılmanması anlamın kendini sunduğu formların da açılmanmasını kolaylaştırır.

Olayların birbirlerinden bağımsız olarak var olduğu ve yine de bir olaya ilişkin olay parçalarının, saf olay etrafında durarak bir bağ dizisi oluşturduğu gibi sözcükler de birer dizi oluşturma ve dizi ilişkisi içinde anlam taşımaktadır. Sözcükler oluşturdukları dizi ile bir olayın ya da bir durumun dilde açılmanmasını sağlar. Fakat dizi sadece olaylara ve sözcüklere ait değildir. O başlı başına ontolojik bir yapı olarak varlık gösterir. Diziler aynı zamanda taşıdığı duruma göre isim kazanır. Olaylar ve olayın derinliklerinden bahsettiğimizde olay dizisi kurmuş oluruz. Bunu ifade ediyorsak olay dizisini dile ve sözcüklere taşıyarak bir sözcük dizisi kurmuş oluruz (Deleuze, 2015a:250). Bir resmi ele alırsak imgeler dizisi ile karşılaşırız. Duyarlılığa uğramış ve ifade edilen şeylerin bir dizi oluşumuyla gerçekleşmesi, dizinin ontolojik özellikte olduğunu göstermektedir. Diziler sözcükler ile ilgili olduğunda karşımıza çıkan şey güçtür. Edebi bir eserde kurulan diziler o esere güç veren şey halindedir (Deleuze,2015a: 57). Bu üslubu oluşturan, dizilerin dilde oluşturduğu güçtür. Bir eserin içinde gerçekliği taşıyan şey olarak diziler aynı zamanda canlılığı ve hareketi taşıyan unsurlardır. Saussure'e göre dizi birbirini izleyen birimlerden oluşarak uzamda gerçekleşen göstergelerin birleşimi olarak karşımıza çıkar (Saussure, 1973'ten aktaran Sayın, 2014: 101). Deleuze'e göre ise dizi; eş zamanlı olarak asla bir birine eşit olmadıkları bir yasaya tabi olan imleyen ve imlenenin ilişki içinde buldukları düzlem olarak açılmanır (Deleuze,2015a: 56).

Bir diziyi ele aldığımızda doğal olarak bir ikiliği ele almış oluruz. Bir dizi aynı zamanda kendisine bağlı bir diğer diziyi de taşımaktadır. Eş zamanlı olarak ortaya çıkan bu dizilerden ikisi arasında kuvvetli ilişki ya da bir bütünlük olmayabildiği gibi bir diğeri olamaya da bilir fakat bir diğerrinin olmayışı bir yok oluş değil aksine sadece gizli bir var oluştur. Dizilerden biri imleyen diğeri her zaman imlenen olarak vardır. Dizi üzerinde imleyen: dışa vurma, işaret etme şeklinde bir önermedir. İmlenen ise; işaret edilen şey, dışa vurulan öznedir. Başka bir deyişle imleyen atfedilen olay, imlenen ise şey durumudur (Deleuze, 2015a: 56).Bir dizi genel olarak kendisini önceleyen ya da bir şekilde eş zamanlı başka diziyeye bağlı oluşuyla önem taşır. Dizi yapısı gereği çokluğu incelemektedir. İşaret etmede ve işaret edilende

başlı başına bir dizi bütünlüğü söz konusu olmaktadır. Bir dizinin, kuruluşu ile ilişkili olduğu dizi arasında tiplik bakımından bağ olsa da bu dizinin terimleri arasında net bir bağ yoktur. Yani diziyi oluşturan terimler homojen olarak varlık gösterirler hatta dizi üzerinde de homojen olarak dururlar. Yazının gücü de diziler üzerinde homojen terimlerin aldığı konuma göre olmaktadır. Örneğin bir yazıda gösteren; kişisiz ve benzersiz, ayrıştırıcı olarak dizi üzerinde gösterilebilir (Sauvagnargues, 2010: 90). Bu durum dizinin homojenliğe uygunluğu, homojen kurulumu sayesinde.

Bir olay içinde sınırsız dizi olabilir ancak her dizi açık ya da gizli olarak kendi bütünlüğünü sonsuza taşır. Yani bir dizi imleyen ya da imlenen olarak kendi parçasını görünmez bir yasaya bağlı olarak taşır. Olay içindeki sınırsız dizi olayın açılma arzusuna bağlı olarak sonsuz sayıda çoğalıp gider. Elzem bir dizi öne çıkabildiği gibi aynı olay içinde birçok dizi aynı anda yansıyabilir. Tabii olarak her gösterge bir dizi oluşturmuş ve her dizi bir göstergeyi diğerleri içinden farka taşımaktadır. Dizilerdil evreni içinde lâmekân olarak var olabilirler ancak dizinin parçası olan sözcükler her koşulda yalnız başlarına da bir dizi ya da bir diziye ait olarak bulunurlar. Dizi özgür olarak anlamı ve anlamları bütünleyen, dünyayı *fark*'a taşıyan, her şekilde dile ait ve dilin gücünü oluşturan bir unsurdur.

Deleuze; diziler arası ilişkiyi dağılımını açıklayabilecek üç özellikten bahseder. Bunlardan birincisi; bir dizinin terimleri diğer dizinin terimleri karşısında sürekli ve görelî bir yer değiştirme içindedir. Bir dizinin terimlerinin görelî olarak yer değiştirmesi, dizinin ilişkili olduğu diziye yansımaları artıran, karşılıklı bir hareket sağlayan durum olarak ortaya çıkar. Dizileri bir biriyle ilişkiye sokan ve iç çeşitliliğini sağlayan, bir birine yansıtan ve bir biri üzerine yaklaştıran terimlerin hareketidir. Dizideki terimleri dengesizleştiren aynı zamanda da terimlerin aynılaşmasını engelleyen de bu terimsel harekettir. İkinci olarak; iki diziden imleyen olarak belirlenen daima diğeri karşısında bir fazlalık sergiler. İmleyen dizinin belirsiz olarak daima fazlalılığı söz konusudur. İmleyen ya da gösteren birçok farklı şekli içinde barındırır. Kapsam olarak imlenenden daha geniş bir evreni barındırmaktadır. Deleuze üçüncü olarak terimler arasındaki terimlerin görelî yer değiştirmesini ve bir dizinin diğeri karşısındaki fazlalığını sağlayan şeyin bir dizi ilişkisine

indirgenemeyeceğini belirtir. Diziye bu hareketlenmeyi sağlayan şeyin özel bir paradoksal unsur olduğunu söyler. Bu paradoksal unsur hem imleyen hem de imlenen dizide dolaşım halinde olan hem sözcük hem şey, hem de dizideki her şeydir. Deleuze bu paradoksal unsurdan söz ederken onun hem kurucu hem kurulan, hem dizi hem anlam hem de başka şey olduğundan bahseder. Ancak bu paradoksal unsuru bütün bir dizi ve diğer şeyler arasındaki bir yeğinlik olarak ele alıp diziye hareket kazandıran paradoksalı fallus olarak nitelenmekte ancak derinlerdeki şizoid durumlardan da bahsetmesinden dolayı Deleuze'ün fallus olarak bilinç dışını işaret ettiği açıktır (Deleuze 2015a: 287-258). Ayrıca Deleuze'ün; Lacan'ın; “ o kendi yerinde de bulunamaz” sözünü de aktardığını ele alırsak bilinç dışının bu unsur olması fazlasıyla kuvvetlidir (Deleuze, 2015a: 56-59). Bilinç dışı yersiz ve yurtsuz bir etki olarak olay içinde dizileri fark eden, ifadeye taşıyan, seçen ya da bütünleştiren bir etki olarak anlamı kovalar. Olayı delip geçen ve sınırsız olayın varlığını bize karmaşık yollarla bildiren de bilinç dışının busınırsız hareketidir.

Deleuze; Lewis Carroll'ın edebiyatta dizisel yöntemi keşfeden ve ilk kuran kişi olduğundan bahseder (Deleuze, 2015a: 61). Carroll ezoterik sözcükler ile uyumsuz bir önerme dizisini de kuran ilk kişidir aynı zamanda. Carroll'ın kullandığı ezoterik sözcükler; bir önermenin hecelerinin sıkıştırılmasıyla elde edilen sözcüklerdir. Bu sıkıştırma önermeye saflaştırılmış anlam ve kendine özel bir isim katmış olur. Bu sayede önerme tek bir anlam kazanır. Örneğin; “*Anlaması zor bir eserdir.*” Önermesinin heceleri üzerinde değişiklikler yaparak “anzobre” diye yeni bir kelime üretebiliriz. Bu kelime “*anlaması zor bir eser*” önermesinin adı olur. Aslında anzobre dediğimizde doğrudan bir esere bakarak bir önerme üretmeyiz, tersine daha önce üretilmiş olan bir önermenin adını söyleriz. Ezoterik sözcükler üretimi itibarıyla kapalı olan sözcüklerdir. Onların anlamlarının bilinmesi ancak belli bir ilgi ya da iktisada dayanmaktadır. Bu yüzden ki ezoterik sözcüklerin kullanımları daha çok özel alanları incelemektedir. Ezoterik sözcükleri elde etmenin ünlüleri ya da ünsüzleri çıkarma gibi başka yolları da vardır.

Ezoterik sözcükler anlamın sıkıştırılması ve önermenin bir dizi de bir isim haline getirilmesini sağlar, üretildikleri sözcüklerin yerine geçmez ya da yerlerine

kullanılmazlar, sadece üretildikleri sözcüğü ya da önermeyi işaret ederler. Önermede işaret edilen anlama paralel olarak, önermeye katılan bir anlam şeklinde diziyi oluştururlar. Ezoterik sözcükler de bir dizinin ismi olduğu ve bir diziyi işaret ettiğinden aynı zamanda bir önermedir. Diziye katılan bir anlamı taşıyıcı, kapalı bir kutu olarak özel diziyi oluştururlar. Hece sıkıştırılmasıyla üretilen ezoterik sözcükler başka dizileri işaret etmezler sadece ismi oldukları dizileri öncelerler ve bu şekilde yeniden dizileşirler. Osmanlı yazı dilinde kullanılan yöntem de ezoterik sözcük kullanımına örnek oluşturur. Bir sözcükte var olan ünlü sesler atılarak sözcüğün sadece ünsüz kökleri yazılır. “Mktp” yazıldığında bu ezoterik sessiz grubunun ne olduğu dizinin işaret ettiği şeye göre mektup ya da mektep olarak açılır. Ezoterik sözcükler aynı zamanda zihni, dizinin üretimine çeker. Üretilmiş bir dizi üzerinden salt yürümeyi engelleyerek dizinin anlık ve yeniden üretimini zihne bırakır.

Ezoterik sözcükler heterojen diziyi dile getirdiği ve bu dizeler üstünde işleve sahip olduğunda zorunlu olarak valiz sözcükleri temellendirmiş olur (Deleuze, 2015a: 66). Valiz sözcükler ezoterik sözcüklerin bir türü olarak bir dizi ve ya dizi grubunu sıkıştırarak birçok anlam kazandıran sözcüklerdir. Bir diziyi karşılayan ezoterik sözcük tam olarak valiz sözcük sayılmaz. Ezoterik sözcük bir dizinin ismi olarak sadece o diziyi işaret eden tek bir anlamı barındıran halde bulunmaktadır. Anzobre sadece bir dizinin ismidir. Valiz sözcük birçok anlamı içinde barındırması gereken sözcüktür. Bir ezoterik sözcük ancak içeriğinin doğrudan işlevi ile örtüşmesi, karşıladığı dizi üzerinde dilsel çoğalmayı, dallanıp budaklanmayı sağladığında valizleşir. Valiz sözcükler ait olduğu diziyi dallandırıp budaklandıran ve çoğaltan sözcüklerdir. Bunu kendinden önce ve sonra gelen başka valiz sözcükler ile birlikte yapar. Bir dizi grubundaki bu bakımdan bir valiz sözcükten fazlası bulunur. Bir ezoterik sözcük bir diziyi veya bağlı dizileri isimlendirdiğinde aynı zamanda bir ayırma işlevi de görmüş olur. Söz konusu dizi diğerlerinden farklı olarak bir isim kazanmıştır. İsimler yapısı gereği bir anlam barındırdığı düşünülürse valiz sözcükler bu bakımdan yoruma imkân tanıyan ve birçok anlamı barındıran lakaplar gibidir. Bir dizi grubunun tüm sözcük ve hecesel gruplarına sirayet ederek anlamlarını genişletir. Valiz sözcükler bu bakımdan içinde daha çok diziyi barındırmış olur. Valiz sözcükler de ezoterik sözcük türleri olarak zihnimizin devreye girdiği sözcüklerdir. Genel

yapımıza göre; Deleuze'ün “*kuzganlı*” (kızgın/dumanlı) örneğinden dumanlı diyebildiğimiz gibi, dumanlı- kızgın ya da sadece kızgın da diyebiliriz (Deleuze, 2015a: 66).

Görüldüğü üzere diziler valiz sözcükler ve ezoterik sözcükler dilin ifade edici ve anlam taşıyıcı boyutunu öne çıkarmaktadır. Dizilerin ve sözcüklerin içyapısı ve kuruluşuna müdahale edilebilmekte, eksiltilebilmekte, çoğaltılabilmekte, anlam derinliği artırılabilir. Dile imkân tanıyan ve dili kendi içinde derinlere ve yükseltilere taşıyan ise bu esnek yapıdır. Dilin bu esnek yapısı olayların dilde ifade bulmasını ve etraflıca serilmesine imkân tanır. Dili olanaklı kılmak olayın bir edimi olarak dile yeni derinlikler katan ve dili esnekleştiren karşılıklı bir etkileşimi ortaya çıkarmaktadır.

Deleuze açısından dil; olayların dilidir ve olaylardan olanak bulur. Dil kendiliğinden gözlemlenen olayları, mevcut nesnenin izlenimini, ideyi canlı bir şekilde kavramamızı sağlayan şeydir. İçindeki sözcükler güç ve derinlikleriyle olayları ifadeye taşır (Deleuze, 2008: 65). Dil kendi düzlem içinde barındırdığı ezoterik, valiz sözcükler gibi kendine has yapısıyla bir dizgeler bütünüdür. Dili sürekli canlı tutan şey diziler ve bu dizilerin sağladığı harekettir. Dil olayları ifadeye taşırken ve olanaklı hale gelirken de diziler şeklinde oluşur. Her dizi bir ifade ve bir dışavurumdur. Bu ifade ve dışa vurumun damıtılması ise bir önermeyi oluşturur.

Valiz sözcükler ve ezoterik sözcükler dilin kendi içinde birimkânı olarak dilin anlam ilişkisi içinde yoruma özgürlük tanıyan unsurlardır. Ayrıca bu sözcükler başka dizi ve sözcüklerden doğarak gösterge halini alırlar. Zaman içinde yasadışı olarak uzlaşarak bir isim gibi dizinin ve anlamın unsurlarını işaret ederler. Bu işaret etme Deleuze'ün belirttiği gibi zamanla uzlaşımı bozarak ana kaynağı tüketip onun yerini alır, dili sosyeteleştirir (Deleuze, 2015a: 201). Bu durum aynı zamanda Pierce'ın göstergeleşmenin kesintisiz olduğunu savını da doğrulamaktadır (Sayın, 2014: 79).

Diziler, valiz sözcükler ve ezoterik sözcükler dilin anlam ile olan ilişkisinde dilin aldığı şekilleri ortaya koymaktadır. Anlam dilde bir takım değişiklikler yaparak dil üzerinde topografik bir değişiklik oluşturmaktadır. Dilin hareketli yapısının buna imkân sunmasıyla anlamın ifşa edilmesi, dilin örgütlenme gücüyle aynı doğrultuda

hareket etmektedir. Anlamın kapsamı dilin her veçhesinde bir etki sahibi iken anlamın ifşasında da her veçhe bir görev üstlenmektedir.

3.3. Önerme ve Boyutları

Tezimizin bu kısmında felsefenin kavram yaratımında kullandığı en temel aracı olan önermenin nasıl fonksiyonel bir başlangıç işareti halini aldığını ve kapsamlı olarak önermenin içeriğini irdeleyerek felsefe açısından önemini Deleuzeyen bir bakışla ortaya koyacağız.

Deleuze açısından felsefe kavram yaratma ve bir düzlem çatma işidir. Felsefede bir düzlem çatmak; felsefenin üzerine kavramlarını yarattığı ve kendisi için bir temel oluşturduğu zemini ifade etmektedir. Felsefe bütün etki ve işlerini çatmış olduğu bu zemin üzerinde yaratmaktadır.

Kavram bir malzeme olarak felsefenin hem ana malzemesini hem de temel taşlarını oluşturur. Felsefe öncelikle bir kavram yaratarak düzlem çatma arzusunu oluşturur. Ancak kavram yaratmak her ne kadar düzlemin tabanı, zemini olsa da bu düzlem çatımının kendisi değildir. Felsefenin hem kavram yaratırken hem de düzlem çatarken ihtiyaç duyduğu bir başka şey muhakkaktır. Felsefe diğer bilimlerden farklı olarak; kaosu belirsizliği, hızı, gürültüleri kendisine kaynak olarak kullanır (Deleuze&Guattarı,2015c). Bu açıdan felsefenin çalışma alanını içkinlik düzlemi oluşturur. Fakat içkinlik düzlemi felsefe doğrudan kaynak sağlayan hazır bir düzlem değildir. Bahsettiğimiz gibi orda her şey bir hız içinde, paradokslar, tanımsızlıklarkaos ve gürültüler şeklinde bulunur. İlk allak bullak oluş burada başlar ve ufukların sinyaller burada baş gösterir. İçkinlik düzleminin tüm kaotik ve hengâmeli şeyleri içinden duyarlılık göstergeleri yakalamaktadır. Göstergelerin götürdüğü olayları açıklamak için arayış; önermeleri kullanır. Önermeler olayı açan, olayın iç yüzeyini dışa çevrilmesini sağlayan ve olayla dünyanın bağımlıyı sağlayan dil unsuru olarak arayışa hizmet ederler (Deleuze, 2017). Önermeler hem kavramın üretiminde hem de kavramlarla birlikte bir düzlemin inşasında felsefenin temel aracını oluşturur (Deleuze&Guattarı, 2015c: 49).İçkinlik düzlemi içindeki hız, kaos ve devinimlerin göstergeler arayışa yakalandıklarında aynı zamanda bir kavramın

uzak seslerini de getirmektedir(Deleuze&Guattarı, 2015c: 49). Kavramın seslerinin uzak oluşu önermelerin henüz damıtılmamış ve geldiği düzlemin tüm sinyallerinin yakalanmamış olmasından kaynaklanmaktadır. Felsefe diğer bilimlerden farklı olarak damıtılan ve işaret eden önermeleri kullanmakta önermeleri açıklamaktadır (Hadot, 2015: 33). Fakat bu işaret etme; diğer bilimlerde olduğu gibi nesneyi işaret etme değil bir kavramı ve aynı zaman da ters yönlü olarak kavramın ardındaki kaosu, olayı işaret etmedir. Düzlemin içinde aynı kaynaktan gelen ya da bir birine yakın olan göstergeler duyarlılığa bir şevk vermektedir. Deleuze bu şevk durumundan tat olarak bahsetmektedir (Deleuze&Guattarı2015c: 80). Tat; felsefi kavramların yaratılmasını düzenleyen uyarılma yetisidir. İçkinliğin hız ve devinimlerinden gelen şeyleri toplayan, örgütleyen bir duyarlılık olarak önermeleri kuran şey bu tattır. Bu tat bir arzu olarak önermeleri kuran onları izleyen, ilişkiler bütünü haline getiren ve kavramı yaratan şeydir.

Önermeler kavram yaratmada ve düzlem inşa etmede birer yapı olarak yer almazlar ancak hem düzlemde hem de inşa da birer taşıyıcı olarak bulunmaktadır. Önermenin yaptığı şey temel olarak hem bir olayı işaret etmek hem de bu olayı ifadeye taşımaktır. İfade edilen ile işaret edilen önerme üzerinde aynı şey ya da bir bütünü oluşturmamaktadır. İşaret etme geldiği düzlemdeki olayları ve bir tarafı gösterme durumu iken ifade etme bir başka boyut olarak anlamı dile taşıma ve bir dizi oluşturma durumudur. Yani önerme işaret ettiği olayı temsil etmeyip açıklamakta onu yüzeye taşımaktadır. Önermenin işaret etmesi ve ifade etmesi aynı zamanda olayın dilde imlenmesini de sağlamaktadır. Görüldüğü gibi önerme; göstermekte, gösterdiği şeyi ifade etmekte ve imlemektedir. Deleuze bu üçlü önerme döngüsünde ifade edilen olarak önermede olup döngüyü kontrol etmesi gereken bir boyut olarak anlamı da döngüye sokarak önermenin dört boyutlu olması gerektiğini ortaya koymaktadır (Deleuze, 2015a: 34). Dördüncü boyut olarak anlam önerme döngüsünü belirleyen olarak varlık göstermektedir. Her bir önerme boyutu aksi halde sonsuz tekrarlanma paradoksu haline dönecektir. Önermenin diğer boyutları ele alındığında tüm döngüde olması gerek dördüncü boyutun varlığı zaten kendisini göstermektedir.

a) İşaret etme - belirtme boyutu: Önermenin oluştuğu temel şey sözcüklerdir. Önermeler yol alırken dil üzerinde yani sözcükler ile ilerlemektedir. Bir olay ya da şey durumunu işaret ederken aynı zamanda da bu şey durumlarına atıfta bulunur. Önerme atıfta bulunurken şey durumu ile ilgili, kapsayıcı, işaret edici, dışa vurucu sözcükleri içermesi gerekmektedir. Genel bir ifade edici olarak, bu, şu, dün, yarın, akşam gibi sözcükler şey durumunu biçimsel olarak işaret ederler (Deleuze, 2015a: 29).

Önermeyi oluşturan sözcükler şey durumunun karşılayıcısı, ifade edicisi ya da işaret edicisi olmalıdır. Bu sözcükler seçilirken bir rastgelelik söz konusu değildir. Önerme de şey durumunu işaret eden sözcükleri seçmek işaret edici sezginin görevidir. İşaret edici sezgi sözcük ve imgeler arasından “bu” ya da “bu değil” şeklinde bir elemeye bulunarak şey durumunu işaret edecek uygun sözcüğü bulup önermeyi kuran sezgidir. Sezginin kurduğu önermenin sözcüklerini doldurmak ise şey durumunun görevidir (Deleuze, 2015a: 29). Önermeyi oluşturan sözcüğün şey durumu ile işaret edici ilişkisi bir doğruluk ilişkisi oluştururken sözcüğün şey durumunu işaret ederken boşluğu ya da şey durumunun sözcüğü dolduramaması yanlış olma durumunu doğurur. Fakat bu yanlışlık ve doğruluk ilişkisi önermeyi etkileyen değil önermenin şey durumu ile ilişkisini ortaya koyan şeydir. Doğruluk şey durumunun sözcükleri tam olarak doldurması ve sözcüğün çağrıştırdığı imgelerin sınırsızlığı iken, yanlış şey; durumunun sözcükleri doldurmaması ya da sözcüğün şey durumu ile çağrıştırdığı imgelerin imkânsızlığı olarak ortaya çıkar (Deleuze, 2015a:31). Önermenin birinci boyutu olan işaret etme önermenin sözcükleri ve şey durumunun ortak imkânı olarak, dilde ve dile dâhil olarak karşımıza çıkar. Dolayısıyla bir işaret edici olarak önerme işaret ettiği şey ile arasında bir ilişkiyi de ortaya koyar. Bu ilişkiden kavranılan şey aynı zamanda önerme ile şeyi ilişkiye sokarak bu ilişkiden doğan anlamdır (Deleuze, 2017: 2010). Bir işaret edici olarak önermeler; olaylar ve dünya arasındaki sferdir.

b) Dışa vurma boyutu: Dışavurum bir arzunun varlığıdır. Arzu boşlukta duran bir şey olmanın aksine bir arayıştan doğan ve bir özneyi ortaya çıkaran şeydir. Önerme varlığını öncelikle bu dışa vuran arzuya borçludur. Arayış; arzuyla önermeyi kurar ve işaretler bir arzu aracı olarak önermede açınırlar. Yani tüm durumları

ortaya koyan şey, arzu ve onun aracı önermeler sayesinde olmaktadır. Önermeler bir yansıtma yöntemi olarak işaret edici sezginin eleğinden geçer. Önermeler gönderim yaparken aynı zamanda kendileri de dışavurumun sonuçlarıdır. İçkinliğin içindeki bağımsız değişkenleri, kaosu, devinimleri önermeler halinde duyarlılıkla buluşturan önermenin bu boyutudur. (Deleuze&Guattarı, 2015c: 136-137). Önermenin ikinci boyutu olarak dışa vurma; işaret etmeyi olanaklı kılan, çıkarımların ve çağrışımların türediği sistematik bir birliği oluşturur (Deleuze, 2015a: 30).

c) İmlleme boyutu: Bir önerme dil üzerinde ancak sonuç ya da öncül olarak ortaya çıkar (Deleuze, 2015a: 32). Önermenin ortaya çıkışından yani önermeyi yaratan şeyin duyarlılık olduğundan bahsetmiştik. Duyarlılık yarattığı önerme üzerinde şey durumu içinde bir şeyi işaret edip, göstermesinin yanında bir tanıtlama amacı da gütmektedir. İşte bu tanıtlama işleminin ilk parçası olarak imleme ortaya çıkar. Bir dışavurumda yani bir önermede bir hedef gösterilmekte yani işaret edilmektedir. Önermenin işaret ettiği bu hedef ya öncül ya da bir sonuç olarak vardır. Şey durumları içinde önermenin öncül ya da sonucu sabitleme işi imlemeyi ortaya çıkarır. Bu sabitleme aynı zamanda şey durumu içindeki olaydır. Arayışın asıl hedefi olan da bu olaydır. İmlleme artık içkinlik düzlemi içinde, devinim halinde olan, hızlı ve kaotik olan şeyi yakalama, sabitleme, tanıtlama işi olarak ortaya çıkmıştır. Fakat burada imleme tek başına bir bütün ya da anlam değil bir olay durumudur. Bir olay durumunu sabitlemiş ve kaostan çekmiştir. İmlleme bu durumda anlamın ya da anlamların olduğu olayı problem haline getirmiştir (Deleuze, 2017: 214). Önerme olay durumunu imlediği anda olayı problem halinde dile taşır. Olayı dile taşımak artık o olay içine sınırsız sayıda önerme yollayabilmek demektir. Başka bir deyiş ile önerme açısından olay bu noktada anlam yumağı halindedir. Her yeni bir önerme bu anlam yumağının içinden yeni imkânlar çıkararak sonsuz bir dizi oluşturma imkânını kazanmıştır. İmlleme önermenin anlamı haline gelmiştir. Önermeye anlam yükleyen şey; bu süreçler sayesinde imleme olmuştur. Önermeler ile anlam arasında bir karşılıklılık söz konusu olur önermeler imledikçe anlama bürünür. Sonsuz önermeler için sonsuz anlamlar imkânı oluşmuş olur. İmlleme aynı zamanda bir kavramlaştırma işlemidir. Önermeyi dolduran şey daha önce bahsettiğimiz gibi bu kavramlaştırmadır. Şey durumlarının olaylaşması yani anlam evreninde sabitlenmesi, önermelerin onun

içine girmesine, kümeler ve diziler yaratmasına, dizileştirip onu işlemesine bir basamak olarak imlemeyi kullanır her imlemede bir yol olarak olayı önermelerle dışarıya açar, içini dışına çevirir.

Deleuze; *Anlamın Mantiğı* isimli eserinde önermenin boyutları olan işaret etme, dışa vurma ve imlemenin bir birlerine önceliği olup olmadığını tartışır. Dışa vurmanın işaret etmeye önceliği olduğunu daha önce ele aldığımız üzere, dışa vurma aynı zamanda kuruluş bakımından imlemeye göre de bir önceliğe sahiptir (Deleuze, 2015a: 32). Dışa vurma arzunun metasıdır. Bu aynı zamanda bir arzu olarak önermeyi kuran şeydir. Bir önermenin kurulması da muhakkak ki arzuyu yani dışavurumu incelemekte olduğu için dışa vurma imlemeden de önce gelmektedir. Fakat imleme bir şey durumundan olay elde etme olduğundan dolayı önermeyi canlı kılan, önermeyi dolduran şeydir. Bir önermede onu kuran arzu düşünüldüğünde aslında arzunun ulaşmak istediği şey bir anlamdır. Arzu belirsiz bir noktada yurtlanıp oradan bir şey elde etmek ister bunu yapmasının tek yolu da önermelerdir. Önermelerin bir ters çevirmeyle soru şeklinde ifade edilmesini sağlayan şey de arzunun araçsallaştırıcılığıdır. Arzunun önermesini yolladığı şey durumları aynı zamanda önermenin imlemesini istediği yerdir. İmleme arzunun önermelerini yüzeye çeken, canlı tutan, devinim kazandıran olarak vardır. Önermeye anlam katan daha önce de belirttiğimiz gibi imlemedir ancak önermenin imlediği şey ile arasında anlamsal bir bağ kurulmuş olsa da bu bağ bir temsil değildir. Önerme temsil etmenin aksine parçalayan, açan, yüzey derinliklerini dolaşandır. Kuruluş olarak bir önermede dışavurum ve işaret etme önce gelse de amaç olarak saklı olan öncül bir imleme vardır. İmleme belirttiğimiz gibi arzunun aracı olarak her zaman arzuyla birleşmiş olarak bulunmaktadır. Deleuze de bu durum için: “Her zaman önermenin doğuşunda, örtük olarak ve sonuç ya da öncül olarak imleme vardır” diyerek açıklamaktadır (Deleuze, 2015a: 32).

d) Önermenin Dördüncü boyutu olarak anlam: Bir önermede genel kabul görmüş olarak üç boyut söz konusudur. Bu boyutlar; işaret etme, dışa vurma ve imlemedir. Daha önce de açıkladığımız gibi boyutlar önermeyi kuran ya da önermeyi bütünleyen boyutlardır. Deleuze bir önermede uzlaşmış bu üç boyutun dışında önermeyi saran bir *aliquid* olarak önermede olması gereken bir boyutun

peşine düşer. Önermeler genellikle bu üç boyutu içinde bir sfer gibi durmaktadır. Bir önerme her üç boyutu arasında hareket halindedir. Deleuze açısından önermede eksik olan şey bir önermenin bu döngüsünü tamamen kapsayacak olan şeydir. Önermeyi kendi sferinde dolaşırken sferin her bir kesitinde hareketin boyut olarak değişmesi yerine bir boyutla tüm bu sferi dolanacak olan şeyin dördüncü bir boyut olarak anlam olduğunu iddia eder (Deleuze, 2015a: 34). Anlam önermenin tüm boyutlarıyla ilişkili olmasının yanında aynı zamanda önermede ifade edilendir. Bir önerme kurulduğunda içten içe kurulan bir diğer unsur aynı zamanda anlamdır. Bu içten içe oluş önermenin mantıksal kurulumu içinde değer olarak; doğru-yanlış ya da saçma oluşundan etkilenmeyendir. Anlam dilde temellenerek asıl kaynağını şey durumundan doğan olaydan almaktadır. Bir önerme; şey durumu içine işaret ettiğinde, orada bir imleme yaptığında anlam yüklenir. Anlam bu bakımdan çok boyutlu olarak önermede yerleşiktir. Hem şey durumundan önermeye yayılan hem de şey durumuna işaret ederken önerme bir anlam barındırmaktadır. Önermenin ifade ettiği şeyin daha önce olay olduğunu belirtmiştik anlam da önermenin ifade ettiği olay ile birlikte önermede bulunur ve önermenin sferini dolandır. Anlam Deleuze açısından Russell'de olduğu gibi önermenin doğruluk değerinden etkilenmez. Önerme yanlış olsa da yine bir anlam barındırmaktadır. Önermeye atfedilen olarak anlam indirgenemez ve önerme üzerinde karmaşık olarak bulunur. (Deleuze, 2015a: 37).

Deleuze her ne kadar net olarak ifade etmese de bir önermede anlam; yarı ontolojik ve açıklanamaz durumdadır. Önerme çemberi üzerindeki hareket halinde olan anlam görünüş olarak dile ait ya da kısmen dile ait olsa da kurulum ve oluş açısından dilin üstündedir.

3.4.Fiilin Anlama Katkısı

Dili olanaklı hale getiren şeyin olay olduğundan bahsetmiştik. Dili olanaklı hale getirmek, onu kaostan ve gürültülerden ayırıp önermeler halinde örgütleyerek ifadeye hazır hale getirmektir (Deleuze, 2015a: 203). Sesler cisimlerden koparak kendilerine özgü bir sistemi oluştururlar, bu sistem seslerin üzerinde yayıldığı, çeşitli ilişkilere girdiği, bütünleştiği dil sistemidir. Sesler bu sistem üzerinde örgütlü bir dizi

halinde bulunurlar. Bir olay durumu ile kurulan bağı taşıyıcısı olarak önerme halini alırlar. Örgütlenmiş bir dizi olarak önermeler; işaret etme, dışa vurma, imleme boyutlarıyla oluşurlar. Bu boyutları oluşturan olay durumu ise dışa vurma boyutu üzerinde taşınır. Olayı bir önermeye taşıyan onunla bütünleşen, onu dallandırıp budaklandıran şey ise fiildir. Fiil önermede olay ifadesi olarak bulunmaktadır. Olayın önermede ifşası, açılımı, yayılımıdır. Dil yüzeyinde bir sfer halinde bulunan önermeler şey durumlarından açıkladıkları, damıttıkları olay ile birlikte varlık gösterirler, bir önermenin varlığı olay durumu olmadan ortaya çıkmamaktadır. Olay bir imkânlar bütünü iken fiil bu imkânların hareket kazanarak göstergeye taşındığı tarzıdır. Önermenin yüzeyde bulunan sferine can veren onu yüzey boyunca kaydıran ve olaylar ile bağı belirleyen fiil, dile ait olarak vardır hatta dilin aynı zamanda bir içyapısıdır. Dilin olanaklı olduğu andan itibaren hareketliliğini sağlayan, onu önermeler üzerinde ve önermeleri de dil üzerinde karşılıklı olarak dolandıran fiil; çeşitli iç şekillerle ilişkiye girerek dilin iç zamanını da belirlemektedir. İmlenmeyi işaret etmeyle, semantemi fonemle ilişkilendirerek diziyi kuran şey fiildir(Deleuze, 2015a: 204).

Deleuze fiilin bir içyapı olarak iki boyutu olduğunu söyler. Fiilin şimdisi diyebileceğimiz ilk boyut; fiilin hareketli bir sıralılık zamanına bağlı olarak şey durumuyla ilişkisinden ortaya koyduğu durumdur. Daha açıklayıcı bir ifade ile fiilin şimdi dediğimiz şey aslında fiilin çekim dediğimiz çeşitli eklemlemeleri kazanması başka bir şey ile derinlemesine bağ kurmasıdır. Fiilin şimdisi önermedeki parçalanmış olayı ifade eder. İfade aracı olarak dil, şimdiki zamanlı olan fiil ile parçalar düzeyinde olayı aydınlatmaya, açıklamaya çalışır. Olay iç içe geçmiş bir katmanlar bütünü olarak var olduğundan fiil sadece olayın en dış katmanını ya da sadece bir noktasına yönelmektedir. Fiil olay üzerinde tek bir hareket bakımından işaret edileni ifadeleştirir. Dilin imkânları ile olayı birleştirerek dilin iç tepkimesini oluşturur (Deleuze,2015a: 204).

Önerme kendi iç çemberinde olduğu gibi olayın etrafını dolandır. Bu dolanma esnasında olaydan kopardıklarını ifşa ederek dizileri oluşturur. Ancak daha önce de bahsettiğimiz gibi fiil olay üzerinde döndükçe olayı törpülemekte küçük kırıntılar

halinde açılımlar yapmakta olayın bütün bir ifadesini yapamadığı gibi aynı zamanda olayın bütünlüğünü manipüle etmektedir. Fiilin şimdisi bir inşa edici olarak olayın bütün bir anlamını inşa etmemekte, tersine bir bütünü sonsuz parçalara ayırarak çoğulcu olduğunu ortaya koymaktadır. Olayın bütün bir anlamını ifade etmek yerine onu parçalarla dile taşıyıp sonsuz parçaların imkânıyla olayı işaret etmektedir.

Fiilin şimdisi önermenin zamanı olarak vardır. O çekimlenmiş ve artık tüm imkânına kavuşmuş bir haldedir. Bu yüzden bir derinlik ya da bir yükseklik belirtmez, yakaladığı hareketi bir zamana sabitlemiş ve artık o hareketi sonlandırmış olur. Bu bakımdan fiilin şimdisi olayların değil dilin bir zamanı olarak tarihselleşmiştir. Aynı şekilde tekrar bir oluş ve tekrar bir ifade ediş artık mümkün değildir. Deleuze, fiilin bu noktada olayı ifade ettiğini vurgularken fiilin dilin iç zamansallığını kuşattığını belirtir (Deleuze, 2015a: 206). Önerme dizileri, sayı bakımından sonsuz olsa da ifade edildiğinde artık tarihselleşmiş ve tüm imkânını ortaya koymuş olur. “Çiçek açtı.” Önermesini ele aldığımızda burada olay olan açmak değil çiçekli olma durumudur. Çiçeklilik bir hareket olarak açma imkânını kavuşandır aynı zamanda. Bu durumu önermeye taşıdığımızda ve fiilin şimdisi ile önermeleştirdiğimizde açtı deriz. Çiçek artık açma imkânına kavuşmuştur. Fakat çiçeğin açması aynı zamanda bütün bir olay değildir. Sadece önermeyi olay etrafında bir kez döndürdüğümüzde açmış olmasını yakalamış ve artık onu bir tarihsellik ile ifade etmiş sayılırız. Önermeyi çiçeklilik olayının etrafında bir kez daha döndürürsek onun rengini, özelliğini ve daha başka şey durumlarını ifadeye taşırız. Fakat her dolanmada ifadeye taşıdığımız şey çiçek değil ona ait tekil imkânlardır. Görüldüğü gibi fiilin şimdisi olay etrafında döndükçe olayı daraltan ama asla bütünü ifade etmeyen bir durum sergilemektedir. Fiilin şimdisi olayın sürekli yenilenen ve kendi zamanımdan haber vermek yerine sadece yüzey durumları ve olay parçalarını bize verir ama asla olayın saf halini ve olayın zamanını bize sunmaz, fiilin şimdisi zaman bakımında khronostur. Fiil cisimsiz ve nüfuz edilmez olan olayı ifadede bir bedenleştirmeye tabi tutmaktadır (Çalıcı,2020: 54).

Bize olaydan ve olayın zamanından bahseden şey fiilin ikinci boyutu olan mastardır. Master doğrudan fiilin anlam ve olayla ilişkisinden haber verir (Deleuze, 2015a: 206). Önerme fiilin bu iki boyutunca hareket halindedir. Hem olay ve anlam hem de bir işaret durumu olarak fiilin şimdisi arasında varlık gösterir. Master aynı zamanda dilin içsel yapısıyla olayın dışsallığını temasa sokar (Deleuze, 2015a: 206). Olayın önermede nitelenmesini sağlayan ve onu değişim düzlemine taşıyan master geçmişin ve geleceğin üstünde bir aion olarak vardır (Sauvagnargues, 2010:127). Saf master aion durumundadır ve aynı zamanda sonsuz oluşlardır (Deleuze&Parnet,2016b: 92). Bu bakımdan master geçmiş ve gelecek zamanın üstünde sürekli olarak saf olayı böler ve olaya hareket verir. Olayda bulunan saf anlamı bu sürekli bölme sayesinde dile taşıyarak olayın her oluşunda da bunu tekrarlayarak olayı ifadeleştirmiş olur. Master çekimsiz, isimsiz ve zamansız olarak tek bir anlamı olaydan alır. Bütünsel ve karmaşık olan bu anlam aynı zamanda dil, aynı zamanda özgürlüğü bakımından şiiirdir (Deleuze, 2015a: 207). Olayın tüm iç gerilimi ve derinliği ifşa edilmiş olarak master tarafından dile taşınır. Olayı çekimli fiilin yaptığı gibi sayısız diziler bütünü olarak değil tek bir dizi, yalın bir ifade olarak dilselleştirir.

Olayın dildeki zamanı; aiondur, aion dil yüzeyini dolanan, aynı zamanda fiilin şimdisine de imkân sunan, dil içinde dili olanaklı kılan ve olayın tüm imkânlarını işaret ederek anlam içinde anlamları da oluşturur. Aion her zaman sonsuz bir bölme sonsuz bir taşıma olarak şimdinin ve geçmişin üstünde olduğu için bütün dil yüzeyini de kapsayarak dili zamansal sonsuzluğa taşır, ona hareket kazandırır. Aion ölümsüz ve sonsuz bölünebilen bir zamanı incelemektedir. Fiilin şimdisinin olaya ait olanları tarihselleştirerek ölümlüleştirmesinin aksine saf master olarak aion olayı sonsuzlaştırır ve ölümden uzaklaştırır. Çekimlenmemiş ve kişisiz bir olay sonsuz imkânı barındıran bir olaydır. Fiilin şimdisi bu olayı sürekli olarak etrafında dönerek parçalayıp katmanlarını aşındırırken olayı tüketmektedir. Aksine master ise olayı koruyarak bir bütün haline getirmekte ve saflaştırmaktadır (Deleuze, 2015a: 206).

Aion ve masterın olayı idealaştırdığı, yükselttiği, dilden ve ifadeden koparıyormuş gibi görüldüğü düşünülebilir ancak aksine olayı yalınlayarak, özünü

ortaya çıkararak, tüm gerilimini çözen ve gerçek bir bütün olarak anlamı olaydan çıkararak mastardır. Mastar ve çekimlenmiş fiil ile zaman açısından farklılık göstererek olayı khronostan korur. Mastar olayın kuşatıcı imkânlarını sürekli canlı tutar ve oluşu ifade eder (Çalıcı,2020:51).

Fiil de mastar da dilin içyapısından birer bütündürler. Önermelere hareket kazandırırken tarzlarını belirleyen şey bu iki ayrı boyuttur. Önermelerin tarz kazanması olayı dili ve anlamı çeşitlendirmekte hepsine ayrı ayrı hareket katmaktadır. Fiilin boyutu ve zamanı ne olursa olsun bu hareketin başlatıcısı mastardır. Dil bir sistem olarak tüm bükümlenmelerini, paradokslarını, canlılığını mastar ve fiil ile bulmaktadır. Mastar önermenin henüz çekimsiz halinde bize fiili veren ve isimleri taşıyan bir yapı olarak önermenin zamanlaşmasının kapısını açar (Derrida, 2014: 38).

Deleuze bize olay ve fiil ilişkisinde özetle şunları söyler: Olayı ifadeye taşıyan ve önermede olayın kapsamını belirleyen çekimli fiillerdir. Çekimli fiil olayın ifadeye hareketli yanını karşılamaktadır. Çekimli fiil olayın kavuştuğu imkân hareketlilik olarak ifade karşılar ve olay içeriğinin khronoscu sıralamasını bize sunar. Olayın hareketinin ifadeyle birleştirilmesi, imkânlarının ortaya serilmesi ancak çekimli fiil sayesinde olur. Bunun dışında çekimlenmemiş fiil yani mastar ise olayın bütün imkânlarının açıklanmadığı, imkânların parçalanmadığı, ölümlü zaman olan khronosun olaya müdahale edemediği durumu karşılar. Mastar fiil, olay- anlam bütünlüğünü sağlayarak ayrıca khronosa karşı aion safında olayı ölümden korur. Olayı korumak aslında anlamı açıklamaktır. Deleuze anlamın bir öz olmadığını ve kavramsal ifade edilebilir olmadığını işaret etmektedir. Anlamın olay ile birlikteliği ele alındığında anlamı ifade edecek olan şey bir isim değil sadece fiil olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.5. Paradoks ve Anlamla Gelişisi

Paradoksların bilimsel değerini kabul etmekle birlikte aynı zamanda onları eğlenceli söylem bütünü ve anlamsız, kaos olarak düşünürüz. Paradokslara karşı yaygın olan bu önyargı aslında onun ne olduğunu bilmemekten kaynaklanmaktadır.

Bu tanışmazlık doğal olarak bir kaçış yaratmaktadır. Derinlemesine bakıldığında paradoksun hem pozitif bilimlerin alanında önemli bir yer işgal ettiğini hem de felsefenin konusu olup felsefenin temel ilerleyiş araçlarından birisi olduğunu görürüz.

Paradokslar kuruluş itibariyle dile ait ve dilde ifade edilirler, felsefeyi cezbeden yanı ise paradoksun barındırdığı derinlik boyutudur. Felsefenin ötesine baktığımızda filozofların paradokslar ile özdeşleştikleri ve paradokslar ile felsefelerini ortaya koyduğunu görürüz. Zenon'un uzay paradoksu, Aristoteles'in çember paradoksu, Russell'in küme paradoksu, Frege'nin sonsuz çoğalma paradoksu gibi bilinen bazı paradokslar felsefenin alanı içinde hep canlı duran paradokslardandır (Horsten: 2015).

Gilles Deleuze *Anlamın Mantiğesi*nde anlamın yapısının paradoksal oluşunu ortaya koyarak anlamı paradokslar üzerinden açıklamaya girişmektedir. Deleuze göre Paradoks anlamın yapısıyla alakalı olarak hem anlamın yüzeyini hem de anlamın derinliklerini möbius şeridi gibi düşüncenin bütün sınırlarına uğratması ve düşüncüyü zorlaması açısından önem arz etmektedir (Deleuze, 2015a:94).Paradoksların düşüncüyü zorlaması, düşüncenin ve düşüncenin dışındakileri bir ilişkiye sokması paradoksun ayrıca felsefenin tutkusu olmasına sebep olur (Deleuze, 2017: 301).

Deleuze; işlevi açısından paradoksları imleme ve anlam paradoksları olmak üzere iki gruba ayır. İmleme paradokslarında anlamı oluşturanın imleme olmadığını, imleme olmasa da anlamın var olduğunu belirtir ve anlamın ifşası için anlam paradoksları üzerine yönelir. Paradokslar önerme üzerinde iki yöne birden hareket ederler. Bu hareketlilik anlamın yüzeye yayılmasını ve önermenin bir şekilde anlamla eşitlik-özdeşlik kurmasını engeller. Paradokslar önerme yüzeyini kat ederek anlamı mastar hale getirir. Paradoksun bu hareket tarzı daima tek yönü işaret eden, dinginliği takip eden sağduyu ile karşıt olmasına sebep olur (Deleuze, 2015a: 95). Sağduyu daima bir yönü önceler, kaostan kaçınarak dingin ve yüzeysel anlama yönelir. Sağduyunun gelecek üzerine hareketi de geçmişten geleceğe doğru bir hareket halidir. O ancak zaman üzerinde tek yönde ve tek çizgide tek bir şeyin

peşinden gider ve sonuç beklemektedir, en çok farktan en az farka doğru sürekli bir akışı ele alır ama asla en az farktan en çok farka bir hareketi göstermez. Sağduyunun önermeler üzerinde istediği şey bir öngörü elde etmektir. Yığınlarda saklı tekillikleri çıkarmak ve bir tekilliği öngörüye dönüştürmek, bunu sonuç olarak sabitlemek sağduyunun işidir. Sağduyu aksine paradokslar her iki yönde hareket ederek hem derinliği hem de yüzeyi dolaşmaktadır. Paradoks sınırları zorlar. Önerme yüzeyini gerer. Yetileri sınıra taşır ve belleği; unutulmuşun, düşünceyi; düşünömlenemeyin, duyumsallığı; duyumsanamazın sınırına getirir. Paradoksların bu şekilde yüzleştirmeler yapması, sağduyunun paylaştıran, ortak kullanıma sunan, sakinleştiren ve formüleştiren yapısının aksine kaosu oluşturması genel bir tarzını yansıtır. (Deleuze 2017: 301). Sağduyu geçmişten geleceğe doğru uzanan bir belirlenimle kaostan ve yüzey sınırlarından kaçır, önerme üzerinde en çok farklının parçalanarak tekil bir fark elde edilmesi için ilerler ve bu şekilde anlam yığını bölüp parçalayarak tek bir anlam elde etmeyi önceler. Anlamın kalan ufuklarının yitirilmesine sebep olur. Deleuze açısından sağduyu; önerme üzerinde daha çok imleme boyutunu kendine yurt edinir ve çekimli fiilleri işaret eder. Deleuze anlamın önerme üzerinde iki yönlü ve sonuç etki olarak bulunduğunu söyler. Paradokslar önermenin her yönünde hareket eder, bize anlamı göstermek yerine anlamı master halinde sunarak anlamın ufuklarına düşünceyi davet eder (Deleuze, 2015a: 96).

Bir önermede anlam, yüzey ve ters yön ile birlikte möbius şeridi gibi uzar. Ters yön bir derinlik olarak önermenin alt sınır yüzeyini oluşturur. Her iki yönün yerinden edilerek möbius gibi açılması, olayın derinliklerinin de ortaya çıkarılmasını sağlar. Deleuze göre anlamın önermeden bağımsız olması ve tarafsız olmasından dolayı biz möbius şeridi gibi önermeyi açsak da nihai anlama ulaşmış sayılmayız ancak anlam hakkında bir çıkarımda bulunabiliriz. İşte paradoksların nihai anlama ulaşmadaki en büyük rolü burada ortaya çıkar paradokslar açılmış şerit üzerindeki döngüyü kırır ve nihai anlamı bize sunar (Deleuze, 2015a: 145).

Deleuze önerme üzerinde paradoksu incelerken anlamla ilişkili olarak dört paradoksu ele alır. Anlamın master hale getirilmiş önermeden elde edilmesi ve olay-

önerme-anlam şeridinin kırılarak düşünceye açılarak nihai anlamın elde edilmesi için bu paradokslara değinmekte fayda vardır.

a) Sonsuz Çoğalma Paradoksu: Bu paradoksu açıklamak için önermeleri bir isim olarak düşünmemiz gerekmektedir. Dil barındırdığı her bir ismin anlamıyla bağıntılı bir başka isim barındırmak zorundadır. Bu şekilde dil sonsuz bir döngünün içine girmekte ve bir isim sonsuz şekilde çoğalmaktadır. Önermenin işaret ettiği her isim bir başka önermenin nesnesi şeklinde sürekli önermenin kendi çemberi içinde döner. Deleuze *Anlamın Mantiği* eserinde bu durum için Levis Carroll'ın *Alice Harikalar Diyarında* eserinde geçen şarkı örneğini ele alır. Bir şarkıyı ele aldığımızda kendisi de bir isim olan şarkıya bir isim koyarız, aynı anda şarkı iki isme kavuşmuş olur, şarkının içeriğinden yola çıkarak isminin ismi olan şarkıya üçüncü bir ismi daha ekleyebiliriz bu şekilde şarkının ismi sonsuz şekilde çoğalır. Eserde Şövalye ile Alice karşılaştıklarında Şövalye, Alice'e söyleyeceği şarkının adının "Morina balığının gözleri" olduğunu söyler. Alice; şövalyeye: "Şarkının adı bu mu?" diye sorar. Şövalye: "Hayır şarkının ismi böyle isimlendirilmiş, aslında ismi; Yaşlı mı yaşlı adam" der. Ve bu şekilde şarkının ismi uzayıp gider. Aynı zamanda sonsuz gerileme ve ilerleme paradoksu Frege paradoksu olarak da bilinir. Bir sözcüğün anlamının çıkarılması için, bir gösterme ilişkisi kurularak her seferinde başka sözcüklere ulaşılır. Bir sözcüğün anlamı anlam açıklamasından alınan olarak düşünülür (Altuğ, 2017: 151). Deleuze bu durumu; her seferinde bir başka önermenin nesnesi haline getirilen imleyen, önerme üzerinde anlamın sonsuz imkânını da ortaya çıkarır şeklinde açıklamaktadır. (2015a: 47-49).

b) Yalıtık olarak ortaya çıkma paradoksu: Sonsuz çoğalma paradoksu sonsuz anlam imkânını da ortaya çıkarmaktadır. Bitimsiz olarak devam eden bir önermeden istediğimiz şeyin elde edilmesi için önermenin sabitlemesi gerekmektedir. Anlam önermede fiilde ifade edilen olarak önermede alttan alta olur. Bu alttan alta olmayı bir sabitlemeye tabi tutmak ancak önermenin fiili üzerinden onu zamana sabitleyerek mümkün olmaktadır. Stoa mantığına göre etkilenme ve etkilemeler ancak cisimlilerin başına gelmektedir. Ancak "hava yağıyor mu?" önermesini zaman sabitlediğimde cisimsiz bir durumu zaman yani önermenin şimdisine sabitlemiş olurum. Buradaki paradoks cisimsiz olan havanın bir etkilenme durumuna sokularak onun zamana

sabitlenmesi ve bedenleştirilerek ondan bir anlam elde edilmesidir. Stoa mantığına bağlı olarak cisimsizin etkilenme durumuna sokulup cisim kazanması başka bir değişle cisimsizin anlamının olması bu paradoksu oluşturur (Deleuze, 2015a: 50).

c) Özün üçüncü hali paradoksu: Anlam olumlama ve olumsuzlamaya karşı olduğu gibi etkin ve edilgin de değildir. Bu halde anlamın önermenin hiçbir kipinden etkilenmemesi gerekmektedir. “Tanrı vardır” önermesi ile “Tanrı yoktur” önermesinin aynı anlamı vermesi gerekmektedir. Fakat anlam her ne kadar önermenin kipinden ve olumsuzluk durumundan etkilenmese de bu iki önermenin anlamı aynı olmamaktadır. Önermeyi paradokslaştıran bu durum bir önermede önermenin imlediği öz, işaret ettiği öz ve anlam olarak var olan özün yerine sadece bir önermede tek bir özün diğerlerini baskılamasından kaynaklanmaktadır. Önermede anlam olarak var olan özün diğer özleri yerinden etmesi önermeyi paradoks haline getirmekte ve önermenin kipini yoksamaktadır. Anlam önermenin bütününe bağlı olarak ve önermenin dördüncü boyutu olarak vardır. Önermenin sadece bir boyutu üzerinden ele alınması imleyen ve işaret edilenin yerinden edilmesi, önerme sonsuz çoğalsa bile hep aynı anlamı taşıyacağı için önermenin anlamının hem sonsuz çoğalma hem de yalıtık ortaya çıkma şekillerine de karşıttır (Deleuze, 2015a: 51).

d) Olanaksız nesnelere paradoksu: Deleuze çelişik nesnelere işaret eden önermelerinde bir anlamı olduğunu söyler (Deleuze, 2015a: 53). Önermenin işaret ettiği şeyin yani bir imlenen durumunun olmaması saçmalık olarak vardır ama anlamdan yoksun değildir. Bir önerme kurulduğunda anlam önermeye ontolojik olarak yerleşir önermenin bir işaret ettiği şeyin olmaması anlamı yoksamadığı gibi anlam önermenin ilk vuku bulduğu anda ortaya çıkar. Sadece dilde oluşturulmuş işaret edilenin olmaması, anlamın imkânlarının daralmasına sebep olabilir ama önermenin anlamdan yoksun olmasını sağlamamaktadır. Meinong paradoksu olarak da bilinen bu paradokslar gerçeğin varlığı ile olanaklılığın varlığını ayıran paradokslardır (Deleuze, 2015a: 94).

Deleuze felsefesinde paradokslar doğrudan anlamla ilişkili durumdadır, hatta bir anlam ortaya çıkmışsa doğal olarak bir paradokslar durumundan ortaya çıkmış diyebiliriz. Dilin en yetkin ve en keskin seviyesi olarak paradoks, önermenin ve dilin hatta anlamın iç derinliğini yüzeye çıkarıp derindeki bütün olayı dilin yüzeyine

yeniden serer. Deleuze göre felsefenin önermelerle değil paradokslarla ilerlemesinin sebebi ise paradoksun şeyleri bir möbius şeridi olarak açma ve şeritleri kırma yetkinliğinden kaynaklanmaktadır.

Deleuze açısından anlam kavramı incelendiğinde anlamı üreten ve anlamın sürekli olarak ilişkili olduğu durumları yaratan kavramların göstergeler, olaylar ve dil olduğunu görürüz. Göstergelerin yerinden eden ve yurtsuzlaştıran varlığı anlamdan anlamın içine doğru içsel ve kökensel bir yolculuğu esaslı kılmaktadır. Göstergeleri takip ettiğimizde ulaştığımız nihai nokta bir anlam olarak aynı zamanda olaylardır. Olayların değişik ve kaosu yapıları yolculuğumuzda onunda içine girilmesini gerekli kılmaktadır. Olayların anlamı oluştururken aldıkları çeşitli şekilleri, bükülmeleri, değişimleri saf anlamlar olarak tekillikleri de bulmamızı sağlar. Ancak bütün bu yolculukta hem olay üstünde hem de anlam üstünde bir zamanı da istemeden meydana çıkarırız. Anlamı saklandığı en derinlerden kesitler ve olay yumağı halinde bize getiren ve bizi ona götüren şey zamandır. Fakat bu zaman şeylerin birer ömrü olan khronos zaman değil şeylerin zamanı olan aion zamandır. Bütün bulduğumuz şeyleri ifadeye taşırken kullandığımız tek şey ise olayların derinlikleri ile şimdi arasında kurduğumuz köprü olan dildir. Olayları çeşitli anlam yumakları, paradokslar ya da tekillikler şeklinde ifadeye taşıyan yegâne şey dildir. Anlamı yalın şekle getirip mastar olarak ifadeleşmesine imkân veren dildir. Anlam şey durumlarından ayrılıp, koparılıp getirilen değil dil ile birlikte şey durumlarına atfedilmesi açısından dil ile birliktedir. Dil ve anlamın birlikteliği anlamın her ne kadar bir ontolojik yanı olsa da aynı zamanda üretimin sonucu olduğunu da ortaya çıkarmaktadır.

3.6. Anlam ve Nüfuz Edilemezliği

Gilles Deleuze açısından dilin imkânları ve anlam ile olan bağıntıyı ortaya çıkarabilmek önce felsefeyi baştan çıkaran onu yolundan eden, çoğunlukla onu kendi içinde de eğip büken şey olarak peşimizde peydah olan bir soruya cevap aramak kaçınılmazdır, anlam nedir?

Felsefe tabii olarak yol göstericiliğinin yanında bir birikim amacı gütmeksizin şey durumları içinden açtımladıklarını ifşa etme ve kavram yaratma saikini taşır. Bu

kavram yaratma bir kavramlar dünyasına sahip olma, kavram biriktirme arzusu değildir aksine felsefe kendi kavramlarını da irdeleyen bozan, değiştiren, sonlandıran bir yapıdadır. Çağdaş felsefenin yaptığı şey de öncelikle budur. Ağaç biçimli düşünmeden rizom durumuna geçerek hem kendini yenilemiş hem de kavramları uykusundan etmiştir. Ağaç biçimli düşüncenin yapmış olduğu şey kavramlara birer kök ya da dal görevi yüklemektir. Oysa felsefenin yaptığı şey anlama yürümek onu ifşa etmektir. Bu düşünce şeklinde bir kavramdan ancak kavramlar doğurtma yoluna gidilebilir durumdadır. Bu durum sadece bir olayın içine gitmek yakalanan bir zamandan hareketle onun temaslarını ortaya çıkarmak şeklindedir. Dolayısı ile ilk kavramlaşan şey ile en son kavramlaşacak şey ya da şeyler arasında tabii bir genetik bağ durumunu ortaya çıkarmaktadır. Oysa evren bir olay ve onun temaslarından geniş olduğu gibi birden çok zamanın ve bağımsız durumların çokluğudur. Rizom biçimli düşünme de felsefeye istediği yerden başlama ve bağımsız olay ve şey durumlarının içine girebilme, farklı zaman boyutlarına değebilme yetisini katmaktadır. Deleuze rizom durumundan hareket alan felsefe için; “bir tür kavram sentesayzıdır” ifadesini kullanır (Deleuze, 2000: 31). Felsefe bir sentesayzır olarak bir çizgiyi değil olay birlikteliklerinin doldurduğu çoğulcu daireler içinde, özgürce hareket ederek yakaladığı anlam izlerini takip eder ve anlamları kavramlaştırır. Kavramlaşan anlamlar bir birleriyle temaslı ya da bağımsız olarak evren içindekileri birer rizoma dönüştürür. Felsefe kavramlarla yakaladığı ve içinde yer aldığı evrende episteme alanını genişletmektir. Bu görünüşte salt bir imleme gibi görünse de aslında kavramlaştırma olayın imlenmesi, anlamın yerinin işaret edilmesidir. Anlama ulaşmak felsefenin bir tutkusu olarak aynı zamanda ona canlılık katan ve onu sürekli kendine çeken, arzuyu besleyen göstergelere duyarlılık ve çıkarılığın yolculuğuyla mümkündür.

Yunus Cengiz *felsefeyi Baştan çıkarma ya da Kavram Pedagojisi* başlıklı çalışmasında “Kavram pedagojisinde kavramlar üretilirken sonsuzda yol alırcasına tekrardan fark, farktan tekrar çıkarılmaktadır” diyerek anlamın izini sürmede bir metodolojiye işaret etmektedir (Cengiz, 2018: 99). Anlam; şeylerin somut varlığından bağımsız olarak, her bir şeyin ufkunda hareketli bir düzlemde bulunmaktadır. Bu düzlem fark ile kendini olaylardan doğurmuş olan anlamın diğer

ufuklarda bulunan şeylerle bir çekim ilişkisi içinde olduğu sınırsız sayıda ve homojen yapıda plakaların düzlemidir. Bu düzlem aynı zamanda şeylerin ve olayların ufku olarak sabitlemeye tabi tuttuğumuz anlam ve anlamlardan oluşmuş bir ufuktur. Deleuze Felsefesi bir fark felsefesi olarak bu farkın peşine düşmektedir. Her bir oluşu tekrar oluştan kopararak fark yapan şeyin Deleuze açısından peşine düştüğümüzde ise onun anlam olduğunu görürüz (Deleuze, 2015a).

Atom çekirdeğinin sahip olduğu çekim özelliği gibi şeyler ve olayların ufku da müteşekkil oldukları içeriğin bir çekim alanını oluşturmaktadır. Bu alanda şeylerin etrafında kendisine yakın, kendisiyle bağlantılı, kendisinden farklı yapıda “nüfuz edilmez ve yalıtık bir parlaklıkla donanmış” ontolojik şeyler bulunur (Deleuze, 2015a: 37). Bu ontolojik şeyler ufukta bağımsız olarak çeşitli girdaplarla şeylerin ufkunda yer almasına rağmen içine girilmez şekilde düşüncenin imgesine, dile taşınırken bir aracı olarak şeylerin üzerine yerleşir. Bu yerleşme edilgin bir şekilde meydana gelir. Bu edilginlik ufuklardan sökülüp alınan çeşitli karmaşık işlemler neticesinde işaret etmeyle şeylere indirilmesinin edilginliğidir. Cengiz’in dediği tekrardan fark çıkarma durumu daaşkın ve içkin yüzeylerde bağımsız olarak dolaşan bizim anlam dediğimiz şeylerin varlığa ve imge durumuna bağlanması işidir. Anlam bir nesnenin ya da şeyin anlamı değil şey ya da nesneye farkı katan olarak karşımıza çıkar. Bu bakımdan anlam bütün yüzeylerin hem içinde hem de dışında özgür olarak dolaşmaktadır.

Düşüncenin istediği şey haberdar olduğu anlamları bir sabitlemeye tabi tutmak ve nesne ile birleştirmektir. John Lock’a göre, düşünce anlamlardangösterge ileolan ilişkilerisayesinde haberdarolmuş ve ideler oluşturmuştur (aktaran: Rızvanoğlu, 2013: 23). Göstergelerin düşüncenin gölgesine getirdiklerini imge, varlık ve semiyotik şeylere giydirme işi zihnin anlam-şey birlikteliği arzusunun ürünü olarak karşımıza çıkar. Zihnin bu çabaya girmesine sebep olan ise Deleuze göre nesnenin ve anlamın kendi sınırını aşan özlerden kaynaklanmaktadır (Deleuze, 2016: 40). Zihin ile bu mantık üstü özler arasında meydana çıkan gerginlik zihni arayışa itmektedir. Bu aşkın ve giriftli özlerin etkisini aşmak ise ancak bir sabitleme ile mümkün olmaktadır. Bunun yanında zihin yaptığı sabitlemede iki işlevi birden görür.

Bir anlamı her hangi bir şeye sabitleme yaptığında aynı zamanda ona bir de isim koyar (Sayın, 2014: 33). Olaylar halkası ve oradan doğan şey ne şekilde olur ise olsun bir isimle bir sabitlemeye tabi tutulur ve kavramları oluşturur aynı zamanda kavram sadece birbirim diyebileceğimiz anlamın değil eklemli anlamlar bütünü ya da anlamın doğduğu olayın sabitlendiği isim başka bir ifadeyle “hayvandır” (Deleuze,2000: 31). Varlıklara verilen isim de böyledir. Varlıklara verilen isim sadece o varlığın anlamıyla o varlığı buluşturan şeydir. Buradan hareketle bir ismi ya da kavramı söylediğimizde bir anlamı söylemiş sayılmayız. Bu noktada düşüncenin dışında olarak anlam bu isimlerle ancak kendi ontolojik isteği ile ilişki haline girer. Anlamın bu sabitlemede farkı yakalanmış olmalı ki sabitlemeye tabi tutulduğu şeyde kalıcılığı yakalanmış olabilsin. Fakat dikkat edilmesi gereken husus anlamın bu sabitlemede bir ide, işaret, temsil olmadığıdır.

Anlamın tüm ulaşılmazlığına rağmen bildiğimiz ve yakaladığımız anlamlar sürekli bir tekrar ve yenilenmeyle genelleşme ve fark ufkunda kalmayı başarmaktadır. Sayın’ın göstergeler için söylediği gibi anlamlar bize tarih içinde atalarımızdan miras kalmış sabit yığınlar değillerdir (Sayın, 2014: 53). Atalarımızın anlayışında olanlarla bizim düşüncemizin yakaladıkları şeyler isim olarak aynı olsa da anlam olarak asla aynı değillerdir. Anlamın aynı olması onun içine girilebilir ve tam anlamıyla ifşa edilebilir olmasını gerekli kılmaktadır. Anlamın zaten yapısının ontolojik olduğunu daha önce belirttiğimiz üzere anlamı doğuran olaylar da ontolojik olarak asla aynı ve kendini aynı şekilde ortaya koyan olaylar değillerdir. Anlam farktan doğan ve sürekli olaylar içinde kendini yenileyen olarak tarihsel değil kaotik olan uzama aittir.

Anlam her ne kadar açıklanmış ya da aydınlatılmış olursa olsun yine de içine girilmez bir halde oluşunu korumaktadır. Bu içine girilmezliği ona; sürekli canlı ve arzuyu cezbeden bir özellik katmaktadır.Şirâ yıldızı neredeyse bütün dinlerde ve mistik yorumlarda kendine yer bulmaktadır. Fakat henüz ulaşıp üzerine ayak basılmamış olması onun mistik duruşunu hâlâ korumasına imkân tanımaktadır. Anlam da felsefe açısından bu Şirâ yıldızıdır. Anlamı göstermek, ifade etmek onu açıklamaktan daha kolaydır. Kaynağının keşfedilmemiş olması ve bütün açılardan

farklı ufuklara imkân sunması ona yaklaşmak isteyenlerin yollarının da farklı olmasına sebep olmuştur. Felsefenin arzusunu cezbe eden her bir parıltısı felsefe içinde anlamın farklı açılardan ortaya konulma çabasını doğurmuştur.

Bir önermenin doğrulanabilir ya da yanlışlanabilirliğinin ele alındığı nokta olarak anlamın oluşumunun zihinde olduğunu iddia eden Aristoteles'den hareketle Locke *İnsanın Anlama Yetisi Üzerine Bir Deneme* isimli eserinde bu iddiasını kuramlaştırmış ve anlamın öncelikle idelerin sonra ise duyumların ideler vasıtasıyla zihinde anlama dönüştüğünü anlamın zihinden vukuu bulduğunu savunmuştur (Locke, 2017). Locke'un bu kuramında ideler doğrudan anlamın kendisi olmadığı gibi duyumlar da anlamın kendisi değildir. İdeler ancak zihin içinde duyumları açan bir anahtar olarak durmaktadır. Anlam bu noktada onun bakışına göre sadece imlenen olarak ortaya çıkmaktadır. Fakat Locke anlamın kendisinin ne olduğunu ortaya koymamaktadır. Anlamın ayrıca zihinde oluşturulması bir bakıma Deleuze'ün iddia ettiği "anlamın tarafsız oluşu" durumuna da aykırı durmaktadır (Deleuze, 2015a: 146). Tek bir boyut olarak duyu verilerini imleyen zihin tek yönlü olarak sadece bir adlandırma işlemi yapmaktadır. Aynı zamanda maddenin ve duyulardan gelen şeylerin hiçbir zaman bütün özellikleri zihnimizde aynı anda açılabilir ve bu şeylerde kendini ele verir değildir. Anlamın salt zihnin ürünü olduğu durumda bir göstergenin ya da bir olayın asıl anlamı ancak sonsuz önermelerin sonucunda ihtimal olarak açılabilir. Aynı zamanda idenin zihinde bulunmaması bir duyudan gelen şeyin doğrudan anlamının olmadığı sonucunu doğurmaktadır. Zihinci kuramın dil açısından uygunluğu daha fazla imkân sunsa da zihindeki ideler ile sözcüklerin işlevi konusunda kısırlık bulundurmaktadır. Bir sözcüğün taşıdığı birden fazla anlamın ideler ile nasıl karşılık bulduğu yeterince açıklanmış olmadığı gibi dilin kısıtlılığında idelerin durumu açıklanmış değildir. Ayrıca zihinsel süreçlerde anlamın keşfi ideler ile sözcükler arasında karşılaşmayı ve her durumda aynı sonuçla ortaya çıkmayı esas almaktadır. Bu durum Hume tarafından şu şekilde eleştirilmektedir:

Bir nesnenin ilk ortaya çıkışından asla hangi sonucu doğuracağını kestiremeyiz, fakat bir nesnenin gücü ya da enerjisi zihin tarafından keşfedilir olsaydı deneyime gerek kalmaz her şeyi düşünme ya da muhakeme yoluyla söyleyebilirdik (Hume, 2017: 62).

Zihinci anlam kuramının son derece kompleks bir şekilde ortaya koyduğu anlam algısı ile anlama bakış son bulmuş değildir. Husserl'e göre bilinç; ele aldığı nesnelere tecrübe olarak biriktirir ve işlevsel anlam haline getirir (Husserl, 2015: İnan 1995). Husserl fenomenolojik indirgemelerle şeylerin karşısında arındırılmış nesnel anlamları araştırmaya koyulur. Şeyler ile anlamların arındırılmış olarak bulunduğu bu noktada anlam birer salt karşılıklar olarak öz halindedir. Bu özler her zaman şeylerin karşısında doğrulanabilir ve onlarla birlikte olarak vukuu bulurlar. Frege'nin de anlamlılığın taşıyıcısının kendi doğruluk değerine göndermede bulunan dilsel ifadeler olduğunu ifade etmesi her iki filozofun da anlamın bir doğruluk değerlendirmesinden doğduğunu ortaya koymaya çalıştığını göstermektedir (Altınörs, 2001: 15: Beykent, 2017). Onlar açısından anlam doğal gerçekliğin önerme üzerindeki etkisidir. Frege'ye göre bir önerme aynı zamanda bir işlev olarak görülmekte ve önermenin argümanla ilişkisi bize bir değer sunmak zorundadır. Dolayısıyla işlevin sahip olduğu değer doğruluk ve yanlışlık olarak belirtilmektedir. Eğer işlevin değeri doğruluk ise bir işlev bir anlama sahip olmuş olur(Weiner, 2005:328).

Anlamın doğruluk değerinde olduğunu iddia eden filozofların anlamı bu şekilde kuramsallaştırmalarının asıl amacı ise metafiziği ve metafizik öğeleri ayırmak ve anlamın sadece dış bir etkiyle oluşturulmasının ortaya konularak sadece doğruluk değeribilinen anlamlarile felsefi çalışmaların sürmesini sağlamaktadır(Dankel, 1988;78).

Anlam kuramlarında dikkat çeken diğer kuram ise Quine'in oluşturduğu *anlamı yoksayan kuram*dır. Quine "Özel ve indirgenemez varlıkların açıklama değerinin anlam olarak dayatılmasını aldatıcı bulur" (Yeşil, 2019: 149). Ona göre anlam olmadan da insan kavrayabilir. Anlam kelimelerin ve şeylerin temsili olmadığı gibi bu şeylerin de bir temsile ihtiyacı yoktur(Philie, 2005). Bu açıdan bakıldığında anlam genel kullanımda olmayan ancak öznenin kendi oluşturup kurduğu yaşantıdan anlık doğan bir şey olarak karşımıza çıkmaktadır. Quine'nin anlam algısı aslında bir bakıma Deleuze'ün anlam algısına yakın durmaktadır. Deleuze'ün; "anlam asla ilke ya da köken değil üründür, keşfedilecek onarılabilecek ya da yeniden kullanılacak bir

şey değil makinelerle üretilecek bir şeydir” ifadesi anlamın kullanımda ve olayların içinden doğacak bir şey olduğunu işaret etmektedir (Deleuze, 2015a: 97). Aksine tecrübeler ile elde edilmiş ve genelleşmiş olan şey anlam değil kullanımın kendisidir. Deleuze’ün Quin’den farkı ise anlamın varlığını kabul etmesi ve anlamı içinde bulunduğumuz dünyada aramasıdır.

Saussurecü anlam algısı da göstergebilimin merkezini oluşturacak şekilde gösteren ve gösterilen arasındaki ilişkiden ortaya çıkarılmaktadır. Göstergeler açısından bakıldığında anlam göstergeye sabitlenmiş olarak toplumsal bir özellik kazanmıştır. Saussure açısından gösterilenin zihinsel bir önemi vardır. Gösterilen nesne olarak değil bir tasarım olarak var olan şeydir (Saussure, 1998: 41). Gösteren ile gösterilen arasındaki ilişkinin olması da tasarım ile işaret etme arasında geçmiş bir birlikteliği toplumsal bir yaşantıyı elzem kılmaktadır. Saussurecü anlam toplumsal ve ilişkisel olarak ortaya çıkmış bir dil olayıdır ve anlam dilin potansiyeli ile gerçekleşenini yani ifadenin birlikteliğinde ortaya çıkmaktadır (Altuğ, 2017: 204).

Anlam kuramlarına baktığımızda anlam açıklamalarının daha çok dilbilimsel açıdan yapıldığını görmekteyiz. Anlamın sadece fonem dizilerinde, işaret ilişkilerinde mantıklı söz dizimsel açıdan ele alınması mantık üstü olan ve sözlü ifade edilmeyen ve gösterilme ilişkisine girmeyen anlamları yoksamaktadır. Deleuze dilbilimsel anlam kuramının bu kısıtlılığını; şizofrenin, budalanın, göçebenin ve minör olanın anlamları ve kaosun, sanatın içindekilere yönelerek aşmaktadır. Deleuze ayrıca kapma ve devlet aygıtlarıyla yol aldıklarını iddia ettiği bu anlam kuramlarını, makineleşme ve ortaklaşmaları açısından ilkel bularak kapsamlı bir arayışa yönelir (Deleuze&Guattari, 1993: 70).

Gilles Deleuze anlam kuramlarına genel bir eleştiri yaparken bu eleştirisini anlamın ne olduğunun ortaya serilmeden nerede olduğunun araştırılmasına yapar. Onun uğraşı anlamın ontolojik varlığına yönelmekte ve anlamın mevcut dünya içinde aranması gerektiği yönündedir (Deleuze, 2015a: 46). Deleuze dilbilimsel anlam kuramlarının aksine “olanaklı işaret etmeleri gerçekleştirmek ve bunları düşünmek için anlamın bir sfer gibi olduğunu ve anlama imgelerden, seslerden gidilmeyip birden bire anlama yerleştiğimizi” iddia etmektedir (Deleuze, 2015a:46). Bu ifadesine

derinlemesine baktığımızda anlamın bir işaret etmeler ya da göstergeler üzerinden ulaşmadığımızı tersine işaret etmeleri ve önermeleri birden bire var olan anlamın oluşturduğunu söylediğini görmekteyiz. Deleuze açısından anlam oluşturucu bir etkiye sahiptir. Fakat yine de anlamın önermelerle açıklanma durumunu inkâretmemektedir. Önerme bir isim olarak bir başka önermenin anlamını imleyen özelliğe bürünmektedir. Bu durum önermeleri çoğaltarak, sonsuzanlam imkânına vermektedir. Yani önermeler çoğaldıkça bir yönünü işaret ettiği olayın bütünsel bir anlamının ifşasını sağlamaktadır. Önermelerin bu şekilde sonsuz çoğalması Frege paradoksu olarak da bilinmektedir. Fakat bu çoğalma durumunda anlam her bir önermeden sağaltılan olarak önermenin temsili olmadığı gibi diğer önermelerden de bağımsız olarak vardır. Anlam ve önermenin çoğalmalı ilişkisi olayın bütünlüğündesaklı kalmış anlamları ortaya çıkarmaktadır. Deleuze'e göre anlam imlemeyle karıştırılmaması gereken olarak, imleyeni-imleyen, imleneni de imlenen yapacak şekilde önermeye atfedilir (Deleuze, 2015a: 70). Deleuze göre anlamın ontik bir oluşturucu olduğu ve kendi parçalarını işaret ederek önermeleri sonsuzlaştırma yoluyla dile de imkân verdiğini iddia etmek yanılı gibi durmamaktadır.

Deleuze önermelerden bahsederken onun temel işlevinin kendi içinde alttan alta olan ve yüzeysel olarak şeylerin başına gelen olaydan da söz etmektedir. Önermeler bu bakımdan olaya yöneliktirler. Olaydan her seferinde bir açıklama yapmak için olayın iç varlığı kadar önermeye ihtiyaç vardır. Önermelerin olay üzerinde her seferinde ortaya serdiği şey karşımıza anlam olarak çıkmaktadır. Bu bakımdan anlam kendi varlığını olaya gizlemiş, olayın içinde barınan bir şey durumundadır. Ancak bir olayın bütün büyüklüğünü tek seferde açımlayacak sırrını bozacak kadar uzunlukta bir önerme ise önermenin kurulduğu dil açısından mümkün değildir. Bu ise Frege'nin bahsettiği sonsuz çoğalmaya sebep olan durum olduğu gibi aynı zamanda Deleuze'ün de anlamın önermeden damıtılan saf olaylar olduğu görüşünü güçlendirmektedir. Ayrıca olayların birbirlerine sebep olan sıralı bütünlükler olmamasını, olaylar içine yerleşmiş olduğumuz sferin de büsbütün biranlam olmayıp bizi diğer anlamlara götüren önerme parçacıkları olduğunu ve olayları yarı ilişkisel bağlama taşıdığını göstermektedir (Deleuze, 2015a: 51).

Deleuze dilin olaylardan doğan olduğunu söylemekle anlam ve önerme arasındaki yazgısal durumu da ortaya çıkarmaktadır. Anlam saf bir olay durumu olarak önermelerle açıklanmaktadır. Önermelerde dilin birer anlam taşıyıcısı olarak aynı zamanda anlamı ifadeye taşımaktadır. Doğal olarak önermeler işaret edici değil anlamı barındırıcı olarak dilin bütününe imkân vermektedir (Deleuze, 2015a: 52). Dil olaylardan süzülerek bir yüzey boyunca serilmektedir. Dilin serildiği bu yüzey problematiğin oluştuğu yüzeydir. Dil olaydan doğan olarak problematik bir yüzeye serilmektedir. Problematic olayın kipi olara kolayın dilde açıklanmasını sağlamaktadır. Dilin problematik bir yüzeyde olması aynı zamanda önermelerin probleme dönük olmasını sağlamaktadır. Olay bilinmez olarak soruların hedefidir ve sorular problematik alanda kurulmuş önermelerle sağlanmaktadır. (Deleuze, 2015a: 74). O halde Deleuze açısından anlam bir kez daha ifade edildiğinde; sıra dışı olan olayın önermelerle deşilmesiyle dile yurtlanan bir şeydir.

Deleuze *Fark ve Tekrarserinde* Aristocu bir bölme ve tasniflemenin aksine bütün bölünmüş olanların üzerinde ifade edici olan şeyi araştırmaktadır. Var olan her şey doğal olarak bir olayın parçasıdır. Zaten en başında evrenin kendisi bir kapsayıcı olarak olaydır. Şeylerin bir olay parçası olarak kendi sferlerini yaratması vebu sferden sızan şeyler de anlam olarak nitelediğimizdir. Anlam bu kezolayaaıt, olaylardan doğmuş olarak bölünemeyen tasnif edilemeyen, farkın ontolojik sonuçları olarak doğmaktadır (Deleuze, 2017: 94).Deleuze'ün anlam hakkındaki “tasnif edilemeyen ve bölünemeyen” ifadesi onu Heidegger'in; “var olan olarak var olmakta olan ve kendi varlığı uğruna var olan olarak sürekli kendini önceleyen kavramları ve şeyleri kendi arzusuna göre kullanan ontolojik varlıktır” ifadesiyle birleştirmektedir (Heidegger,2019: 596).

Deleuze; *Fark ve Tekrar* eserinde“anlamın kendi bütünlüğünü verebildiği gibi kendiniyine kendi prensibi ile dayatabilir olduğunu” söyler(Deleuze, 2017: 183). Bu durum daha önce de belirttiğimiz gibi şizofrenin, delinin ve göçebenin anlamıveonlarüzerinden iletileniniçeriği hakkında bize ışık tutar.Dilin araçları üzerinde atfedilen ve genelleşen şeyin aslında anlam değil kullanımın genelleşmesi olduğunu daha önce belirtmiştik. Anlam kendini daima bir sözcük üzerinde ikamet

ettiren değildir yine de biz her sözcüğün bir anlam ifade ettiğini kabul ederiz. Fakat kullanım içinde çoğunlukla karşımıza çıkan şey sözcüğün anlamından koptuğu bambaşka mecralara taşındığı dil içinde göçebeleştiğidir. Buna rağmen yaygın kanımız anlamları sözcüklere sabitlenmiş olarak düşünmektir. Aslında burada toplumsal olarak zoraki şekilde kullanımı sabitlemiş ve sözcüğü zoraki olarak bir imgeye ve işaret metasına zincirlemiş olmamızdır. Şizofrenin; anlamsız konuştuğunu dediklerinin anlaşılır olmadığını söyleyerek geçiştiririz aksine şizofren sözcükleri olayların en merkezinden hareketle kullanan ve anlamını eğip bükebilen, dışsal bir baskıyla değil, anlamın kendini dayattığı şekliyle ifade etmektedir. Aynı zamanda derin bir hastalık hali ya da korkulu bir rüya içinde konuşanın ifadelerinin anlamsız olduğunu kabul ederiz. Yine kızgının o halinde iken var olan bütün yansımalarını homurdanma olarak niteler geçeriz. Fakat bütün bu durumların üzerine gidildiğinde bir homurdanmanın aslında anlamdan yoksun olmadığı, hastalık ya da rüya içinden doğan konuşmanın ve şizofrenin sayıklamalarının anlamdan yoksun olmadığını sadece genel kullanımdan yoksun ancak özgür ifadeler olduğunu fark ederiz. Rüya ve hastalık etkisiyle doğan ifadelerin hastanın düşünümleme dünyasında doğan bir olayın açılması olduğu ve zihnin hastalık etkisiyle gramerleşme ve benzeri kuralları dayatmadığı, ifadenin anlamı ancak hastanın düşünümlemesinin bilinmesiyle ortaya çıkarılabilir olduğu ortadadır. Bu durumda anlam kendini dayatmış ve bir şekilde dışarı sızmayı başarmış durumdadır. Demek ki anlam olayları ve şeyleri sadece alışılmış olanlar üzerinden aşarak değil değişik varyantlarda dayatarak kendini ortaya çıkarabilir durumdadır. Anlamın özgürlüğü budur kendi dayatmasını istediğine istediği şekliyle yapabilir ancak onun açılması ve algılanması aynı özgürlük içinde değildir. Şizofrenin fark oluşuna sebep olan da bu özgürlüktür.

Bütün anlam dünyasının kaynağını olayların içinden vukuu bulduğu kaos oluşturmaktadır. Kaos sonsuz döngü ve iç dış çevrilmeleriyle farkı canlandırır ve olayları oluşturur. Olaylardan bizi haberdar eden şey ise duyumlardır. Duyumun en temel özelliği her zaman net bir şekilde ayrılmış, sadeleşmiş, devingenliğini kaybetmiş olana yönelmektir. Toplumsalın etkisi duyum üzerinde fazlasıyla etkilidir. Duyumun yakaladıkları daha doğrusu yöneldiği şey toplumsal içinde ihtiyaç duyulan

şeydir. Oysa şizofren açısından duyum farklı bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Doğal duyum diyebileceğimiz şizofrenin duyumu özgürce hareket eder ve özgürce kaostan kopmuş olayları ve anlamları yakalayarak ifadeye taşır. Duyum anlam açısından iki farklı yöne savrulurken anlamın sadece toplumsal pragmatist yönüne dönerek araştırmaya eğiliminde iken doğal duyum özgürlüğü önceler ve kavramsal kişilikleri meydana getirir. Deleuze'ün ortaya koymaya çalıştığı ve peşinden yürüdüğü anlam da şizofrenin üzerinde olduğu anlamdır. Çünkü Deleuze pusulanın daima kuzeyi göstermesini daha önce kuzeye gidilmiş olmasına bağlar ve aynı şekilde kuzeye yürümeyi reddeder. Farkı ortaya çıkaran ve onu dayatılmışın düzleminden koparan da şizofrenin ufkudur (Deleuze&Guattari, 2015c: 44). Olayların sürekli hareketli, eşikler ve oluşlar barındıran yapısından yakalama yapmak ancak duyarlı bir duyumun işi olduğu gibi buradan damıtılanları kavramlaştırmak ve farklarını ortaya koymak yine farka duyarlı duyumun işidir.

Bütün bahsetmelerimizden ortaya çıkan şey anlamın; yakalanan, ele geçirilen ve üretilen şey gibi görünmesine rağmen anlamın yakalanması aslında anlamın buna izin vermesine bağlı olduğudur. Deleuze açısından anlamı ele geçirme çabaları aslında anlamın içkin yapısını ortaya koymadan mümkün olmadığı gibi yapılması gerekeninin anlamı fark edecek bir duyarlılığı geliştirmek ve onun kendini sereceği düzlemi yaratmak gibi durmaktadır. Deleuze'ün ortaya koyduğu şey de anlama özen göstermek onu beklemektir. Anlam şeylerin üzerinde ancak duyarlılığa açılan ve ancak kendi zamanını bekleyen ontolojik bir varlıktır.

3.7. Anlam Üretimi

Anlam kavramı insanlığın merak edip sonuçları diziselleştirmeye başladığı sitem ile aynı yaşta sayılabilecek niteliktedir. Gerek düşünümlemenin, gerekse varlıklar dünyasının ürünü olan her ne var ise yorumun tezgâhına düştüğünde şaşırtıcı ve heyecan verici bir başka dünyanın kapısını bize açmaktadır. Felsefi akış içinde; anlamın yurtsuz ve maceracı yapısı bir kesim tarafından anlamın varlık dışı olarak nitelenmesine ve yoklanmasına sebep olduğu gibi başka bir kesim tarafından da anlamın nesnelere ve şeylerin birer temsili olduğu görüşünü doğurmuştur. Anlam

kavramına kayıtsız kalmayan filozoflardan biri de Gilles Deleuze'dür. Tezimizin bu kısmında Gilles Deleuze'ün anlam hakkında ortaya koyduğu süreçleri ve oradan hareketle anlamın nasıl üretildiğinin izini sürerken aynı zamanda Deleuze'ün ortaya koymaya çalıştığı anlam kuramını da ortaya çıkarmaya çalışacağız. Ayrıca anlam sahip olduğu özgün yapısından açılmayı ve genelleşmeyi nasıl sağlıyor açılmaya çalışacağız.

Anlam cisimsiz bir yüzeyden karmaşık yapılarından kurtularak ortaya çıkma, dışa vurulma arzusunu taşımaktadır. Anlamın bu arzusuna en çabuk karşılık veren vedaş vuruşma imkân sağlayan şey ise dilde kurulan önermelerdir. Önermeler özellikle bir yüklem ile her seferinde anlamın olduğu yüzeyden bir şeyler kopararak onları anlağa, cisimli yüzeylere, varlığa taşıyan araçlar gibidir. Önermeler, duyarlılığı göstergeleriyle cezb etmiş olaylara dönüktür. Her önerme duyarlılığa olayın başka bir yönünü taşıyarak aynı zamanda duyarlılık için olayı işaretlemektedir. Önermelerin işaret ettiği olay katmanları içinden aynı zamanda birer ifade ve durum taşınmasıyla hem olay içinde bir imleme yapmakta hem de ifade ile olayı dışa vurmaktadır. Önermenin olay üzerindeki temel işlevi de işaret etme, imleme ve dışa vurma olarak bu şekilde ortaya çıkmaktadır. Deleuze *Anlamın Mantığı* eserinde önermenin işaret etmesine, dışa vurmasına ve imlemesine sebep olan ya da imkân veren bir başka boyutu fark eder ve bu boyutun peşine düşer. Önermeler olayla olan ilişkilerinde birer ifade edici olarak işlediğinde bu ifade edilenler karşımıza anlam olarak çıkmaktadır. Göstergelerle duyarlılığa uğrayan olaylara karşı önermeler oluşturulmasını sağlayan, aynı zamanda her bir önermeyi de kuran başka bir varlığın işaret etme, imleme, dışa vurma boyutlarının dışında işleyerek bu boyutlara da imkân verdiği açıktır. Deleuze önermenin çemberini oluşturan ve kurucu olarak olay ve önermeler arası ilişkide bulunan şeyin anlam olduğunu tespit eder. Anlam önermelerden ve önermenin üç boyutundan bağımsız ve cisimsiz olarak olay, aynı zamanda da önermede ifade edilen olarak karşımıza çıkar. O halde anlam önermeler ile olayın ilişkisini sağlayan cisimsiz olarak önermenin dördüncü boyutunu oluşturmaktadır (Deleuze, 2015a 38). Şimdi Deleuze'ün anlama; bir nesne, nesne temsili olmadığı gibi olay ve önerme ilişkisinde onu yoksayanların aksine oluşturucu

ve önemede boyut olarak var ve dünyaya ait şey olarak baktığımızı iddia edebilir durumdayız.

Pythagorasçılara evrenin anlamının sayılar olduğunu ve her anlamın bir oran ve sayıların sonucu olduğunu iddia ederlerdi (Cevizci, 2020: 69). Bu anlayış daha sonraki dönemlerde evrenin anlamının temsil ilişkisi, işaretler üzerinde olduğu yargısına dönüşerek felsefeyi meşgul etmiştir. Gilles Deleuze'un *Proust ve Göstergeler* eserinde; "Gösterilen nesnelere ötesinde makul ve ifade edilmişlerin, öznel çağrışım zincirlerinin üzerinde mantık üstü ve mantık dışı özler bulunduğunu" ifade etmesi aynı zamanda bu özlerin göstergeler ile anlamın birlikteliğini sağladığını ifade etmesi, göstergelerin birer parçası olan sayı, im ve işaretlerin anlamın bütünü değil aksine anlamın bu şeylerle zorlayıcı bir öz tarafından birlikte tutulduğunu ortaya koymaktadır (Deleuze, 2016: 40). Görülüyor ki Deleuze açısından da mantık üstü olan şeylerin var olmasına sebep olan şeyde anlamın kendisidir. Dünyada sayılar yoktur, ama sayılan şeyler vardır. Fakat sayılara varlık veren şey sayılanların olması değil sayıların bir anlamının olmasıdır.

Deleuze açısından anlam sayıların ve işaretlerin bir sonucu olmadığı gibi bir temsil de değildir. Aksine anlamı işaret eden tüm göstergeler birer ürün olarak vardır. Gösterge olarak nitelendiğimiz bu ürünlerle anlamı birlikte kılan ise bahsettiğimiz özdür. Deleuze'un anlam hakkındaki yazılarına baktığımızda mantık üstü olarak bir birlikteliği zorlayan özün olay olarak öz oluşu fazlasıyla muhtemeldir. Evrenin bütünü olay olduğu ve bu olay içinde sayısız olayların açılma arzusu taşıdığı dikkate alınırsa kendini göstergelerle ve göstergelerin araçlarıyla birlikte yansıtan şey anlamdır. Anlam duyumu cezp ederek koptuğu olaydan ontik bir etki ile göstergelerle birleşir ve bir üretimin nesnesi haline gelir. Başlarda sadece ontolojik olarak olaylardan yansıyan anlam, düşünümlemenin neticesinde üretimin hem malzemesi hem sonucu haline gelir ve perdeye yansıtılır. Anlamın yansıdığı bu perde hem sınır olan hem de sınırların ötesine geçme saikini taşıyan dildir (Deleuze, 2015a: 25). Anlamın bu denli dile yansımadaki müsebbip aynı zamanda olayın oluş ile oluşun da dille aynı kapsamda oluşu, önermeler dizisi şeklinde örgütlenişidir (Deleuze, 2015a: 25).

Deleuzecü oluş kavramı bir düzenin ve yasanın içinden doğan ve yasanın yön verdiği bir oluş değildir. Deleuze göre evren olarak ve evrenin içinde olarak sınırsız hareketlerin, hızların, durmaların, yavaşlamaların, farkların ve dönüşümlerine geçirgenliği ve ifadesidir. Dönüşüm ve hareket bir farkın olduğu oluş olarak vardır. Fakat bütün bu hareketler aşkın yüzeyle, doğaüstü ve doğa dışı âlemlerde değildir. Aksine mantık üstü ve mantık dışı oluşlar da dâhil olmak üzere tüm oluşlar içkinlik düzleminde ve virtüel olarak bulunur. Bütün bu hareketler düzlemdir çünkü her hareket bir üretici olarak düzlemi işgal eder. Anlam da bu düzlemde bir üretimin sonucu olarak yer alır. Fakat anlamın ürün oluşu beklenen ve planlanan bir ürün değildir. Biz olaya dair konuşur, olaya dair önermeler üretiriz anlam bu süreçte kendiliğinden üretime katılır. Aynı zamanda bu üretim sadece düşüncenin imgelerden ürettiği değil her şeyin tüm ilişkilerinden üretilen şeydir (Deleuze, 2016: 143). Bütün anlamların açılmamasının sebebi ise duyarlılığın ve algının kısıtlılığında kaynaklanmaktadır. Her üretim bir kavramsal bütünlüğü işaret ederek, imleyerek duyarlılığa taşınmaktadır. İnsan oluş ile hayvan oluş farklı birer imlenmenin sonucu olarak farklı olay hanelerine gönderme yapmaktadır ve anlamın üretildiği farklı noktalara göndermede bulunur

O halde anlam Deleuze açısından üretilen olduğu için anlamı geliştirebilir, üretebilir ve kaosa sokabiliriz. Deleuze anlam üretiminde anlamın kapsamını, tüm hareketlerin dil düzeyinde ifade edilen ve atfedilen olarak ele alırken anlamını kendi içinde paradokslar dizgesiyle geliştirilmesi gerektiğini söyler (Deleuze, 2015a: 46). Ayrıca içine girilmez üretilen ve oluşturucu olarak anlamı üretime sokup, farkın yeğinliğinin ortaya serilebileceği dört durumu işaret eder.

Birinci durumda; konuşmaya başlar başlamaz anlamın var olduğu varsayımından hareketle; konuşma dediğimiz önermeler halinde dışavurumlardan doğan anlam her seferinde bir sonraki önermenin nesnesi durumuna getirilmektedir. İfade edilen önerme her seferinde henüz doğmamış bir önermeyi işaret etmekte ve onu oluşa getiren etki halini almaktadır. Bir önermede asla bir anlam ifade edilmez aksine bir başka önerme üzerindeki anlam sadece işaret edilerek önermelerin bir dizge halinde bağlanması ortaya çıkar. Burada anlam bir konuşma bağlamından

sağaltılarak elde edilir. Sınırsız çoğalma potansiyelli önermelerden elde edilen damıtılan olarak anlam bir başka önermeyi işaret eden önermelerin gölgesi olarak ortaya çıkmaktadır. Konuşmanın tabiatı bu şekilde oluşmakta ve anlam konuşmada önerme ve önermeler bütünüünün damıtılmasıyla elde edilen halindedir. Deleuze bu durumu ifade ederken; “asla söylediğim şeyin anlamını söylemem, ama söylediğim önermenin anlamını daima bir başka önermenin nesnesi haline getirerek, önermelerin çoğalmasını sağlarım” diyerek bir önermenin anlamının başka bir önermeyle işaret edilmesiyle sonsuz çoğalma paradoksunu da işaret etmektedir (Deleuze, 2015a: 46). Sonsuz çoğalma birbakıma dilin gücünü ortaya koymaktadır. Sonsuz çoğalmaya imkânveren şey dilin bir önermenin ya da kavramın anlamı için o anlamı işaret edecek ya da ifade edecek başka bir sözcük ya da terim barındırmasıdır yani dil önerme ya da kavrama dair mümkün olan şeyleri adlandırmaktadır (Becket&Deleuze, 2019: 52). Bizi konuşmaya iten şey aslında anlamdır. Anlam ifade edilen önermenin damıtılanı olarak konuşmayı başlatan aliquiddir aynı zamanda. Her bir önermede farklı açıklamalarla kendini çoğaltan sonsuzlaşan her parçadan ayrı ayrı toplanarak tek bir bütünü oluşturan da yine anlamdır. Sadece dil üzerinde değil aynı zamanda sanatsal imge ve göstergeler üzerinde de anlam sonsuzçoğalmayımeydanagetirmektedir. Sanatsal bir imge çağrışımları tetikleyerek anlamın bağlantılı olduğu olaylara göndermeler yapmakta ve her bir imgenin bulunduğu göstergeleri harekete geçirerek tahayyülü meydana getirmektedir. Tahayyül anlamın dilsel ifade olan önermelere sığmayan onlardan taşan bir durum olarak anlamı taşımakta ve yine önermelerde olduğu gibi sınırsız çoğalmaya uğramaktadır (Barfield, 2019: 30). Gerek dilde olsun gerek zihnin diğer yansımalarında anlam kendisini açıklama için dayatandır. Anlam zorlayıcı olarak hem oluşturan hem de oluşturduğu önermede gücünü gösteren paradokslaşmaktadır.

İkinci durumda anlamı önermelerden damıtsak bile bir önermenin anlam olmadığı gibi anlamda bir önerme değildir. Anlamın önermeler üzerinde kendini sonsuz işaret etmelerle çoğaltması dilin imkânları açısından dilin gücünü yansıtmaktayken konuşma açısından bakıldığında sınırsız ya da sonsuz bir konuşma imkânlı değildir. İşte bu noktada anlamın çoğalmasının önüne geçilmesi ve bir noktada önermelerin sonlandırılması gerekmektedir. Bir önermeyi sonlandırmak

anlamı büsbütün ortaya koymanın kesilmesi gibi görünse de önermelerin her bir işaret eden olarak anlamın merkezinden her seferinde uzaklaşarak daha kapsamlı bir anlamı hatta anlamın yer aldığı geniş kaotik olayı işaret etmektedir. Konuşmada ihtiyacımız olan şey ise birbirim anlamın mümkün olduğunca az önermeyle aşikâr edilmesidir. Bir anlamın mümkün olduğunca az önermede ifade edilmiş hali pek de yabancı olmadığımız bir şeyin ortaya çıkmasıdır aynı zamanda. Bu ortaya çıkan şey Deleuze'ün de ifadesiyle şiirdir. En yalın ve en sade şekliyle önermenin işaret ettiği anlam bütünü daha önce de bahsettiğimiz, kekemenin, şizofrenin ve kaosun anlamının bir yansıması olarak şiirdir.

Anlamın kendisini sonsuz çoğaltmasının önüne geçmenin yolu fiildir (Deleuze, 2017: 213). Yani önermenin sonlanması ve tek ve yalın bir şeyi işaret eder hale getirilmesidir. Örneğin soru biçiminde ifade edilen bir önerme bir ve sadeleşmiş yalıtık bir anlamı işaret etmekte onun doğmasını işaret etmektedir. Önermeyi soru şeklinde ifade etmenin ayrıca bir önemi doğrudan kökeni yani olayı işaret etmesi, uzayıp gidecek sınırsız önerme zincirinden kopup doğrudan kökene, olayın kendisine sıçrama yapmasıdır (Heidegger, 2014: 15). Deleuze önermede ifade edilen olarak anlamın önermenin yekününde içten içe olduğunu vurgularken aynı zamanda önermede anlamı olay durumuna atfedilen olarak işaret eder. Anlamın bu atfedilmede olayın merkezinden koparak tüm olaylara göndermede bulunmasının ve önermelerin çoğalmasının ancak fiilin mastar, ortaçağa da soru biçiminde ifadesi ile mümkün olacağını söyler (Deleuze, 2015a: 49). İşte önermenin sonsuz çoğalması ancak önermenin fiillerle sabitlenerek tek bir anlamın ondan damıtılmasıyla mümkündür. İmkânlarından koparılmış anlamın yalıtılmış olarak elde edilmesine imkân veren, anlamın önermede toplanmasını, sıkışmasını sağlayarak uzayan konuşmadan kaçınmaya yarayan şey de görüldüğü gibi fiil olarak karşımıza çıkmaktadır. Şiirleri elde etmek ancak önerme-fiil-anlam bütünüünün tek bir olay içinde tutulması ve anlamın önermenin fiilinde aynı şekilde yinelenmesini sağlayarak mümkündür. Bu durum başka bir deyişle kendi anlamını işaret eden önermenin yakalanması durumudur.

Üçüncü durumda anlam önermelerle gelişse bile önermenin sadece ifade edilenidir ve önermede hep alttan alta olandır. Önermede yapılan hiçbir değişiklikten etkilenmemektedir. Bir önermeyi meydana getiren şey de tabii olarak anlamdır. Önermede meydana getirilen bütün değişiklikler ise ifade edenin önerme üzerindeki mahareti iken anlam üzerinde bir etki yaratamamaktadır. Örneğin Deleuze'ün ifade ettiği “Tanrı vardır” ve “Tanrı yoktur”önermeleri sadece önermenin kipleri açısından bir olumsuzluk içindedir. Her iki durumda da anlam olarak doğmuş var olan bir Tanrı vardır ve bu önermenin doğmasına sebep olmuştur. Deleuze bu durumu bütün karşıtlık içinde olan şeylerin aynı anlama geldiğini söyleyerek özetlemektedir (Deleuze,2015a:51). Anlam önermenin kiplerinden, işaret ettiklerinden ve ifade edilenden bağımsız olarak vardır. Daha doğrusu bütün bu süreçleri ortaya çıkaran anlam en temelde olaydan doğmaktadır. Olayın hem yüzeyinde hem de derinlerinde barındırdığı anlam olayla yazgısal birlikteliği önermeye ve ifade edene tarafsız kalmaktadır (Deleuze, 2015a: 51-53). Anlamı geliştirirken anlamın önermenin işaret ettiği ve imlediği şeylerden ve önermenin hal değişimlerinden etkilenmemesi anlama ontolojik bir özellik katanbaşka bir durum olarak karşımıza çıkar. Anlam hem olay hem de olayda açıklanmak isteyen olarak arzunun kendisidir (Deleuze, 2015:30).Bu bakımdan önermeler ancak oluşturulmuş ve ortaya çıkmış olandır. Anlam dili araç edinerek her bakımdan kendini ortaya koymayı ve olayları sermeyi, aynı zamanda serdiği olaylardan iki yönlü yani hem serilmiş olan hem de serinolarak doğmayı öncelemektedir.

Dördüncü durum; Palmer anlam olmadan saçmalığın olmayacağını söyler (Palmer, 1988: 35). Jerry Palmer'in bu ifadesi saçmanın oluşunu sağlayan şeyin anlam olduğunu ortaya koymaktadır. Aklımızda ilk beliren şey saçmanın bir anlamının olmadığı yönündedir. Bu kanının aksine Deleuze saçma durumunu anlamsız değil anlam eksikliği, bozukluğu olarak nitelermektedir (Deleuze, 2015a:91). Anlamın eksikliğinin sebebi ise imlenen ya da imleyende ve yahut işaret etmenin kendisinden kaynaklanan bir hatadan kaynaklanmaktadır. Kromozomlarda meydana gelen genetik bozulmanın hangi gende hangi şekilde ortaya çıkabileceğinin bilinmemesi gibi saçma da belirsiz bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Ancak saçmanın oluşuna sebep olması muhtemel olan şey ise paradoksları yaratan sağduyu

olmalıdır(Deleuze, 2008: 85). Çünkü Deleuze sağduyunun imleme belirleniminde önemli bir rol oynadığını söylerken anlamın sürekli olarak yönüne de müdahale ettiğini ifade etmektedir (Deleuze, 2015a: 96). Sağduyunun faydaya dönük dayatmaları önermenin ve anlamın olaydan doğduğu gibi aktarılmasının önüne geçmekte olayı ihtiyaca çevirerek açıklamayı arzulamaktadır. Sağduyunun dayatması ve olayın özgür yanı muhtemel ki dilinde özgürlüğü arzulayan yapısı arasında bir gerilimi doğurmakta ve bu gerilimden meydana gelen önerme, olayı bütünü yansıtamadığı gibi anlamı da dayatılmış şekliyle ifade etmektedir. Saçmayı doğuran yine bu gerilim olarak karşımıza çıkmaktadır. Saçmalık bir paradoks olarak aynı zamanda yurtsuz olayların ve varlık dışı şeylerin derinliklerinin yansıtılmamasından kaynak bulmaktadır. Olayın içinden doğmayan önerme asla olay ifadesi olarak karşılık bulmaz. Önermenin anlamı sadece olaydan yansıttığı kadarıyla ifadeleşmektedir. Önermenin varlık dışı şeylerden ifadeye taşıdığı anlamlarsağduyunun dayatmalarıkadar anlamla karşımıza çıkar. Önerme anlam olarak bir kareden üçgen çıkarma imkânını yansıtılabildiği gibi kareler imkânından sadece bir açıyı da karşımıza çıkarabilir. Dolayısıyla saçmalık özgürlükten yoksun önermelerin ürünüdür ve anlamı geliştiren üreten kaosun önemini dışlamakta ve anlam üretimini sınırlamaktadır. Cornwell; *The Absürt in Literature* eserinde Camus'un saçmanın insan arasındaki yüzleşmeden kaynaklandığını söylediğinden bahsetmektedir(Cornwell, 2006: 22). Camus'un bu söylemi Deleuze'ün“saçma” anlayışıyla da yakından ilişkilidir. Deleuzegöre genel anlamıyla saçma; anlamın bilinmeyen bir süreç ya da kısmında meydana gelebilen bir eksiklik olup aynı zamanda mantık üstü ilişkilerinifadesiiken Camus *Sisifos Söyleni'* de saçma için genel olarak mantık üstü ilişkilerden ve aşkın bir yüzeye yükselmiş insanın bu ilişkilere bakışını ifade etmektedir.

Saçma anlam bakımından mantık üstü olan ve olayların bir yerinde bir zorlamaya sonucunda doğandır. Saçmanın bir diğer özelliği olan yersizliği de bir olaylar dizgesi içinde ansızın araya sızan vemevcut dizgeler ile bağı olmayan anda ortaya çıkmasıdır. Ona saçma olma özelliğini katan da Camus'un dediği gibi geçmiş yüzleşmelerin dışında olması, Deleuz'ün ifadesi ile de farkın kendisi olmasıdır. Saçma anlamsız değil anlam üstü ve henüz açıklanmaya uğrayacak kadar

olgunlaşmamış olaydır. Fakat yine de mevcut olaylar içinde farkı yakalamış durumdadır.

Deleuze anlamı paradokslar yardımıyla aramakta onu paradoksların izinde takip etmektedir. Anlamın paradokslarla bu denli ilişkili olmasının sebebi anlam-dil ve paradoks üçlemesinde yatmaktadır. Paradokslar dilin olabilecek tüm imkânlarını şeylerle ve varlıklarla ilişkiye sokarak onu alışılmışlıktan kurtarır dili yırtar. Dili en derininden başlayarak yüzeyine kadar hareketlendirmektedir. Düşüncenin, bilincin, kaosun, saçmanın, şizofrenin, delinin bütün söylemlerini kendi üzerinde toplamayı başarak dilin varlığını olaylaştırmakta ve anlamın atfedilmiş olanını değil olay olarak kurulmuş olanını ortaya çıkarmaktadır. O halde dilin yapısı da kaotik ve paradoksaldır.

Bir olay paradoksal makineler içinden geçmeden önerme haline dönüşmemektedir. Önermeyi ifade edecek olanlar dilin hareketli yüzeyinden doğmadığında olayın değil ancak kendi atfedilmiş anlamıyla var olacaktır. Tekerlemelerin, şiirin, aforizmanın birer anlam makinesi olması da atfedilmişlik değil dilin hareketli dünyasına gönderme yapmasından ileri gelmektedir.

Anlamın paradokslarla gelişmesinin ortaya konulması gereken bir yanı daha vardır. Paradoks tarafsız olarak dilin içindedirvedili eğip büken her türlü sınırlamadan uzak olarak gelişmektedir. O halde paradoks bir oyun yaratır. Paradoksun kuralı ancak ve ancak kendisidir. Paradoksun dil üzerinde yarattığı kaotikşey de kuralsız, dış etkiye kapalı olan oyundur. Paradoks özgür olarak dizileri kat eder, dizileri bir birine ekler ve bozar ama asla bir şeye eşitlemez, temsile dönüştürmez. Paradoks dili dalgalandıran ve Wittgenstein'in bahsettiği sınırlarını aşarak dili salt mantık kurgusundan kurtarır ve dilin kendi dünyasını yaratır (Hadot, 2015: 37). Şimdi elimizde olan ve ortaya çıkan sonucu Deleuze'un ifade ettiği şekliyle yeniden izahat etmemiz gereklidir. Paradoks dilin işaret etmelerden ve bu işaretlerin sembolleştirilmelerinden doğan duvarlarını kırmakta onu mantık üstüve mantık evreninde özgür hale getirmekte ve doğal olarak anlamı özgürleştirmektedir (Deleuze, 2015a).

Paradoksun özgürce alt üst ettiği ve möbius şeridine dönüştürüp oyunlaştırdığı dil üzerinde, oyunda kendini koruyan bir durumun varlığı ister istemez bir gereklilik

gibi durmaktadır. Aksi halde oyunlaşan dil, olayından kopan anlamnihil bir duruma dönüşerek oyun içinde açıklanmak yerine oyun içinde kaybolacaktır. O halde paradoksun kendisinin de etrafında dönmesi gereken bir şey; *eventum tantum*(salt olay) kaçınılmazdır. Her dizi ve oyunda yer alması gereken ve olay ifşa edilirken anlamı dağılıp yok olmaktan kurtaracak olan şey tekilliktir. Deleuze paradoksun ve olayların ancak bu tekillik sayesinde ortaya çıkacağını vurgularken saf olayları da birer tekillik olarak ele alır. Dizilerin ve önermelerin dilin möbius şeridi haline gelmiş yüzeyinde korunması, anlamın ortaya çıkması ve anlamın takip edilmesi ancak idesel olarak kendini koruyan tekillikler sayesinde mümkün olmaktadır. Tekillikler dilin hangi yüzeyi olursa olsun tarafsız ve bireysellikten uzak olarak hem dizileri hem de olayları bir birine bağlamaktadır (Deleuze: 2015a: 124). Öyle görünüyor ki Deleuze penceresinde bakıldığında tekillikler köken olarak anlamdırlar ve Deleuze anlamın her ne kadar özgürlüğünü savunsa da tekillik; onun ilk olarak alenileştiği olayın ve bütün dizilerin, en sonunda işaret ettiği *eventum tantum* olarak anlamın hem koruyucusu hem de onun dil ve diziler üzerindeki aracıdır. O halde dizilerde ve önermede önermenin kipinin işaret ettiği anlamı önermeyle birleştiren vehem de önerme üzerinde hareketli olarak tekillikler bütün dil içinde yerleşmiş topolojik olaylardır (Deleuze, 2015a: 126). Deleuze tekilliklerinmetastabil (durağan)bir sistemdeki diziler olduğunu belirtirken bu dizilerin dağılımında oluşan farkın potansiyel bir enerjisinin bulunduğu ifade eder (Deleuze, 2015a: 125). Enerjinin olduğu yerde karşımıza doğal olarak çıkacak şey ise zamandır. Enerji varsa zamanda vardır. O halde anlam ve zaman arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarmak içinelimizde bulunan şey tekilliklerdir. Topografik olarak kendi yasasına ait olan tekillikler göçebe olarak bütün dizilerüzerindegezer ve fark dediğimiz ayrışmayı yaratır. Bu ayrışmanın olduğu an ise Deleuze'ün yukarda bahsettiğimiz enerji dediği şeyin ortaya çıkarak zamanı oluşturduğu noktadır. Şimdi tekilliğin sunduğu üç önemli kavram kaosuna rastlamış bulunmaktayız. Tekilliğin enerjisini doğuran fark, anlam ve zaman. Anlamın üretimi açısından tekilliğin önemi bir kez daha kendini göstermiş bulunmakta. Anlam, zaman ve farkı bir kaosta başka bir deyişle bir olayda toplamaktadır (Deleuze, 2015a: 147).

Tekillikleri daima yoğunlaştırarak, olayı bölen ve anlamın üretilmesini sağlayan zaman, aion olarak karşımıza çıkar. Aion olayı daima geçmiş ve gelecek olarak bölen, farkın aşama aşama ortaya çıkmasını sağlayan, olayı yalınlaştırarak fazlalık ve eksikliklerinden kurtarıpkaosu yeniden sakinliğe davet eden zamandır (Deleuze, 2015a: 142). Olaylar içinde bulunduğu evrenden iki kere durumlaşarak ifşa olmaktadır. Birincisi dış yüzey olarak fark edildiğinde, ikincisi ise kendi derinliklerinden doğanların değişimlerinin ortaya çıktığı, derinliğin ve yüzeyin farkının belirginleştiği, atfetmelerin yerleşmelerin sağlandığı sakin zamanda ifşa olmaktadır. Diğer yandan sonuçların ortaya çıkması; önermelerin, dilin, olayın, tekilliğin olaydan üretilen her ne var ise artık bu anda yani aionun zamanı olan sakinlikte gerçekleşir. Deleuze göre aion iki şeyi sürekli olarak ortaya serer; fark ve anlam (Deleuze, 2015a: 187).

Anlam ve tekillik ilişkisinin yanında üzerine gidilmesi gereken bir diğer konu ise anlamın gösterge ve göstergeler ile olan ilişkisidir. Göstergeler zaman çizgileriyle içerilmiş ve karmaşık olarak birbirleriyle birleşir ve çoğalırlar. Göstergeler duyarlılığa uğradıklarında bir anlam izi olarak arayışı cezbe etmektedirler. Göstergelerin duyarlılığa ilk uğradıklarında bir anlam izi olarak arayışı davet etmektedir. Arayışı gösterge ile olan ilişkisinin sonucunda hüsrana yaşamamak ve bir anlama ulaşabilmek için göstergelerin tür analizini yapmaktadır. Bu tür analizi arayışın karşısına çıkacak olan boşa harcanan zaman ve mutsuzluk durumunu duygulanım ile deklare etmektedir. Hoş vakit ve eğlence isteyen arayış buna uygun göstergelere yönelmekte, üretim ve anlam arayışında olan arayış yine bu alandaki göstergeleri izlemektedir. Deleuze göre; “Her şey bir göstergedir ve anlambazı göstergelerdeöz olarak bulunmaktadır” (Deleuze, 2016: 88). O haldegerçeği arayışın ulaşmak istediği de bazı göstergelerde öz olarak bulunan anlamlara ulaşmak onu ifşa etmektir. Deleuze açısından göstergeler anlama işaret eden, anlama götüren iz olarak dünyada bulunmaktadır. Arayış göstergeleri izleyerek anlama giderken göstergelerin götüreceği anlamı yakalamak için öğrenmelerini yeniden deneyime sokmaktadır (Deleuze,2016: 10). Göstergelerden anlama ulaşmak için arayışın birikimlerini yeniden deneyime sokması arayıştaki ifşa etme arzusunu da ortaya çıkarmaktadır. Fakat arzu arayışın ifşa etmesinin dışında, göstergelerle işaret yollaması kendini

açması, saklaması bakımından anlamın da bir arzuya sahip olduğu değerlendirilmelidir. Arayış serüveninde karşılıklı olarak anlamdan göstergeye, göstergedan duyarlılığa taşınan bir arzunun varlığı hissedilmektedir. O halde anlam aynı zamanda oluşturucu, üretici arzu olarak arayış sürecinin içinde yer alır diyebiliriz.

Duyarlılığa uğramış ama kendine ait bir öze doğrudan gönderme yapmayan, anlamın her seferinde değişmesine sebep olan, işaret ettiği şey ile arasındaki bağ atıftan ibaret olan göstergeler doğal olarak içi boş ve özden yoksundurlar. Bu şekilde ortaya çıkan göstergeler sosyete göstergeleri olarak isimlenirler (Deleuze, 2016). Sosyete göstergelerine atfedilen şey anlık olup asla bir öze gönderme yapmazlar. Sosyete göstergeleri sadece kullanımın anlık gereçleridirler. Sosyete göstergelerinde anlam aramak olayın en dış yüzeyinde yapılan bir yolculuk olarak çemberin etrafında aynı yere dönmektir. Sosyete göstergeleri zaten bir değişim ihtiyacının ürünü olarak vardır ve bu değişim ihtiyacı göstergelyi her seferinde bir bozulmaya tabi tutarak özden yoksun olmasına ve maddi kalmasına sebep olmaktadır. Anlamın bu noktadaki durumu tamamen göstergenin anlık değişiminden dolayı yüzeysel ve ürünü olduğu üretimin aynı zamanda son üretim olmasından dolayı da olayın özünden uzak ve sanaldır. Anlam artık bir olayın özü olmadığı için göstergenin bir oyuncağı durumuna düşmüştür. Anlam artık oyunlaşmıştır. Zaman ve göstergenin maddi nesne üzerindeki oyunudur. Burada zaman aion olarak oyunu oluşturmaktadır. Fakat aionun kalıcılığı öncelemesi, üretimi manevileştirmesi gerekirken sosyete göstergesinin maddi olan yapısının ona dayatması ile aion her parçasında anlamı değiştirmekte ve bozmaktadır (Proust, 2019: 181). Sosyete göstergesinin son derece değişkenve hareketli olan yapısı onun bir şeye işaret etmesine, sabit bir gönderme yapmasına izin vermez. Sosyete göstergesi sürekli değişerek bir şeyin yerine geçer ya da onun şekline bürünür. Bir özü olmadığı halde taklit eder yerine geçer. Anlamdan yoksun olduğu halde anlamın yerini tutar. Bu göstergelerin içeriğinin olmaması onun yorumlanmasına ve hakkında yorum yapılmasına imkânvermez. Yerine geçtiği şeyler oyunda farklı bir şekle bürünür ve anlamın her oyunda değişik bir şekilde sunulmasına sebep olur.

Sosyete göstergelerinde anlam aramak boşa harcanan bir zamandır (Deleuze, 2016).Onun çokluğu ve yaygınlığı ne kadar olur ise olsun bize sunacağı anlam açılmadığı anda değişmeye başlamış olup, gösterge anlam üretiminde yer almayacak kadar bozulmuş durumdadır. Sosyete göstergelerinin yapısında gösteren ve gösterilen arasındaki bağıntı anlık, göçebe ve bireysel niteliğinden dolayı genel bir bağdaşımı teşkil etmez ve üretimin cüruf (*işe yaramaz üretim atığı*) kısmını oluşturur. Eylemin ve düşüncenin yerinden edilerek anlamların geçici süreyle gasp edilmesi sosyete göstergelerinin hayal kırıcı olmasına da sebep olur düşünce ve eylem artık yoktur var olan sadece boş işaret etmelerdir (Deleuze, 2016: 12). Güncel azınlık sosyal grupların doğması ve kısa süre içinde dağılmaları, bu grupların herkes tarafından bağdaşımınmamış olması hatta kendi içlerinde de bir anlamın dahi bulunmaması sosyete göstergelerinin aldaticılığını ve göçebeliğini ortaya koyan önemli durumlardan biridir.

Göstergeler Deleuze tarafından gruplandırılırken Peirce'in mantığa dayalı kuramının aksine öncelikle maddi ve manevi olarak ayrıştırılırlar. Sosyete, aşk ve duyumsanabilir göstergeler maddi grupta yer alırken sanat göstergeleri manevi grupta yer alır. Maddi göstergeler gruplandıkları gibi bir maddi kaynaktan doğan ya da maddi bir kaynak üzerine bağdaşım kurmuş olan göstergelerdir. Aşk göstergeleri de sonuç olarak manevi gibi bir görüntü verse de aslında maddi bir kaynaktan doğan ve maddileşmiş ürünler doğuran göstergelerdir. Âşık olmak aynı zamanda bireyselleştirme edimidir. Âşık olunan yorumlanması, çözülmesi gereken bir sır olarak durur ve aşka bütün göstergeler sadece ondan kaynaklandığı gibi bütün işaret etmeler de ona doğrudur (Deleuze, 2016: 13).O halde aşk göstergelerinin anlamla ilişkisi iki şey arasında sıkışmış olarak ortaya çıkar. Gösteren ve gösterilen arasında başka kimsenin bilmediği bir anlam doğar. Âşık olunanın jest, mimik, söylev ve diğer edaları seven tarafından gizli bir şekilde sadece kendine göre yorumlanarak kısmen bencil bir anlam üretimi yapılır. Sevenin ihtiyacı olan şey onun işine yarayacak onu rahatlatacak ve kullanabileceği anlamlar üretmek ve sevgiliye atfetmelerinde ve sevgiliyi çözümlenmelerinde ancak kendinin bildiği bir dili kurmaktır. “Âşıklar aşk duygusundan bahsetmezler birbirlerinden bahsederek anlamı ortaya çıkarmaya çalışırlar” (Barfield, 2019:183). Aşk makinesi anlam üretimini

bireysel yapar, bu bakımdan aşk yorumları bireyselden öteye gitmemektedir. Seven bir yorumcu olarak sevileni açan ancak sadece kendi kurduğu dilde bunu yapan haline gelir, hem sevgiliyi hem kendini kendi ürettiği anlamlarla birleştirmeye çabalar. Deleuze'un işaret ettiği gibi bu noktada seven bireyselleşmeyi yakaladığı, yorumların tek çözücüsü olarak sırları kendinde topladığı için sevinçli ve mutludur (Deleuze, 2016: 16). Aşk göstergelerinde anlam içsel bir üretime tabi tutulsa da aslında dışa bağlı olarak bireyselleşmiş ve tekilleşmiş olarak doğar. Leyla ve Mecnun serüveninde olduğu gibi sevilenin bütün göstergeleri istisnasız yorumlanır, duygulanımları besleyecek şekilde anlam üretilir. Anlam sadece istenen duygulanımları yaratacak şekilde üretimin nesnesi halini alır. Göstergenin anlamı bu noktada Peirce'in; "göstergenin birisi için, çeşitli bakımlardan bir şeyin yerini tutması" tanımını da destekler niteliktedir (Aktaran, Özmakas,2010: 18). Aşk göstergeleri bireyselleşmesini çeşitli duygulanımları kendinde toplayarak, sevende ortaya çıkacak şekilde, sevilenin özünün gittikçe üretimde eritilip iki ruhlubedensizi ortaya çıkarır. "Biri oluş, biri değişim" olan bu iki ruh, sevileni duygulanımlarını besleyecek şekilde kendi içinde bedensiz olarak yeniden yaratır ve artık anlamlar yorumla değil atfetmelerle üretilir (Yavuz,2019: 243).Anlam aşk göstergelerinde şart koşulmuş olarak son halini alır. Aşk göstergeleri kendi üretim makinesini kapalı bir kutu içinde sadece bir kişi için özel hale getirir. Seven anlamın ve üretimin şifrelerinin başkası tarafından ele geçirilmesine izin vermez. Aşkın yapısının gizemli oluşu ve içindeki olayların başkası için anlam ifade etmemesi bu yüzdendir. Göstergelerden üretilen anlamların sevende yarattığı duyusal ve fiziksel değişimler ancak sevenin dış belirtileri ve ifadelerinden yine atfetmeyle anlaşılabilir(Deleuze, 2016: 71).

Duyumsanabilir göstergelerin de dâhil olduğu maddi göstergeler her ne kadar zihinsel bir çaba ve nesne arasında bir anlam üretimini öncelese de Deleuze'e göre tam anlamıyla açıklanabilir ve ifşa edilebilir değildirler. Bu göstergelerin maddi olmalarına rağmen bir öze doğrudan gönderme yapmamaları ve maddi yanlarının değişime olan tutkunluğundan dolayı yorum tam anlamıyla bu göstergeleri ifşa edecek düzeyde değildir. Maddiliğin öz ile bağını ortaya çıkarmak için öncelikle

görünenin tam anlamıyla ortaya serilmesi ve özün aldığı şeklin doğrudan üretime taşınması, gerçek anlamın ortaya serimlenmesi büyük bir zorluk içermektedir.

Deleuze'e göre arayış iki kuvvet arasında ortaya çıkan şeydir. Arayış; duyarlılığın devingenliği ile anlamın duyarlılıkta açılma tutkusunun buluşturulmasıdır. Arayış şeyin ve mantık üstü olanların anlamlarının elde edilmesinin, gerçeğin, yakalanmaya çalışılan zamanın arayışıdır. Bunun dışında olan yolculuklar maddi göstergelerle olan yolculuk gibi kayıp ve boşa harcanan bir zamanı yaratmaktadır.

Arayış bir anlam arayışı olarak zamanı da yakalamayı ona hükmetmeyi gerekli kılmaktadır. Maddi göstergeler duyarlılık ve arzunun bulunduğu bir öze-anlama bizi ulaştırmadığı için zamanı boşa geçirmemize de neden olur (Deleuze, 2016: 15-19).

Anlam arayışında bizi öz ile buluşturacak, zamanı yakalatacak ve üretimin malzemesi olacak şeylere bizi götürebilecek tek şey sanat göstergeleri olmak durumundadır. Çünkü aradığımız anlamın ideal bir öze bağlı olması gerekmektedir. Deleuze bunu; “maddi anlam ideal bir öze gönderme yapmıyorsa hiçbir şeydir” şeklinde ifade ederek ideal öz ve anlam ilişkisini işaret etmektedir (Deleuze, 2016: 18). Sanat göstergeleri ile bir arayışı yürütmek öncelikli olarak bir yeteneği gerekli kılmaktadır. Algının, tutkunun, aklın ve alışkanlıkların nesneye olan tutkunluğu ve atfetmelerinden sıyrılmak dünyayı deşifre edilecek yer olarak görmek sanat göstergeleriyle arayışa koyulmak için gerekli olandır şeydir (Deleuze, 2016: 30-31). Nesneye olan yatkınlık anlamların ilk karşılaşmada kaçırılmasına zamanın kaybedilmesine sebep olmaktadır. Maddi dünyada bu bakımdan yorumlar doğar veonlara ihtiyaç duyarız. Oysa arayışın her anında anlamın deşifresi ve zamanın yakalanması gerekmektedir. Fakat maddi dünyada göstergelerin sınırsız oluşu ve sosyalliğin baskısı buna asla izin vermemektedir. O halde zamanı yakalamak ve arayışı onurlandırmak için yapılması gereken özler üzerine fikir ve duyguları yöneltmektir. Sanat diğer göstergeleri yoksayan değil aksine her bir göstergeyi bir şekilde özlerle ilişkili hale getirerek harcanan zamanı kısaltan ve anlamları doğuran yapıya sahiptir. O halde Deleuze penceresinden bakıldığında sanat göstergeleriyle geçirilecek bir yolculuk için hem yeteneğin hem de duyarlılığın birlikteliği gereklidir.

Manevi bir gösterge olarak sanat göstergesi maddilikten arınmış olmasından dolayı maddi göstergelerin aksine anlamı öz ile buluşturan manevileştiren bir özelliğe sahiptir. Sanat göstergesinin sunduğu şey nesnellikten arınık olduğu için bize başkalarının pencerelerini, yorumun özgürlüğünü ve nihai farkın ortaya konuşunu sunar. Fark öz ile ortaya çıkar ve başka dünyaların anlamlarını bize sunar (Deleuze, 2016: 45). Deleuze maddi gösterge türlerinin açılmasında olduğu gibi sanat göstergelerinin açılmasında da Peirce ve Fitzgerald'ın yaptığı gibi yorumlayana özel değinmez. Bunun yerine sağgörü vebakış açısından söz ederek gösterge kuramında arayışın özgürlüğünü ön plana çıkarır. Sanat göstergeleri ancak özgürlük ile ulaşılabilecek anlamları barındırmaktadır. Sanat göstergelerinde özellikle sözel olmayan göstergeler aynı zamanda kural dışıdır baskıdan uzaktırlar (Sauvagnargues, 2010: 31). Sanat göstergelerinde özgürlük; zamanın kaçırılması, ölüm ve yok oluş etkilerinin de ortadan kaldırılarak daha gerçekçi, kuralsız bir mecrayı karşılamaktadır. Sanatın öz ile olan birleşikliği ve gerçek farkı sunması onun aynı zamanda bireyselleştirici yanı, maddeleri içinde eriterek saydamlaştırması ve manevileştirmesi üslubu oluştururken ölümü de yenmiş olmaktadır (Deleuze, 2016: 50-51). Dolayısıyla Peirce'ın ve Fitzgerald'ın yorumlayan'ı ölümsüzlüğü tadan bir *çırağa* dönüşmekte ve arayışın sanatta sonsuz defa tekrarlanmasını sağlamaktadır.

Deleuze anlamın varlık dışı olduğunu ifade eder (Deleuze, 2015a:49). Anlam ne şekilde ve hangi makinelerle üretilirse üretilsin bu onun varlık dışılığını ortadan kaldırmamaktadır. Anlamın varlık dışılığı aynı zamanda yokluk ya da yoksunluk olarak algılanmamalıdır. Anlamın varlık dışılığı onun mevcut varlık algısının dışında oluşunu işaret etmektedir. Anlam; fark felsefesi açısından ele alındığında farkı ortaya koyan iki şey arasındaki *rağmen* olan varlık olarak karşımıza çıkmaktadır. Boyutları, yüzeyi ve derinliği hesaplanamayan ancak iki şeyin arasında farkı yüzeye seren aynı zamanda fark olan şeydir. Anlamın kendini hem ifade edende hem de ifadede ortaya koyması onun Deleuzecü oluş kavramıyla girişikliğini de ortaya koymaktadır. Oluşlar fark olarak bir başka ve bir öncekine *rağmen* olarak doğduğu için oluş olarak adlandırılmaktadır. Aynı oluş ancak tekrarlanım olarak karşımıza çıkmaktadır. O halde anlam varlıkların bilinmeyen derinlikleri ve yüzeyleri arasında sırrı ortaya çıkararak, şeyleri bir üretime hazırlayandır. Ayrıca üretimin sonucunda da fark olarak

oluşu gelen ve duyarlılık ile şeyler arasındaki interface (*arayüz*) olarak karşımıza çıkandır.

Oluş ile olan anlam karşımıza hem farkın eklemenişi, hem de fark olarak çıkmaktadır. Şeylerve duyarlılık arasındaki ilişkiyi yaratan arayüz olmağının yanında aynı zamanda evren içindeki canlılık olarak ontolojiktir anlam. Varlıkları yekdiğerinden koruyan ve onu var tutan hem oluş hem de farktır.

SONUÇ

Deleuze felsefesi başlı başına fark olarak karşımıza çıkmaktadır. Onun felsefesi sıralı bir sistemin aksine sistemsizliği ele alır. Duyarlılığa değer her kavram ve olay üzerinde yurtlanıp tekrarı ve farkı ortalığa sermektedir. Makinelere üretilmiş her şeyden üzerinde yurtlanmaya değer olan ne var ise onları başka bir üretimin nesnesi haline getirerek oluşun sonsuz imkânlarını zorlamak ve oluşu arzuya davet etmektedir Deleuze.

Deleuze bir yaşam vaat eden kurmacılık arzusunu taşımaz. Bir davet etme kaygısı da gütmeyeği gibi onun açısından felsefenin bu günü felsefenin geldiği bir merhale değil aksine felsefenin başladığı yerdir. Ortadan başlamak, olduğuyerden hareket almak, sınırlar koymak yerine sınırları zorlamak ve oturulan her noktada bir yüzey olarak felsefeye oradan başlamak onun tarzı olarak karşımıza çıkmaktadır. 20.yüzyıl felsefi çalışmaları ontolojiden kaçınırken Deleuze ontolojiyi kucaklayan bir çizgi izlemiştir. Çünkü Deleuze kavramların izinden gider ve onların dünyasında onlara ait olanlarla hemhal olur. Filozofun işi ona göre kavram yaratmaktır. O halde kavram yaratmak bütün kavramlara karşı duyarlı olmayı da gerekli kılmaktadır. Kavram yaratmanın açısından aşkın yüzeylerden bir şeyler yakalamak değil bütün yüzeylerden ve kaostan bir şeyler yakalamak, farkı ortaya koymak ve ona can vermektir. Deleuze için kavram yaratımı mevcut kavramlara da duyarlı olmayı gerekli kıldığı için bu açıdan tüm kavramlara karşı filozofun durduğu yer ön plana çıkmaktadır. Deleuze kavramlara birer canlı olarak bakmakta tıpkı insan oluş, hayvan oluş gibi kavram oluşu işaret etmektedir. Kavramlar canlı ise bir canlının hep aynı durumda olması söz konusu olamaz. Kavramın da oluş ve kaos durumları, bulunduğu düzleme göre bir fark oluşturacağı, kendi imkânlarını yani küçülme, sünme, uzama, erime, donma ve daha ifadeye taşınmayan yüzeysel ve içsel imkânları ortaya sereceği gerçeği ortaya çıkmaktadır. Bu durumda kavram kendi başına fark olduğu gibi farkı sürekli yaratma potansiyeline de sahiptir. İşte Deleuze felsefesinin de ortaya koyduğu şey bu farkı izleme, onu aramaktır. Deleuze felsefeye *philosophia* olarak değil *diaforasophia* (fark arayışı) olarak bakmaktadır.

Deleuze'ün arayışı bir anlam arayış serüveni olarak karşımıza çıkmaktadır. Onun anlam algısı anlamın; dil felsefesinin ve anlambilimin konusu olacak şekilde dile indirgenmiş bir anlam değildir. Onun stratejisi arayış üzerinden yürümekte ve bir yaşam için arayış bir anlam arayışı olarak sürmektedir. Arayış var olan bir yaşamı üretken ve derinlikleri ile yüzeysel yoklanmış hale getirmektedir. Arayış aynı zamanda bir yaşam standartı belirlemenin aksine yaşamın imkânlarının ortaya serilmesi, ufkunun zorlanması olarak da karşımıza çıkmaktadır.

Strateji bir arayış olarak belirlendiği için arayış sürekli olarak; göstergeler, olaylar, kavramlar ve kaos ile kendi içini doldurmaktadır. Ulaşılması gereken yegâne şey anlam olarak ele alındığında, arayışı sürekli olarak oradan oraya götüren ama asla bir noktada durup bir anlamı ifşa etmeyen, ışıltılı ve göz alıcı yanıyla duyarlılığı üzerine çeken sosyete göstergeleri ile karşılaşırız. Sosyete göstergeleri moda ait olarak gelip geçici ve asla bir özü olmayan, anlamlar bütünüymiş gibi durmasına rağmen boş bir maddiliği üzerinde barındıran göstergelerdir. Sosyete göstergeleri boş olmalarına rağmen kullanışlı oldukları için işe yarar ve oyalayıcıdır. İşe yarar oldukları ve bir başka şeyin yerini tutabildikleri için takipçilerine mutluluk ve eğlenceyi sunar. Duyumsanabilir göstergeler de sosyete göstergeleri gibi maddidirler ve duyumun duyarlılığını cezbeden, ona vaatlerde bulunarak duyumu eğlendiren göstergelerdir. Yüzeysel oldukları için derin anlamlardan, arayışa sunabilecekleri ufuklardan yoksundurlar. Maddi göstergelerin sunduğu şeyler birer üretim malzemesi olacak şeyler olmadıkları gibi sevinç, acı ve kederden başka şey sunmazlar. Örneğin aşk göstergeleri nihayetinde bir ıstıraba taşınması ve aynı zamanda maddi olmasından dolayı aydınlatılmış, keşfe değer bir anlam sunmazlar. Dolayısıyla maddi göstergeler aynı zamanda zaman kaybı da yaşatmaktadır.

Gösterge dünyasında arayışa gerçek mutluluğu, doyum ve arayışın kendi imkânlarını ortaya çıkarabileceği derinliği sunan ancak sanat göstergeleridir. Sanat göstergeleri içinde özleri barındırır. Arayışın ulaşmaya çalıştığı nihai anlamlar ancak özleri keşfederek mümkündür. Keşfetmek aynı zamanda manevi bir doyum da meydana getirmektedir. Keşfetmede mutluluk ve zaman bir noktada buluştuğu için zaman da yakalanmış olmaktadır. Zamanı yakalamak ve onunla arayışı yürütmek,

anlamaların ifşasının mümkün olduğunu ve kalıcı olarak arayışı doyuracak kavramsal anlamaların stratejisini belirlemektedir.

Göstergeler ile olan ilişkimizde duyarlılığı göstergelerle karşılaştıran, göstergelerin farkına varılmasını sağlayan olay ile göstergeler arasında derin bir girişiklik söz konusudur. Olaylar da göstergeler gibi çeşitli parıltılar yaymaktadır ve her gösterge bir şekilde bir olayın içinde yer alır. Göstergenin keşfedilmesi saf olay olmasa da saf olaya bizi götüren bir bayağı bir olay içindedir. Sanat göstergelerinin farkı da bizi saf olay ve özlere en gerçek yoldan ve en kısa anda götürdükleri için bir kez daha ortaya çıkmaktadır.

Evren başlı başına olaylar topluluğu olan kaosu da içinde barındırmaktadır. Kaos henüz bireyselleşmemiş olaylar yığını içerir. Evren açısından kaosta bir olay olduğu gibi kaosun her şeyi içinde barındıran ve ne şekilde kıyıya vuracağı bilinmeyen olaylar bulunmaktadır. Arayışın nihai hedefi de kaostan olayları çekmek ve olayların anlamlarını açıklamaktır. Olayın başa gelen olması da bir arayışın neticesi olarak karşımıza çıkar. O halde olay kader değil arayışın kaosun karşısında, kaostan kaptıkları, arayışın dâhil olduklarıdır. İşte anlam kaostan ancak arayışın başına gelmişlerdenizi sürülerek ortaya çıkartılan, üretime dâhil edilendir. Anlam olayların içinde açıklanmayı bekleyendir. Her ne kadar yapısı ontolojik olarak var olsa da onun serimlenmesi ancak üretim süreciyle mümkündür. Anlamın üretim ile böylesi bağlı olması doğal anlamların varlığını yoksamamaktadır. Doğal anlam arayışın ihtiyacı olan değildir. Doğal anlamlar sadece yaşayışı sunarken üretilen anlam; arayışın yüksek ihtiyacın üretimidir.

Anlamı olaydan çekip onu bir üretimle elde ederken anlama da bir yer belirtmemiz gerekmektedir. Anlamı biz olaylardan önermeler vasıtasıyla elde eder ve sonsuz önermeler imkânından ihtiyacımız olanı ve bizi davet eden anlamları biriktiririz. Deleuze anlamı önermenin ifade edileni şeklinde niteleyerek anlamı ifadeyle birleştirmekte ve ifadelerin anlam kapları olduğunu vurgulamaktadır. Anlamın önermeler ve ifadeler ile el alınması dilin de önemini ortaya çıkarmaktadır. Deleuze göre dil olanaklı olandır ve her olaydan olanaklı olarak doğar. Dil olayların içindeki çember olarak hem önermeleri kurar hem de olayı açıklar. Anlam ne şekilde

üretirse üretilsin bütün hareketliliğini yerleşmiş olduğu dil üzerinde yapar. Ancak dil bir temsil olarak anlamı taşımaz. Anlamı bir olay ve kendinde imlenmiş olarak taşır. Deleuze açısından anlama özen göstermek gereklidir. Dil özgür olmayan bir uzlaşım iken asıl uzlaşılması gereken şey ise anlam üzerine olmalıdır. Deleuze; oluşlar evreninde yine bir oluş olan dil ile dünyayı yapılandırdığımızı ve bu yapılandırmada dil düşünümleme ve dil ile üretimler yaptığımızı hissettiren; olayları,kaosu ve dili bir üretimde birleştiren anlama yönelmemizi işaret etmektedir.

Anlamın dilde ifadesi birden bire ve verili olarak değil birçok paradoksal ilişkinin sonucunda serimlenmektedir. Paradoksların imleme özellikleri bir olayı imlerken olaydan çıkan anlamın olayın bütün katmanlarından saf bir halde dile taşıyıcısını sağlar. Paradoks burada mantığın sınırlarını aştığı için derinlerde bulunan anlamların da dile taşınmasını sağlamaktadır.

Deleuze'ün anlam arayışı bir ulaşım arzusu değil bir arayışı sürdürme olarak karşımıza çıkar. Anlam konusunda mantığa sığdırılmış ve mantıksal deneyimlere dayalı bir anlayışı terk ederek dilbilimin dışında özgürlükçü bir yol izlemektedir. Anlam üretiminde deneyimi reddetmediği gibi anlamın deneyimin saf ürünü olduğuna karşı çıkar. Anlam arayışa ait olarak karşımıza çıkar. Bu yüzden sanatçı makine, anlatım makinesi, bloklar, yoğunluklar, olay ve oluşlar sistemi karşımıza çıkmaktadır. Deleuze'ün anlam üretiminde göstergelerin öne çıkmasının sebebi de özgürlükçü bir arayışın sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Deleuze dile karşı dili araç olarak kullanmaktadır. Anlam tecrübeyle elde edilmiş değil tecrübe ve öğrenmelerin yeniden üretime sokulmasıyla ulaşılandır. Dile karşı dili kullanmak dilin yüzeylelerini ve derinliklerini ortaya çıkarmak, imkânlarını zorlamaktır. Deleuze'ün anlama arayış olarak bakması bize aynı zamanda bir öğrenme yolu da sunmaktadır. Öğrenmelerimiz ve kazanımlarımız Platonik hatırlamanın aksine yeniden üretimlerin ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Deleuze kavramsal bir öğrenmeyi işaret ederken yöneldiği şey kavramlar biriktirmek değil kavramlar sayesinde kaosta bir adım daha ilerleyerek bir başka kavramı üretmek ve boşluğu küçültme arayışına yönelmektedir. Bütün bu arayış mecrası ve macerasında arayışı tetikleyen şey ise hakikat olarak anlamdır.

KAYNAKÇA

- Altekin, Mehmet;*Gilles Deleuze'de Sanat ve Sanatın Kavramlarla İlişkisi.*, Artuklu Üniversitesi, SBE, Felsefe Anabilim Dalı, Mardin, 2019,(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Altınörs, Atakan;*Anlam Doğrulama Ve Edimsellik*, Alfa Yayınları,Bursa,2001.
- Altuğ, Taylan; *Modern Felsefede Metafiziğin Elenmesi*, Belge Yayınları,İstanbul, 2016.
- Altuğ, Taylan; *Dile Gelen Felsefe*, Yapı Kredi Yayınları,İstanbul, 2017
- Aras, Kudret;*Gilles Deleuze Felsefesinde Özne oluşun Ontolojik Tasarım.*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara,2013,(Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- Aristoteles;*Fizik*, Çev. Saffert Babür, Yapı Kredi Yayınları,İstanbul, 2019.
- Aristoteles;*Yorum Üzerine*, Çev. Saffert Babür, İmge Yayınları,Ankara,2002.
- Arslan, Hüsamettin;*İnsan Bilimlerine Prolegomena*,Paradigma Yayınları,İstanbul, 2002.
- Aroles J, McLean;"Deciphering Signs: An Empirical Apprenticeship". *Ethnography*, Vol. 18, 2017, No. 2.
- Bardon, Adrian;*Zaman Felsefesinin Kısa Tarihi*, Çev. Özgür Yalçın, İş Bankası Yayınları, İstanbul2019.
- Badiou, Alain;*Etik Kötülük Kavrayışı Üzerine Bir Deneme*, Çev.Tuncay, Birkan, Metis Yayınları,İstanbul,2004.
- Badiou, Alain; "The Event In Deleuze" Çev. Jon, Roffe, *Parrhesia*, No. 2, 2007, pp. 37-44.
- Badiou, Alain;*Deleuze: Varlığın Uğultusu*, Çev. Murat, Arşen, Monokly,İstanbul, 2019.
- Barfield, Owen; *Anlamın Yeniden Keşfi*. Çev. Uluç, Tahir,Ketebe Yayınları, İstanbul, 019.
- Baykent, U. Özkan;"Dil Felsefesinde Anlam Sorunu". *The Journal of Academic Social Science Studies*,Sayı. 56, 2017, s. 497-508.
- Becket, Samuel;*Proust*, Çev. Orhan, Koçak, Metis Yayınları, İstanbul, 2012.

- Beckett, Samuel ve Deleuze, Gilles; *Bitik/Quad*, Çev. A. Orhun, Gültekin ve Gündüz, Can, Norgunk Yayınları, İstanbul, 2019.
- Bergson, Henri; *Madde ve Bellek*, Çev. Işıl, Ergüden, Dost Yayınları, Ankara, 2015.
- Burroughs, William., Kerouac, Jack., Bukowsky, Charles; *Gilles Deleuze & Amerikan Edebiyatı*, Çev. Kosova, Erden & Şahin, Ozan, Altıkırkbeş Yayınları, İstanbul, 2016.
- Camus, Albert; *Sisifos Söyleni*, Çev. Yücel, Tahsin, Can Yayınları, İstanbul, 2019.
- Cengiz, Yunus; “Felfeyi Baştan Çıkarmak ve Kavram Pedagojisi”. *Gerçeklik, Azu, Ve Göçebelik Üzerine*, Ed. Zülküf Kara. Cizgi Yayınları, Konya, 2018.
- Cevizci, Ahmet; *Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yayınları, İstanbul, 1999.
- Cevizci, Ahmet; *Felsefe Tarihi*, Say Yayınları, İstanbul, 2020.
- Crane, Tim; “The Singularity of Singular Thought”, *Proceedings of the Aristotelian Society*, Vol.85, 2011, pp. 21-43.
- Cross, j. Donald.; “Furtive Contemplations: Self, Time, and Affect in Deleuze”. *CR: The New Centennial Review*, Sayı.17, 2017.
- Cornwell, Neil; *Absürt in Literature*. Manchester University Press, 2006.
- Çakmak, Cengiz,. *Herakleitos*. Alfa Yayınlar, İstanbul, 2014,
- Çalıcı, Sercan; *Oluş Serüveni*, Otonom Yayınları, İstanbul, 2020.
- Dankel, Arda; “Bilgi Ve Nesne I Epistemizm ile Gerçeklik Arasında Çağdaş Tartışmalar”, *Felsefe Tartışmaları*, Cilt 3, 1988, s. 78.
- Deleuze, Gilles; Guattari, Felix, *Kapitalizm ve Şizofreni*. Çev. Akay, Ali, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1993.
- Deleuze, Gilles; *Kant'ın Eleştirel Felsefesi*, Çev. Altuğ, Taylan, Payel Yayınları, İstanbul, 1995.
- Deleuze, Gilles; *Spinoza Üzerine On Bir Ders*, Çev. Baker, Ulus, Öteki Yayınları, Ankara, 2000.
- Deleuze, Gilles; *Kritik ve Klinik*, Çev. Uysal, İnci, Norgunk Yayınları, İstanbul, 2007.
- Deleuze, Gilles; *Ampirizm ve Öznellik*, Çev. Nahum, Ece, Norgunk Yayınları, İstanbul, 2008.
- Deleuze, Gilles; *Anlamın Mantığı*, Çev. Yücefer, Hakan, Norgunk Yayınları, İstanbul, 2015a.

- Deleuze, Gilles ve Guattari, Felix;*Kafka: Minör Bir Edebiyat İçin*,Çev.Ergüden, Işıl, Dedalus Yayınları,İstanbul, 2015b.
- Deleuze, Gilles ve Guattari, Felix;*Felsefe Nedir*, Çev. Ilgaz, TurhanYKY,İstanbul, 2015c.
- Deleuze, Gilles;*Proust ve Göstergeler*, Çev. Meral,Ayşe, Alfa Yayınları,İstanbul, 2016a.
- Deleuze, Gilles ve Parnet, Claire;*Diyaloglar*. Çev. Akay, Ali, Bağlam Yayınları.İstanbul, 2016b.
- Deleuze, Gilles; Edimsel ve Virtüel. Çev.Yücefer, Hakan,*Cogito*, Sayı. 82, 2016c,s. 14-17.
- Deleuze, Gilles;*Fark ve Tekrar*.Çev.Yalım ,Burcu ve Koyuncu, Emre, Norgunk Yayınları, İstanbul, 2017.
- Dejanovic, Sanja; “Deleuze’s New Meno: On Learning, Time, and Thought”,*The Journal of Aesthetic Education*, Vol.48, No.2.2014.
- Derrida, Jaques;*Platon'un Eczanesi*, Çev. Direk, Zeynep, Pinhan Yayınları,İstanbul,2012.
- Derrida, Jaques;*Gramatoloji*,Çev. Birkan, İsmet, Bilgesu Yayınları,Ankara,2014.
- Dilthey, Wilhelm;*Hermeneutik ve Tin Bilimler*,Çev. Özlem, Doğan Notos Yayınları, İstanbul, 2017.
- Hadot, Pierre;*Wittgenstein ve Dilin Sınırları*,Çev. Erşen, Murat, Doğubatı Yayınları, Ankara, 2015.
- Heidegger, Martin;*Metafiziğe Giriş*,Çev. Keskin, Mesut, Avesta Yayınları,İstanbul, 2014.
- Heidegger, Martin;*Varlık ve Zaman*, Çev. Ökten, Kaan,Alfa Yayınları,İstanbul, 2019.
- Horsten, Leon; “One Hundred Years of Semantic Paradox”, *Journal of Philosophical Logic*, Vol. 44, No. 6,2015, s. 681-695.
- Holland, W. Eugene;*Deleuze ve Guattari'nin Anti-Oedipus'u*.Çev.Utku, Ali ve Erkan, MukadderOtonom Yayınları, İstanbul, 2013.
- Hume,David;*İnsanın Anlama Yetisi Üzerine Bir Soruşturma*,Çev, Aydar, F. Burak,İşbankası Kültür Yayınları,İstanbul, 2017.

- Husserl, Edmund; *Fenomenoloji Üzerine Beş Ders*, Çev. Tepe, Hakan, BilgeSu Yayınları, Ankara, 2015.
- İnan, Ahmet; *Husserl Felsefesinde Mantık*, Vadi Yayınları, İstanbul, 1995.
- Karaman, Esra; "Roland Barthes Ve Charles Sanders Peirce'nin Göstergebilimsel Yaklaşımlarının Karşılaştırılması", *İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi*, Sayı.34, İstanbul, 2017s. 25-36.
- Kılıç, Sinan; *Deleuze-Guattari Şizoanaliz Yaratıcı Bir Fark Ve Arzu Ontolojisi*, Sentez Yayınları, Ankara, 2013.
- Küçükalp, Kasım; *Jacques Derrida*, Ketebe Yayınları, İstanbul, 2020.
- Locke, John; *İnsan Anlığı Üzerine Bir Deneme*, Çev. Hacıkadıroğlu, Vehbi, Kabalcı Yayınları, İstanbul, 2013.
- Locke, John; *İnsanın Anlama Yetisi Üzerine Bir Deneme*, Çev. Topçu, D. Meral, Öteki Yayınları, İstanbul, 2017.
- May, Todd; *Deleuze Bir Birey Nasıl Yaşayabilir?* Çev. Çalıcı, Sercan, Kolektif Yayınları, İstanbul, 2017.
- Mıkıcs, David; *Jaques Derrida Kimdir* Çev. M. B. Gürsoy, M. Burak, Fol Yayınları, İstanbul, 2019.
- Nestarova, Switlana; Gilles Deleuze'ün Anlam Ontolojisi. *Dört Öge* , Sayı.14, 2018, s.83-97.
- Oktav, Cenker ve Taslamam, Caner; "Felsefe Tarihinde Zaman Düşünceleri". *Kader Dergisi* , Cilt 1, Sayı. 3, 2017, s.718-742.
- Öcel, Cansu; *Felsefede ve sanatta Temsil sorunu: Yaşayan Bedenden Organsız Bedene*. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, SBE, Felsefe Anabilim Dalı, İstanbul, 2020 (Yayımlanmamış Yüksek lisans Tezi).
- Özmağas, Utku; Peirce, Saussure ve Derida'da Gösterge Kavramı. Hacettepe Üniversitesi SBE, Ankara, 2010, (Yayımlanmamış Yüksek lisans Tezi).
- Palmer, Jerry; *The Logic Of The Absurt*, British Film İnstitute, 1988.
- Palmer, E. Richarde; *Hermenötik*, Çev. Görener, İbrahim, Düşün Yayınları, İstanbul, 2015.
- Philie, Patrica; "Meaning-Scepticism and Analyticity" *Dialectica*, Vol.59, No. 3, 2005.
- Platon; *Timaios*, Çev. Akderin, Furkan, Say Yayınları, İstanbul, 2015.

- Platon;*Kratylos*, Çev. Karakaya, Cenap, İletişim Yayınları, İstanbul, 2018.
- Proust, Marchel;*Kayıp Zamanın İzinde Yakalanan Zaman*, Çev. Hakmen, Roza, YKY İstanbul, 2019.
- Parks, Tyler; "Change, Horizon, and Event in Ozu's Late Spring (1949)", *Film-Felsefe*, Voll. 20, No, 2-3, 2016, pp. 283-302.
- Rifat, Mehmet; *Gösterge Bilimin Abc'si*, Say Yayınları, İstanbul, 2009.
- Rifat, Mehmet; *Göstergebilimin ABC'si*, Say Yayınları, İstanbul, 2019.
- Rızvanoğlu, Eren; *Anlamdan Yoruma Dil felsefesinin Sınırları Üzerine Bir İnceleme*, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2013, (Yayınlanmamış Doktora Tezi).
- Ross, David; *Aristoteles*, Çev. Arslan, Ahmet, Kabalcı Yayınları, İstanbul, 2017.
- Saussure, D. Ferdinand; *Genel Dilbilim Dersleri*, Çev. Vardar, Berke, Multilingual Yayınları, İstanbul, 1998.
- Sauvagnergues, Anna; *Deleuze ve Sanat*, Çev. Sarıca, Nurten, DeKi Yayınları, Ankara, 2010.
- Sayın, Önal; *Göstergebilim Ve Sosyoloji*, Anı Yayınları, Ankara, 2014.
- Semetsky, Inna; "The Language of Signs and "Becoming-Woman", The Johns Hopkins University Press, Vol. 39, No. 1, Issue, 121, 2010, pp. 87-102.
- Serttek, G. Esin; *Deleuze'ün Sinema Felsefesinde Zaman İmgesi*, Ankara Üniversitesi, DTCF Felsefe Anabilim Dalı, Ankara, 2013, (Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi).
- Sutton, Damian ve. Jones, D. Martin; *Yeni Bir Bakışla Deleuze*, Çev. Özbenk, Murat ve Başkavak, Yetkin, Kolektif Yayınları, İstanbul, 2013.
- Topakkaya, Arslan; "Zaman Kavramı Bağlamında Platon-Aristoteles Karşılaştırması". *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı.13, 2012, s. 219-231.
- Uysal, Emrah; "Gilles Deleuze Felsefesinde "Yersiz-Yurtsuzlaşma" ve "Organsız Beden" Kavramlarıyla Mark Rothko Resimlerine Bakış". *The Journal of Academic Social Science Studies*, Sayı. 63, 2017, s. 233-242.
- Weiner, Joan; "Semantic Descent", *Mind*, Vol.114, No.454, 2005.
- Yavuz, Hilmi; *Büyü'sün Yaz*, Everest Yayınları, İstanbul, 2019.

Yeşil, Mustafa;*Farabi ve Quine'da Dil Anlam Ve Doğuluk İlişkisi*. Litera Yayınları, İstanbul,2019.

Zourabichvili, François;*Deleuze Sözlüğü*. Çev. Kılıç, A. Ufuk, Say Yayınları,İstanbul,2011.

